



320 Jaunā Gaite

320
PAVASARIS 2025

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 320
SPRING 2025

Jaunā Gaita, published since 1955,
is a Latvian quarterly devoted
to literature, the arts, and the
discussion of ideas.

Editor-in-Chief – Juris Žagariņš

Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
<juris.zagarins@gmail.com>

Art Editor – Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor –
Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Contributing Editors and Consultants –
Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Maija Meirāne, Atis Rozentāls,
Juris Šlesers, Vladis Spāre,
Lilita Zaļkalne

Business Manager – Tija Kārkle

1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG home page and archive

<jaunagaita.net>

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed copies from JG287 (winter
2016) to JG311 (winter 2022) may
be purchased for USD 10 apiece. This
includes the cost of mailing.

Donations to support *Jaunā Gaita*
are tax deductible in the USA.

ISSN 0448-9179

70. GADAGĀJUMS 320. NUMURS – PAVASARIS S A T U R S

D Z E J A –

2. Velta Kalčiņa

6. Nora Kalna

8. Dainis Deigelis

11. Arnolds Ščuckis

14. Elīna Ribena

18. Laima Martinskis

20. Anete Pulkstene

S T Ā S T I –

22. Patricija Preisa. Domu sistēma

25. Evita Hofmane. Viņa mīlēja jūru

28. Lāsma Gaitniece. Vienu vecāku bērni

31. Līga Rimša. Lietussargs un vecais albums

35. Z I N Ā T N E – Ivars Kalviņš

39. V A L O D A – Ainārs Zelčs

45. V Ē S T U R E – Jānis Zālītis

51. A T M I Ņ A S – Maija Migla-Streiča

52. T E Ā T R I S – Atis Rozentāls

M Ā K S L A –

55. Baiba Magdalena Eglīte: Gerda Roze

56. Baiba Magdalena Eglīte: Ģertrūde Zeile

58. Linda Treija: Egils Rozenbergs

60. Linda Treija: Rita Grendze

62. E S E J A – Andris Zeibots

G R Ā M A T A S –

67. Dagnija Dreika: Brinda Ceriņa

69. Jūlija Dibovska: Nikola Ozano

71. Sanita Dāboliņa: Ēriks Vilsons

73. Agija Ābiķe: Edvīns Raups

74. Ingus Barovskis: Zintis Sils

76. Eva Mārtuža: Ēriks Hānbergs

78. Laimdota Ločmele: Dace Rukšāne

I N M E M O R I A M –

81. Dainis Īvāns: Jānis Peters (1939-2025)

Uz vāka: Gerda Roze. *Orbītā I (In Orbit I)* Detaļa.
Akrils uz audekla.

JG pateicas par labvēļu atbalstu!



Gertrūde Zeile. *Trīs peldētājas*. Eļļa uz audekla. 52×63 cm. 2005

Veltas Kalčiņas (dz. 1931. gada 28. jūnijā „Būteniškās” Pilskalnes Gricgalē) dzejoļi parādījās pirmoreiz *Jaunās Gaitas* lappusēs 1968. gadā, un kādā kompānijā! Tajā pašā numurā redzam veselu rindu jauno (toreiz) un jau ne tik jauno latviešu dzejnieku vārdus: Bruno Saulītis, Daina Avotiņa, Ārija Elksne, Olga Lisovska, Vizma Belševica, Ojārs Vācietis, Imants Ziedonis, Viktors Līvzemnieks, Vītauts Lūdēns, Imants Auziņš, Jānis Sirmbārdis, Māris Čaklais, Laima Līvena... No visiem nosauktajiem, droši var teikt, šodien turpina rakstīt dzejoļus vienīgi Velta Kalčiņa, un, kā viņa pati teikusi redakcijai, „solītajā kopā pilnīgi viss ir svaigi cepts”. Te nebūtu grēks atkārtot arī Veltas Kalčiņas vārdus no pērnā gada publikācijas toreiz vēl uz papīra nodrukātajā skaistajā *JG* izdevumā (Nr. 309, 2022. gada vasara): tagadējā Veltas dzeja – viņas „sveiciens vairāku gadu desmitu laikabiedriem. Klātesošiem, aizgājušiem, nākošiem.”

Roalds Dobrovenskis

Velta Kalčiņa

PATEIKT NEPASAKĀMO

* * *

it kā viss vajadzīgais būtu
uz sātīgas maizes rikas
purenu sviesta pika
asās prāta smaiļes
kailus zibeņus tver
der

viss it kā lieti noder
it kā iemieti te uz mūžu

viens nieka pazemes grūdiens
viens nāvīga vēja pūtiens

rau

gaisma ap mums
tik trausla
tik trausla

* * *

kāds pārlaidās pār dzeguzes ligzdu
dzeguzei ligzdas nav
bet pārlaidās kāds

viss griežas un sagriežas citādi
pārgriežas

aiz izsistas loga rūts
mežazosis
spārni

spārni
spārni
indiāņu brīvestība

nāc ārā

ārā nāc
redzēsī sauli lecam

viss pārējais paliks pa vecam
paliks pa vecam?



Foto: Roalds Dobrovenskis

* * *

īstajā reizē
īstajā vietā
pateikts vārds
glābējsilīte

oda priekam
pērkonā dārds

nu piemiegtām acīm
atvērtām ausīm
uz pirkstgaliem vien

dzīvas skudriņas
pār dvēseli skrien
un neaizskrien

* * *

tas uzblīdušais glumeklis
tas milzu pūķis deviņām galvām
uz visām pusēm uguni spļauj

un viņam ļauj

pasaule spurojas
pacietīgi ciešas
uz bezdibeni stūrē
pat akmenim asaras riešas

pasaule savelkas dūrē

* * *

nāvi nesi
gribēji būt svētais
nu tevi nenolādē
tikai retais

* * *

asnis
dzelži
pekles ugunis
līdz apvārsnim
te nesaļimst
zilizeltaina brīvība dzimst

* * *

tik paskat
cik pamatīgi Viņš to dara
kā malku skaldot
kā atomus par vari valdot
tā neatlaidīgi
tā atsperīgi
izteiksmē skopā
vai visu visumu savāc kopā
zvēlienam vienam

atveries zeme
norij

sagreimo un izspļauj
tavas auglības slāņos briedusī sērga
tas gadsimtu mēris nu plosās
nepieļauj

neizšķirti nebūs
vien šahs un mats

Viņš paliks līdz galam pats

* * *

tie gadsimti
gadsimtu miljoni
tās iegulas iežos
smadzeņu krokās
aurās
pat zeķēs caurās

tas viss it viss
bij domāts tieši mums
nu sastrēgums

nu pašu sastrādātais murgs
pēc šaujampulvera
pēc iznīcības smird

kā gribētos lai Dies mūs sadzird
vai paredzēts te noilgums?

* * *

tā nu viņš ir
tu esi elpojies
sildījies
pamazām pildījies
tā drūzma
tā gūzma
tā burzma
tas izgājiens
pa pilienam vien
pa malkam
šļakatām rau
tu esi
un tomēr
it kā tevis nav

kad beidzot līdz zobiem izlijis
kad beidzot savu karoti nolīcis
o jā
nu tevi pa īstam pamana
izrādās
esi bijis

* * *

viena
starp visiem viena
pat sapnī viena
bez atspēriena

vai nemani
starp tevi un mani
starp radību visu
dzīvo un ne tik dzīvo
ēteriski

neatsaucami
savienoto trauku likums
skalojas
lejas un pārlejas

neizlejas
nu re
kā nav tā nav tās bezizejas

vai mierinājums
tai riekšavā skopā
tai dižajā stropā
pat medus bites
trani
un tarakāni
arī kapu zvani
tad nepiemirstiet mani

* * *

atkal un atkal tai pašā purvā
mēģinu savākties
papauzēt
nevervelē saku
neatšķaidies
atskaldi lieko
pasmaidi

* * *

pateikt nepasakāmo
nu ja
dīvains jušanas mirklis
tā ir un nav
un tomēr IR
iespiedusies mājīgā dīvāna stūrī
vaļējām acīm redzu
vai jaušu?
Māmiņa ienākusi
patiesi atnākusi

notrīs manējā aura
manējā aura gavilē
un rau
mēs jau vētrains skaujames
tā viegli attālinātā
viļņaini vizošā istabas vidū
kā pašā Visuma viducī

* * *

un sapnis īstenība būs
esmu pie stūres
mans autiņš lido no stāvas kraujas
ezera dzelme tur lejā
mans autiņš joņo
mans autiņš ir vienīgi gaisā
es esmu spriedze
spridzeklis esmu
milzu piepūlē pagriežu stūrī

atpakaļ
augšup
uz pamata cieta

izdodas!!!
man izdodas...

turpat vai otrajā dienā
kancīgā pārvarē gan
kādai nelūgtai nāvei izlaužu zobus
man izdodas
ar dievpalīgu izdodas

* * *

kad mīlestība tevī ienāk
viņa plosās kā bērns
tu nevari to savaldīt
tu nevari to saskaldīt
un re
viņa kopā ar tevi
kopā ar tevi pacietīgi aug
plašumā vēršas
dziļumā ietop
aizmēž ikdienas grūžus
grambas līdzina

līdz te viņa ir
tā Dieva dzirksts
tu nedrebi vairs par sevi
tu esi kā vairogs par to otro

ar mīlestību vari līdz debesīm augt
vari viņu pusceļā nokaut

* * *

Daugavas debesīs baltie gārņi

ilgi mēs iztikām bešā
kā paspārnē svešā
atlidos gārņi
atkritīs sārņi
mīļo cilvēciņ manu
vai jūti
mums atraisās spārni
mūsu zemīte atvilgst

gūta iespēja gana reta
nepalaižam vēlreiz vējā
lai beidzot atkal vīrā
savā sētā tīrā
Daugavas debesīs baltie gārņi
pamazām atkrīt sārņi

* * *

kad vari visu dot un atdot
kad sīkstulis no tevis ārā
nudien tā dzīvošana garda
un negribas nevienā karā

* * *

kā Viņu gaidījām tais juku laikos

juku laikos mēslu gana
bij sacīts

nāks
un Viņa nāca

uz cieta pamata nu stāvam
ļodzīties varam
nodzīties
sapīties varam
aizrīties

tik un tā
tas spārnu atvēziens
nu gavilē virs mums
pušu šķēlies sastingums

* * *

Divi tūkstoši divdesmit trešā gada
Pirmais jūnijs (2023.1.06.)

svinamdiena mūsmājās
Daugavas senkrasta plikais pakalns
piecpadsmit gados nu spurojas zaļš
kā pusaudzim cekuls spurojas
reiz pelēkais pakalna pakausis
vietējie džungļi

kad gūstīto Daugavu atžņaugos beidzot
kad liekie ūdeņi aizplūdīs rāmi
un jūra tos vēlīgi izdzers
skābekli ieelpos slīkušie krasti
Augšāmcelsies Staburags

vēl nieka piecpadsmit sprīži vai gadi
atgūsies

atzaļos
ziedēs
raudu avoti klintī prieka asaras iedēs
kā tajās senajās debesīs

* * *

vien pieskāriens
tas nebeidzamais pieskāriens te laikā
kā vaska ziegels iegravēts
nu izsmaržo un mirguļo
ik puteklīti atstaro

es teiktu vēl
tas itin viss
kā vecās mātes spieģelī
ar roku nenotraukt to zilgmi
tas nebeidzamais pieskāriens te laikā
nekas nav izgaisis
nekas nav apdzisis

* * *

kad atveras debesu ekrāns
kad atveras
negaidītā mulsā saspriegts
vien sajūti

jūti
tās strāvas kā adatas dursta
tās strāvas caurstrāvo
tā balss bez balss ir tieša
atpazītā seja
žestu mezglājums

atbildes arī tiešas

kad paveras debesu logs
aizlaika krāsās un skaņās
kad paveras
tai brīsnīņā skopā
Tur un Te
mēs kopā

* * *

R. D.
sasildi mani
es sasildīšu tevi
sasildīsim viens otru –
ar to pašu
kaut mazītiņ
sasildīsim arī
pasauli šo
tik augstsirdīgu reizi pa reizei
tik aukstsirdīgu bieži jo bieži

* * *

galvu saķeru
ak mūžs!!

tad sadzirdu kā vēja žūžu
mēs strāvojam
mēs esam gaisā
mēs nākam palīgos
ja nepretojas
ļaujās
ja atraisās un neizkaisās
mums pilnas sauļas
es paļaujos



Nora Kalna (1939) – dzejniece. Dzejoļu krājumu *Gliemežvāki uz plaukstas* (1968), *Kliedziens* (1972), *Slaloms* (1979), *Septiņas dzērves* (1986), *Un* (1990, izlase), *Valdnieks, dzejnieks un lauva* (1999), *Skumjā viesuļvētra Nora* (2004, izlase), *Puteņu eņģelis* (2011) autore. Dzejā apvienojusi abus savas daiļrades avotus – dzimtās Rucavas un Turkmēnijas vērojumus. Par Turkmēniju vēstīts arī aprakstu grāmatās *Slāpes* (1973), *Tuksneša āladža* (1976), *Lietus akmens* (1980), *Sliekšņi* (1984). Tulkojusi turkmēņu autoru darbus.

Nora Kalna

AP-JŪN-SE-NO...

Īsmūža īsmēneši, apzagtie
Tik cerīgi – viss iedvesmo.
Ne rāpus, tecīņiem sev pretī.
Ir aprīlis. Gaiss pūpolo.
Ap-jūn-se-no.
Ap-jūn-se-no.

Tad – brīnumlaiks, kad jāplīvo
Ar gaišā prieka pilnu dvašu.
Zied papardes. Guns dzirkstelo.
Ap-jūn-se-no.
Ap-jūn-se-no.

Krīt āboli? Bet kas par to,
Ja briedumam it viss pa spēkam.
Skurbst atvases. Tik daudzsološs
Ap-jūn-se-no.
Ap-jūn-se-no.

Vēl pulka ņemt un pretī dot,
Vēl traka dzīvotpatikšana.
Tik – tālīns sniegs nāk apmīlot...
Ap-jūn-se-no.
Ap-jūn-se-no.

Sniegs

Sniegā maldijāties un klidām,
Pa to mēs mūžu gājām,
Līdz tas kādā nekādā bridī

Kļuva gandrīz vai par mājām.

Auksts baltums. Un pārslu zvaigznes.
Zūdībā aizvilktas pēdas.
Elpas mākonis aiznests,
Baltas atmiņas. Bēdas.

Domājams, ka tās pienācās –
Šāds puteņa gājums.
Mēs tikāmies Pasaules sniega dienā
Un sniegs mūs aizputināja.

1958.g.15.janvārī,
Pasaules sniega dienā
Beātai

* * *

Mēs – tie novembrīši,
Mēs – tie rudenīši
Uzziedam kā spīta
Pilnas sniegrozītes.
Dievs mūs uz šīs zemes
Nometis ir tīši
Un mēs nemaz negribam
Tai nodomā ko grozīt.

Viss jau ir tāpatās,
Tāpat vien kā bijis –
Saulē silti skatās,
Debess pāri līkst.
Tikai laiku... Gadu
Kāds ir pārbīdījis,
Nekam neprasījis,
Straujš un bezžēlīgs.

* * *

Ziemassvētku, Jaunā gada brīnums
Dvēselei kā svece gaismu dod.
Tā, kas savu klušo spēku zina –
Visu savā rāmā mierā apstarot.

Mūža dāvanas guļ iesaiņotas,
Laiks pa vienai ļauj tās vaļā tīt.
Tāpēc jau šis cilvēkam ir dotas –
Sevi ikdienu un svētkus atraisīt.

Atskatā

Amsterdama nav tālu.
Amsterdamā zied tulpes.
Gar katra kanāla malu
Peld sapņu gulbis.

Un tu noskaties bijīgi.
„Odeta? Odīlija?”
Ar sev vien viedamu izjūtu:
„TAS putns tur bija!”

Te purva vardulīte
Arīdzan kustina pleznas.
Zaļgani brūnīga. Glīta.
Kā no flāmu gleznas.

Lakstīgals

Austrumu poēzijā
Tas putns ir lakstī-gals.
Roze ir viņa dzeja,
Vēsti maiga, virišķa balss.
Ar paša asaru dzēš
Kādu no ziedlapu sārziem,
Dvēseli pušu plēš
Viņa dziesma. Bez vārdiem.

Apsolītie

Cik ilgi vēl, pērkoniem dimdot,
Šai lapiņai vēja virpulī vīties?
Rudens kā Rucavas raibie cimdi
Šoziem tautiešam apsolīti.

Galā visi mēs esam nosolīti.
Tie, kas padodas. Tie, kas cīnās.
Arī paša Dieva izredzētie.
Un tādi, ar kuriem grēks pīties.

Ak, brīnišķais pasaulē bijum!
Kāds zirgus griež istajā gatvē.
Un tas, kam dots apsolījums,
Steidz pretī. Un vārtus atver.

Jāņtārpiņu nakts

Jāņa tārpiņu nakts.
Zvaigznes – augšā un lejā.
Un gaisma no visām šīm daktīm
Tava cilvēka sejā.

Vēl tu aizgūtnēm glezno – ar gaismu,
Tā arī ir tava ota,
Bet audekls – šī pasaulīte,
Uz laiku vien dota.

Zils skrejritenis

Zils skrejritenis
Zem mana loga.
Ko tāds te meklē?
Tavs vējritenis
Zem mana loga?
Aizkustinoši.
Bet sekli.

Sentimentāla
Tā ziedu vēsts
Pie stūres raga.
Ilgi aizrēts,
Pavēlu nests
Tiešums.
Tagad.

Vai smagums

Tik iedomas vien?
Vai kāds sasapņojums?
Pārpratums bēdīgs?
Atkal.
...Zils skrejritenis
Zem mana loga.

No cikla „Bērņības upes”

Atlīgo, Līgupīt, atpakaļ vecajā gultnē
Atšūpo, Līgupīt, atpakaļ bērņībā
Atkal mūs visus priecīgus kopā pulcē
Tajā tolaiku tālajā pērņībā.

Atskalo, Līgupīt, turpat todienu gultnē,
Aiznes, ak Līgupīt, tajos smaržīgos sveķos,
Kur priedes zarā sten vecais pulkstens –
Aizmirsts, aizsmacis aizlaiku veķeris.

Atlīgo, Līgupīt, atpakaļ turpu, ak, turpu,
Atnes atpakaļ līču un ievāju briedumā.
Atlīgo, Līgupīt, tu jau zināsi, kurpu –
No tukšuma plūdiem prātīgā viedumā.



Dainis Deigelis

* * *

kad pārtraukšu rakstīt dzejoļus
sākšu tos rakstīt vislabāk
un viss būs neciešami
tāpēc tik lieliski
jo neizmanīsies pilnīgi nekas pasaulē
no manas realizētās darbības
vai atlikušo gandrīz astoņu miljardu
subjektu dzīvēs
tas būs tikai vēl viens nezināms fakts
tieši tajā brīdī es kļūšu viņiem pazīstams
un ļoti iecienīts autors

* * *

dzīvot
it kā tā nekad nebūtu bijusi upe
zem Saturna vērigā skatieta
zem putekļu pilnajām Marsa vētrām
un mēness bālās vientulības
tavas vienatnes laivas brauciens
caur to un klusām tumšām alejām
ap to
it kā tu nekad nebūtu bijis cilvēks
neesošā ūdens
laika plūdumā

piezimis
dzīvojis
aizgājis

kā visi

Dainis Deigelis (1983) – dzejnieks, atdzejotājs. Publicē dzeju latviešu periodikā kopš 2002. gada, publicējies dažādos kultūras izdevumos. 2018. gadā izdots debijas krājums *Dievs beidz*, kas nominēts Latvijas Literatūras gada balvai spilgtākās debijas kategorijā. 2020. gadā izdots otrs dzejoļu krājums *Pilsētā mirstošas saules ēnā*. 2024. gadā bijis līdzautors grāmatai *Dzejas Detektīvi*, kā arī iznācis 3. krājums *Izdzīvojušie*. Pašlaik jauna ceļa meklējumos, gan literatūrā, gan dzīvē.

it kā nebūtu bijuši krasti
meldri
viļņi
upē kas it kā nekad nebūtu bijusi
zem Saturna vērigā skatieta
zem putekļu pilnajām Marsa vētrām
mēness bālajā vientulībā
elpojot savas neveiksmes

* * *

dievs klauvēja pie manām durvīm
laikam tāpēc viņas neatvēru
bērnībā man bija mācīts
svešiniekiem durvis vaļā nevērt
nekad ar tiem nesarunāties
nepieņemt konfektes

vienlaicīgi kad eju garām baznīcām
vienmēr redzu kā eņģelis stāv uz krusta
uz vienas kājas
un piemiedz man ar aci

dažreiz dziļi iegājis meža tumsā
es pamanu ka kāds
notrauš no lapas
zīlītes asaru

viņš ir vienīgais
kas zin kopā ar mani
ka ne tikai arī bagātie raud

katrs izbrienot pats savu maldu ceļus
pretī meitenei ar sudrabā kaltiem matiem

* * *

cīnā ar tumsu visfascinējošākais
cik ātri gaisma kļūst līdzīga tai
patiesais jaunums
vienmēr ir ikdienišķs un pelēks
kā cilvēks kas šorīt sēdēja tev blakus
trolleibusā vai kur citur
kamēr mazgājies sociālajos tīklos
ar saldajām ticības sludinātāju ziepēm
aizmirstot ātri
cīnā ar tumsu visfascinējošākais
cik ātri gaisma kļūst līdzīga tai

* * *

kaut mēs vairs tur neesam
starp lielajiem autoceļiem uz bērniību
ik nakti aizverot acis
mēs redzam tās ainavas
tumsā kāds noglāsta mūsu seju
joprojām visvientuļākajā no visiem
dzīvokļiem kuros esam dzīvojuši
mēs jūtam visu tās gaismu
visu tās tumsu pieskārienā
kaut mēs vairs tur neesam
starp lielajiem autoceļiem uz bērniību
trīs zem ādas tā pati saule
tā pati netīrā
bet mīļā šķērsiela
pļava
mežs

viss iepīts līdzī
arī sirmumam matos

* * *

jau nedēļu dieva galds ir netīrs
majonēzes paciņa sarūgusi
mētājas starp baušļiem
istabas stūrī pasaules karte
noklājusies putekļiem
viņš atnāk tikai pārgulēt
svētie un eņģeli tikmēr
apjukuši pipē gandžu
bez viņa noskumušā vaiga jau nedēļu
pasaule raujas čokurā un konvulsijās
no kariem
nemieriem
izmisuma
debesīs atstāta zīmīte
saturs nav saprotams nevienam
un nedod nekādas atbildes kāpēc
jau nedēļu dieva galds ir netīrs
tikai
kaut kur zem mākoņiem
skan neizprotama dzeja

* * *

gribu šovakar pornogrāfiju
gribu to palaist pa visiem skaļruņiem
gluži kā krievu šansonu par Vladimiras
centrālcietumu
un ziemeļu vēju
logiem ir jātrīs tikpat stipri
kā salūta un bombardēšanas laikā
vai tā kā trīs mana āda
aizraujas elpa
kad tu man pieskaries
gribu šovakar būt tieši tik skaļš
piedauzīgs un lēts
kā dzīve manā mikrorajonā
cilvēcīgi banāla un vienkārša
pat nemēģinot izlikties
kā smalkajos centra ofisos
ka ir tajā kaut kas vēl
cēls un gaišs un netverams
bet konvertējams valūtā pie pirmās
izdevības
varat mani tagad nosodīt
ka gribu šovakar pornogrāfiju
ja klusi uzlikšu teātra izrādi fonā
jūs izsauksiet pašvaldības policiju

Annai Fomai

mēs vairs neesam tie paši
mēs esam kļuvuši vecāki
nav ne mazākās pārliecības
ka mums ir nācis par labu tas
ka jaunais Vāgners ir pārstājis klusēt
sociālie tīkli ir pilni ierakstiem
kari ir pieteikuši sevi par personāžiem
krīt pieminekļi ielu nosaukumi
orbitalās stacijas
tikumi
un cilvēki krīt
skaidiņas lido no pasaules
kas bija tik naiva
un ticēja ka mūs gaida
cilvēces progress un vēstures izbeigšanās
mēs vairs neesam tie paši
iespējams mūs pat vairs nesauc tā
ko gan mums varēja pateikt jaunība
ko gan mums varēja pateikt jūra un
laukakmeņi
ja mēs nevēlējāties iemācīties viņu valodu
un palikt tādi paši
rakstīt viņu valodā
izslēgt pasaulei skaņu
jau no pirmā uzrakstītā vārda dzejoli
mums nebija vairs nekādu citu iespēju
kā būt iespējai
ka stāsts vēl nav galā

kaut kur aiz visām cilvēces ikdienišķajām
šausmām
balta dūja pārlido ceļu
mēs apstājamies
mēs atgriezāties sākumā
un stāvam joprojām pie pirmā melnā
taustiņa
un satraukti elpojam pirmo reizi
savus pseidonīmus

* * *

debesis šodien pelēkas un skumjas
kāds aiziet un kāds atnāk
Nabagu ielā pār bruģi
kas zaļo kā vienmēr
ar skatu uz pili
kur tagad muzejs
bet reiz bija cietums
veļu laivas šonakt ostā
pārcēlušas vēl kādu uz laimīgo zemi
debesis šodien pelēkas un skumjas
putni paliek apdzīvot mūsu neizbrīstās jūras
vējā saklausāmas nepabeigtās sarunas

* * *

pirms tu šorīt modīsies
pirms tu ieraudzīsi visus manus trūkumus
pirms tu rakstīsi
cik mēs esam nesaderīgi
cik man skaļa balss
cik daudz man vajadzēja sasniegt
savos gados
nevis būt tik nevaldāmam
it kā man būtu divdesmittrīs joprojām
kad viss vēl priekšā
nevis tik daudz kad neiespējams
ļauj man klusu vēlreiz izkurināt plītiņu
lai tev ir silti
apklāt ar sedziņu
noglāstīt miegā maigi
noskūpstīt kad modīsies un jautāsi
vai tas putenis jau rimies aiz loga
vai tu mani apskausi vēl mazliet
pirms es modīšos
upe zem pamatiem neaizsalusi
atvaros mūs ierauj
pirms
tu šorīt modīsies
atkusnis
lietus
autobusā pelēks kučieris
un viss
kā vienmēr
tikai upe runās ik pa laikam miegā

* * *

es kolekcionēju ķermeņa daļas
modificētās ķermeņa daļas
tetovētas ķermeņa daļas
mana māja ir ar tām pilna
ik pa laikam tās atveru
pasaule nogrimst uz ilgu laiku apkārt
mani pārņem halucinācijas
melni burti kā tārpi manās smadzenēs
tetovē citus kolekcionārus
un viņu halucinācijas
ar sirdspukstiem no mežiem
kas bijuši pirms mums

* * *

es nekad nebūšu īsts vīrietis
es nekad nebūšu īsts
es nekad nebūšu
es nekad
es
krūtīs aizkavēts sprādziens no domas
tu joprojām neesi izrāvies no
Nekadnekurzemes
sapņos tevi apciemo laumiņas
tu sadzer ar kapteini Āķi
tu esi brāķis priekš šīs pasaules
puīšelis kas nekad nepieaug
savās satrauktās dzejās
vientuļās pusnakts dejās
un līdz nāve
tevi šķīrs
tikai es zinu
ka tajā nav nekā priecīga
tikai es zinu
kā tev un maniem bērniem
sāp
ka dažreiz
vai lielākoties puikas nepieaug
naktīs aizlido ar baltiem putekļiem
tur kur nekad nepiesaukt
tur kur nekad
tur kur
tur
balti mākoņi uz namu jumtiem raksta dzeju

Arnolds Ščuckis (1987), publicējies vairākos laikrakstos - *Domuzīme, Kultūrziņmes, Avīzes Nosaukums, Konteksts*. Mācījies Literārajā akadēmijā, Ronalda Brieža un Ingmāras Balodes vadībā. Dzejā bieži ir jūtama sirreālisma piegarša. Patīk lasīt, sapņot ar atvērtām acīm un izzināt dzīves dotās privilēģijas, kā arī reizēm paskumt. Cenšos visā atrast balansu, arī dzejā, patīk radīt un baudīt radoši radītos procesus.



Arnolds Ščuckis

1.

tu reiz biji dzejnieks
cēlies naktī
rudens lapu aplāts
pierakstīt vārnu sarunas
ziņkārīgi
grozīji globusu
meklēji reljefa iedobes
līdz kasot rētas uz galvas
izkrita pēdējais mats
tu biji dzejnieks
izpīpēji visas pasaules cigaretes
atbildes noraki pārpildītos pelnu traukos
nekad vairs neatradi
bet nepārstāji jautāt
tramvaja virzienus,
garāmgājēju vārdus
un pat tad kad
tev pāršķēla tunelī žokli
iesūci asinis
pasmējies un turpināji
tu biji
kaut kur starp un ap
mūsdienīgās
sodomas un gomoras
līdzgaitniekiem
līdz veldzējoties no upes
kļuvi par ūdenskritumu
kurā ļāvi citiem atmazgāt grēkus
atdodot sevi sev
pasauli atstāji tukšā
tu

2.

sabiedrībā ar aprobežotu atbildību
mēs ieņemam piramīdas virsotni
šeit nav neatklāti faraonu noslēpumi
vien cilvēka psiholoģiskā vājība būt par
cilvēku
varbūt pat spītīga negribēšana
līdz brīdim kad ir par vēlu
un apjēdz
ka esi kļuvis par konstantu kretīnu
vai apgrūtinājumu pārējiem
vai par abiem kopā
bet no malas tavas lakotās kurpes
spīd kā ar mēli nolaizīts spogulis
uzsplauj,
notīri plekus no dvēseles un dur tālāk
tieši starp ribām
lai otrs, trešais noasiņo peļķē
notīri asinis baltā lakatiņā
noslauki sviedrus
un sēdies pie galda
kur stāsti par laimīgām ģimenēm
tiek noēsti no kauliem

3.
mēs gribējām holivudu
uzcēlām savu
nolīgām profesionālus aktierus
sadabūjām gaismas
operatorus
un zaļo fonu
tēlojām tik cītīgi
ka aizmirsām kā ir pa īstam
līdz šai dienai
scenārijs mētājās novārtā
vien honorāru summas pieaug
priekš kā tēlot
kurš pasniegs oscarus, leldes, mārus,
kristapus, ziedoņus, vai
mirdzas
nezinu
viņi arī
bet turpina

4.
un ko tu darīsi
kad sirmi gadi pāršalksies
pāri tavam sēklim
vai atmetīs klejošanu veikalu rindās
un piekopsi burkšķēšanu uz soliņa
iespējams iemācīsies baložu mēli
lai nekad nepirktu maizi
vai satīsī kamolā savas atmiņas
un izmētāsī ļaužu pilnos parkos,
vilcienos
maigi pielipinot tās
pie ausu ļipiņām
kur auskariem
un makaroniem vairs nebūs vietas
vien čuksti no pagātnes
atbalsosies kā kliedziens alā
un tu mierpilns
kā tantes ritas kaķis
iešļūksi pansionāta čībās
ar dažām rūgtām tabletēm pirms
vienīgā īstā miega

5.
uz otras rokas pirkstiem
pārskaitu šajā rudenī mirušos
trešo dienu nepāriet
biezākā migla
pilnmēness visiem spēkiem cenšas
izvilkt iekšējo vilkaci
uz veļu striķa
dejo silueti
acis izplūst
ekrānā
kur melnā ziņu lentā
rēgojas virsraksti
garaiņi no mutes
lieki uzjunda jautājumus
vai neesmu jau viens no

6.
mēness
mēness
mēness
aizlienē mēnesi uz mēnesi
apsolu ka sakārtošu savas
iekšējās vētras
ielekšu melnajā caurumā
kur tumsa netraucēs naktij
atsūti skafandru
lai varu ienirt
un asteroīdi nošļakstās
pa malām
kā tantriskā orgasmā
mēness
mēness
mēness
nenodzēst veselu mēnesi
citi debesu ķermeņi
paklanās tavā priekšā
groza riņķi ap vidukli
pavadoņi luncina astes
kosmiskā slaucēja
izlej spaini piena
mēness
mēness
mēness
mēs vilku ādās
kāri graužam viens otra kaulus
neievērojam atspīduma patiesumu
ne ūdenī
ne otra acīs
meklējam dzīvību uz citām planētām
bet savu stumjam atpakaļ dzemdē
mēness

mēness
mēness
mēs laikojam mēmes
raķetes sveicinās viena ar otru
caur iluminatora logu
kosmonauts rāda vidējo pirkstu
uz neatgriešanos
cukura grauds
saldina tumīgo galaktiku
krūzē
mēness
mēness
dienas paies
bet naktis tiks ierakstītas sapņos
spīdi jel spožāk
spīganu laterna
mūsu palodzes ir pakāpiens
mūsu valoda
tilts
mēness
mēness
mēness

7.
franču skūpstā savītas mēles
nošļaksta siekalu pār pilsētu
plūdi nepāriet trešo dienu
rakstnieks tecina tinti vēnās
cauri mūžīgu mūzu augumu reljefiem
bedrītēm un kaktiņiem
slaktiņiem un kariem
caurvijas pakāries likteņa laimes pakavs
lūpas no krāsas
noasiņo
tintnicā melnā dāma
nekad nepiesaukta
izslaukta sausa
kā kaltēta ziedlapa iekš grāmatas
sadeg kamīnā
nepabeigta manuskripta formā
ūdens aiztek renstelēs
pilsēta iekārta brelokā
lēnām žūst

Ģertrūde Zeile. *Acis. Eļļa uz audekla. 69×55,5 cm. 1970*





Elīna Rībena

* * *

Ar vairumu cilvēku vairs nespēju sazināties,
vismaz tāda ir sajūta
brīžos, kad attopos palikusi bez vārdiem.

Varbūt es vienkārši esmu nogurusi.
Es atkāpjos.
Tikko kā ieraugu sevi,
es atkāpjos.

Jūs man neesat atvēlējuši ne mirkli,
kurā varētu aplūkot, kā izskatās jūsu sejas,
kādi priekšmeti visapkārt,
kā jūs smaržojat.

Pat pati sev vairs nevaru paskaidrot.
Man gribētos domāt –
man liekas –
ka apgūstu kaut ko jaunu,
ka manas smadzenes,
pat tad, kad es guļu,
turpina sakārtot visas tās mazās lietas,
atrod tām vietu,
izveido jaunu pasaules kārtību
un tad atkal jaunu
pasaules kārtību.

Es nevaru pārstāt domāt par cilvēka rīcību
intencionalitāti.

Esmu atklājusi,
ka saruna ir izmantojama kā rīks.
Ne visi to labi zina,
bet iesaistās tāpat.
Tas izraisa daudz pārpratumu

Elīna Vendija Rībena ir divu dzejas krājumu
autore, *Suursna* (40grādi, 2021) un *Kreveles*
(Valters Dakša, 2023), šobrīd kopā ar dzejnieci
Māru Ulmi vada literatūras radiopārraidī „Bron-
hīts”, vada rakstīšanas darbnīcas un feisbukā dalās
ar saviem sapņiem un ikdienišķām anekdotēm.

Es dzīvoju pasaulē, ko radīju jau sen.
Es to radīju pēc sava vaiga un līdzības,
nu tajā vairs sevi neatrodu.

Esmu piedzimusi jau atkal no jauna,
bet man nav spēka
izdomāt, ko darīt.
Es vienkārši gribētu atpūsties,
gribētu, lai ap mani apaug mežs

un elpo līdz ar mani.
Es atkāpjos.
Es ieeju tajā tumšajā mežā aiz pieturas.
Es gribētu aiziet tālāk,
bet mani pasauc
un es atgriežos atpakaļ.

* * *

ja esmu pavisam godīga – ja ļausi – vai
drikst? es gribētu vienkārši paskatīties
man nav jautājumu, ko uzdot – es
nemeklēju atbildi, es neesmu dedzīga
es tikai gribu redzēt, kas notiek – kā ainavā
veroties, kā vērojot ezera sēkli.

bet tu sastingsti un kļūsti par bildi, kad es
tevi paskatos

par mūžīgo atgriešanos

ja man būtu bērniņas mājas
mazliet iebrukušu jumtu mežmalē
ar zaļu jumtu

es aizbrauktu uz turieni ar autobusu
dzeltenu kā pērkonē

es aizbrauktu uz turieni ar autobusu

kas kursē vienu reizi gadā
tūliņ pēc pirmā pērķona
es izkāptu pieturā bez nosaukuma
es izkāptu pieturā bez nosaukuma
kāds to būs aizklājis ar krāsu
dzeltenu, kā pērķones
sākumā es novilkto kurpes
ja nograndis pirmais pērķons
un zemes drīkst likt basu pēdu
caur kārklu puduri aizvijas taciņa
šaura kā mana plauksta
es ietu pa taciņu
soli aiz soļa
kā ejot pa šauru laipu
pa kreisi es dzirdētu upi šņācam
tā ir melna kā piķis
kā tumši gari izlaisti mati
es gribu tai pieskarties
bet zinu ka nedrīkst
ja man būtu bērņības mājas
tās būtu otrpus puķu pļavai
es liktu soli aiz soļa pa taciņu
līdz taciņa pārvērstos pļavā
es ilgi tur stāvētu
es redzētu pļavu un puķes
es redzētu savu bērņības māju
pļavas galā, kur sākas mežs
ar iebrukūšu zaļu jumtu
es atcerētos visus sapņus
ko sapņoju pļavā
sen
man šķiet – es kļūtu caurspīdīga tur stāvot
kā aizmirsta atmiņa
lēni zaudē krāsu
pļava būtu ļoti skaista
ap katru ziedu starotu zelta gaisma
tā maigi pulsētu
kad attaptos
vairs sevi neredzētu

* * *

Izplūdušas, dūmakainas kalnu virsotnes
un zaļu olīvkoku birzis,
sen pamestas, izgūlušās kā vecas
nogurušas čūskas saulē
smiltis vai labība – jo vairāk labības,
jo vairāk reiz būs smilšu,
iezemieši izdedzina mežus,
lai sētu to pelnos prosu
zeme tukša un klusa
pasaule-marss
tomēr upju vēnas vēl turpina pārnēsāt gaisu
un dzīvību –
ielejās krājas mitrums,
krituši āboli pūst un reibina tauriņus
gani dzen zirgus un govīs
aiz tiem paliek mēsli –
zemes augums un spēks
smaka drīz pazudīs
pavasārī plauks tulpes un narcises

Reizēm spogulī man pretī skatās maza meitene

meitene kļavas ēnā izklājusi tumšzilu audeklu'
guļ uz vēdera šūpo kājas
viņa kaut ko gaida
pieglauž galvu pie zemes un lūkojas zālē
viņa atkal ir bērns

Paklausība

dažkārt kad istabā iespīd saule
man tā liekas kā ziņa no providences:
tu esi laba
bērņībā nekad nespēju izēst šķīvīti tukšu
kad ir apmācies man ir slikti

* * *

tā ir kā melodija kas ilgi skanējusi klusu
kaut kur perifērijā
bez nozīmes
tu to pat nepamani
kā vēja šalkoņa caur koku zariem
soļi kas tuvojas
pāri izkaltušai zālei
tos viegli noturēt par kaut ko citu

kā šosejas skaņas kas neattiecas uz tevi
līdz attāli starmeši uz ceļa

kas aizved taisni līdz tavām
kautrīgi pavērtajām plaukstām

mana mute ir ciet
bet manas rokas gatavas
satvert

manas rokas ir gatavas pieķerties

* * *

galvenais ir atcerēties, ka viss pāriet,
bet nevis tādā fatālā, bet gan iedvesmojošā veidā.
labāk koncentrēties uz to, ka pāriet sliktās lietas
un pieņemt labās par noklusējuma stāvokli -
mūžīgu un nepārejošu.

nedrīkst aizmirst arī to, ka viss būs labi,
par spīti tam, ka atgriezoties siltumam
ir atgriezušies arī dzērāji, kas ielu malās
saulē sakarsuši lēni izgaro, un varbūt viņiem
vairāk nekad nebūs labi. par spīti tam,
ka tieši šajā brīdī mātes sūta karā savus bērnus,
kas, pat ja atgriezīsies, mūžam neaizmirsīs
un neatradīs miera. bet viss būs labi. līķi
satrūdēs un atmirs dzimtas koku zari,
sūnās ieauks neapkoptas kapu kopīņas,
lai dotu vietu jaunam vārdam, jauniem trūdiem,
jaunai cerībai kas, pat ja pēdējā, bet arī
mirst.

atceries: katram mākonim ir sudraba maliņa.
ja tev salauž sirdi, par to var uzrakstīt.
ja tev nomirst tuvinieks, par to var uzrakstīt.
ja kaut kur blakus karo, par to var uzrakstīt, jā,
ja tev ir ļoti bail, atceries, par to var uzrakstīt,
arī tad, ja nav ko ēst - tukšā dūšā varbūt labāk
sanāks uzrakstīt. padari sevi par melno caurumu,
kurā iekrīt visas pasaules sāpes un iznāk
dzejolis. tikai nepārstāj rakstīt, citādi tas
krāsies tevī kā strutas un padarīs tevi slimu,
bet arī par to tu varēsi uzrakstīt.

un atceries, ka esi turpinājums kaut kam notikušam,
ka esi miljons mazu notikumu summa,
un ir neiespējami pateikt, kuri no tiem ir būtiski
un kuri varēja nenotikt. varbūt tu būtu augstprātīga,
ja klasesbiedri tevi nesauktu par neglītu,
varbūt neprastu atvainoties, ja bērniībā uz tevi nekliegtu
par nejauši sasistu glāzi. varbūt tev liktos,
ka depresija ir moderna slimība, ja tavs patēvs nebūtu
pakāries. varbūt tu nespētu būt dāsna, ja tavs tēvs
būtu maksājais alimentus, jā, varbūt ir labi
uz brīdi būt tajā pusē, kas padara tevi mazāku,
lai varētu iemācīties, ko nozīmē būt lielam.

bet viss ir labi, un būtu vēl labāk, ja ieva nekad
nebūtu ēdusi no laba un jauna atzišanas koka,
un man nebūtu visām pieredzēm jāpiešķir morāls

novērtējums. ja sāpes būtu sāpīgas un skumjas būtu skumjas, ja dusmas būtu dedzinošas, bet prieks - pacilājošs. ja nekas no tā nebūtu vērtējams kā labāks vai sliktāks par citu, vien citāds. ja manas skumjas nesaduļķotu sajūta, ka skumt nav labi, ja dusmas nebūtu kaut kas tāds, ko nevajadzētu just, jā, tad būtu labāk. bet viss ir labi, ir okei, ir normāli. mēs vēl šeit esam, varbūt tāpēc, ka ir pienākums, un varbūt mēs vācam pienākumus, lai būtu iemesls palikt.

memento mori, bet nav nekādas steigas. pienāk brīdis, kad katrs cilvēks saprot, ka mēs visi kaut ko gaidām. ka viss, ko mēs darām, ir tāpēc, lai īsinātu laiku, pirms izrāde sāksies, pirms mēs pacelsimies uz slotām kā margarita beidzot spējīgi ieelpot. tā ir apsolītā mūžība, ko neskar šaubas. tā gaida. tāpēc nesteidzies. lūkojies tagadnē, kā veroties atmiņās, lai ilgas mītos ar apjausmu, ka tas ir pa īstam, to var aptaustīt, sasmaržot, ietekmēt, un tomēr ar katru nākamo soli mirklis pēc mirkļa izšķīst neatgūstamā nebūtībā. klausies pulksteņa tikškos, dzirdi, kā katrs no tiem ir baznīcas zvans, kas aizzvana aizgājēju; kā katrs no tiem ir baznīcas zvans, kas iezvana jaunu piedzimšanu.

un atceries: tas viss reiz pāries

Gertrūde Zeile. Māsa. Eļļa uz audekla. 54×67,5 cm. 1970



Šobrīd mani pazīst ar vārdu Laima Martinskis (1969), bet es varētu būt arī rudens ar rokām, kas tiecas

atpakaļ vasarā. Nobirst lapas un paliek kodolīgs kailums, un ilgas kā atvasaras trauslums.

Piezvani man vasaras zenītā, kad saule smaržo pēc ziedputekšņiem un tic saulespuķes mūžībai.

Gadalaiki manī atstāj pēdas, bet vasarai sevī ļauju uzkavēties visilgāk.

Laima Martinskis

Nakts atnāk bez miega
acis aizvērtas izliekas
skaitīt aitas vai tēvreizi
tumsai vienalga
mēness tik pilns ka
līst pāri malām
nakts negatīvuņēmums
aptur laiku
rīts ataust
kā nezinādams

Meklēju tavos vārdos
savu atspulgu
kā izdilis mēness
bez sejas un klātbūtnes
vairākkārt apgriezies ap savu asi
un gaidīt
līdz elpa piepilda tukšumu
sasit papēžus trīs reizes
trīs reizes atbalsojas klusums

Sen neviens vairs negludina palagus
sapņus tāpat neatceramies
izkaisīta tumsa no rīta nosēžas
uz vaiga atstājot nakts nospiedumu
sapņi ir jāpieraksta
tāpat kā pārliecība
ka viss nāk
un iet
un aiziet



Neturi sažņaugtā plaukstā
vakar atrasto sienāža dziesmu
atstāj rītdienai savāktās domas
kā paisumā saberztu gliemežvāku
novelc kurpes
kas mēra ceļu
skaitītu soļu nodilumā
un skaties
kā zeme tiecas pie debesīm
apvārsnī

Par nosūtīto paciņu vairs
liecina tikai čeks kas
pārziemojis uz mana
galda kā gājputns
kam globālā sasilšana
mainījusi ceļojuma plānus
viss vajadzīgais jau ir tepat
var aizrakstīties uz mēnesi
vai Marsu
vai pilsētas centru
kur darbdienas vakars
kā pamesta autobusu pietura
gaida kādu
kas nekad
neatbrauks

Vējš nobrāz vaigu

pagrābj smilšu sauju
un izkaisa gaisā
kā pelnus uz atvadām
viļņu lūpas tos norij
neizgaršojot
viss noglabāts
dziļi
bez lieciniekiem
sāp zudusī sauja
kā aizskalots pēdu nospiedums
rīts nezina
ka saulriets visu
noklusēs

Varbūt tas bija Baltijas jūrā

varbūt Klusā okeāna piekrastē
visi ūdeņi saskaras
kā saules riets un lēkts
jūnija vidū ziemēju
puslodē
es tevi vedīšu pie rokas
kur liedaga smilts
basu pēdu izmaigots
neredz nakts atnākšanu

es tevi glabāšu kā
klusumu kabatā
un ik pa laikam
pārskaitīšu kā
saulrieta atvadas
fotouzņēmumā
rīts sāk elpot kad
nakts kā čuksti aizlavījusies
par pierādījumu esībai atstājot
sapņa nojautu kā tukšu
konfekšu papīrīti

Aiz zara aizķēries vējš

(nosmaržo atvadas)
skaita mākoņus un
gaida
pirmais parasti atnāk sals
(kailsals)
kails kā uz tavas gaistošās
sejas uzkritusī sniegpārsla un
izplūst klusumā
(lietus lāses turpina klauvēt
es neielaižu)

Gerda Roze. *Apļa sumināšana. Opus V. (Homage to the Circle. Opus V.)*
Akrils uz audekla. D - 91,5 cm



Anete Pulkstene

Jau trešo gadu mācos Rīgas Valsts 2. ģimnāzijā, kur brīvais laiks ir vērtīgāks par naudu, un vienīgais, kam spēju veltīt laiku ir dzejai un miegam. Vēl nespēju izlemt starp nākotni vēsturē vai literatūrā, to visticamāk uzzināšu tikai eksāmenu sezonā. Jau divus gadus piedalos literārā seminārā „Aicinājums“, kur var aizmirst par zinātnisko valodas stilu un rakstīt bez komatiem.

* * *

šodien es vēroju pilsētas
kas pašapņemtībā steidzas
garām un cauri
tās saskrienas un aizķeras
aiz korpēm
mēteļiem
vārdiem
elpām

šodien es vēroju pilsētas
kas atstāj pirkstu nospiedumus
citās pilsētās
kas atstāj baltās rozes un krizantēmas
citās pilsētās

šodien es vēroju pilsētas
kas guļ citās pilsētās,
kas pārnakšņo un nepaliek
citās pilsētās
kas pārnakšņo un paliek
citās pilsētās

šodien
pilsētas
saaug ielās

šodien
pilsētās
ir pārāpdzīvotība
un es negribu gulēt svešās pilsētās
un es negribu neko atstāt svešās
pilsētās

esmu bezpajumtnieks tikai
tavos trotuāros
es gribu palikt tikai tavos
tikai tavos
jo manos ir sakrājies
pārāk daudz sniega
no pagājušās ziemas
un manos tu nekad
nepaliksi



* * *

puķes atstāj nospiedumus
uz apdegušas ādas
kā vārdi
atstāj savas pēdas uz
ausīm un
kaut kur uz kreisās ribas
kur pirms dažiem gadiem
man iekodis
tukšs
„piedod“

* * *

26.maijs
Stokholma trešā diena
mēs sēdējām uz istabiņas palodzes
kad es tev solīju atgriezties
lai mēs vēl vienu reizi
varētu būt tie paši bērni
kas dzīvoja viens otram pretī ielai
kad pasaule vēl joprojām riņķoja
ap piektā tramvajā maršutu
kad mēs pat neizpratām
ko nozīmē vārds distance

ceļā uz lidostu lija
un pirms es aizgāju
ieliku tavā pleilistē
Dzelzs Vilku

man pār Rīgu ir negaiss
vakar tas bija mūsu

* * *

mūsu virtuve ir smalka
un šaura
mūsu sienas ir tikai
istabas turpinājuma ilūzija
perspektīvas viltība
jo vienīgais uz kā šī virtuve turas
ir galds, kur
Fragonāra lasītāja
šķirsta poēmu par pienu
pie tā paša galda
pie kura mēs tik reti kopā ēdam
un sēžam
kuru ārda
mantojamie īpašumi, bēres
suņi, kaķi
mūsu zobi, mutes un mēles
mūsu galds ir apaļš
kā vinila plates
no mammas mīļākajam rokgrupām
un rupjš kā tēva rokas un vārdi
un šķībs, liks un plīsis
kā manas atvērtās
paracetamola paciņas
viņi neko neslēpj no galda
viņi neapzinās par krāmiem,
kas krājas kaudzēs
līdz mēs neredzam viens otra sejas
tikai es
sargāju lasītājas acis
no paciņām un plaukstu locītavām
ko turu zem galda
kad beidzot tikšu vaļā
no visām mutēm un mēlēm
kas rij mani pa gabaliņiem
kur es riju citus
pa gabaliņiem
viņi apklās tikai manus spoguļus
un lasītāja paliks pie tā galda
viņa mantos manu vietu
manas rokas un tumšās acis

* * *

Kolumbs un de Gamma
kuģoja pāri okeāniem
tikai lai
atgrieztos
vārds ceļotājs ir homonīms
un es esmu vārda otrā nozīme
pašdiagnosticēta ar cingu
un klejotāja asinīm
mans vienīgais dievs ir jūra
un pazušana

* * *

kafejnīcas stūrītis
pusizdzertas kafijas tases
un neveikli klusuma brīži
vieglas pieklājības vērstas pret mušu
kas iekārtojusies kādā tasē
un klusi dzer atlikušos kafijas pilienuš
pieklājībām beidzoties
kafejnīcā palieku tikai es un muša
un mēs kopā ēdam
sarunu drupačas
kas atstātas uz svešiem šķīvjiem
mēs izēdam visu palikušo
līdz klusumam
un mēs viens otram nespējam neko teikt
jo mēs abas esam tikai un vienīgi
klausītājas

Šobrīd mācos statistikas matemātiku, strādāju un atlikušajā laikā rakstu informatīvus tekstus bērnu žurnālam, kā arī stāstus un recenzijas lielajiem bērniem.

Rakstniecības iemaņas esmu attīstījusi gan „Aicinājumā”, gan „Literārajā Akadēmijā”, kuras ietvaros ir tapis arī stāsts „Domu Sistēma”.



Patrīcija Preisa

DOMU SISTĒMA

I

Es un mana Domu Sistēma neesam labas draudzenes. Drīzāk viņa ir tā viena paziņa, kas ikreiz izjauc rūpīgi veidotos plānus jaukai pēcpusdienai, uzrazdamās kā krusa jūnijā un pieprasīdama tūlītēju uzmanību.

„Kafiju gribi? A piezvanīt pirms ierašanās negribēji? Mēs te tomēr kaili.”

II

Un beidzot arī es noelšos. Tomasa sejā atplaukst smaids, viņš izskatās lepns un gandarīts, un apguļas man blakus.

„Patika?” viņš vaicā.

„Kā dzirdēji,” pasmejos un sabužinu viņa matus.

„Mēs varētu būt kopā,” Tomass palūkojas uz mani.

„...Mēs viens otru pazīstam tikai mēnesi.”

„Nu un?”

III

Domu Sistēma ir ieradusies. Viņai ir blondi, balināti mati, tumšas acis un mākslīgi biezas lūpas. Zem īsās, puķainās kleitas paveras Domu Sistēmas nogurušās kājas, ku-

ras saberztas tūlējās spīdīgajās mākslīgās ādas kurpēs. Tā siksnīņa ap potīti izskatās īpaši nežēlīga. Ne velti Domu Sistēma dauzīja durvis, līdz tika ielaista, un pēcāk ienāca manā guļamistabā un uzreiz apsēdās tās vienīgajā krēslā. Izslējusi kājas, Domu Sistēma nu spiež mani klausīties viņas monologu, pat ja tas nav nedz aktuāls, nedz noderīgs vai vismaz izklaidējošs. Viņa mēģina man iesmērēt savas neērtās kurpes, laikam tādēļ vien, lai varētu tās iemainīt pret istabas čībām un tālāk pa manu māju skraidīt kā pa savējo.

„Nu uzmēri taču, paskat, kāda lakāda! Tas taču nekas, ka rīvē, sievietei justies ērti nekad īsti nav bijis paredzēts. Nu, paskat, cik glaunas!”

Nekādi centieni Domu Sistēmu pieklājīgi aizdzīt vai ignorēt nav iespējami. Neesmu saskārusies ar tik uzbāzīgu būtni. Tomass guļ, kur gulējis, līdz vienā brīdī paprasa, kur es ik pēc mirkļa pazūdu. Te es smaidu un esmu klātesoša, bet te – kļūstu nerasniedzama. Es aptekalēju Domu Sistēmu. Klausos viņas stāstos, kas manās smadzenēs sitas kā karote pret metāla bļodu – tieši tik skaļi. Es lūdzu, lai viņa runā klusāk, saku, ka gribu tomēr arī dzirdēt otru ciemiņu – Tomasu, bet Domu Sistēma tik klāsta un klāsta :

„Ai, kārtējais vīrišķis uzradies? Tu jau zini, kā tas notiek. Vienreiz jau tā bija. Viņš teica, ka gribētu būt kopā, gribētu ģimeni, rādīja tevi saviem vecvecākiem, bet paralēli meitenei no Vācijas ik vakaru prasīja, kādā krāsā ir viņas biksītes.”

Kļūstu nikna un vairs nespēju kontrolēt savas sejas izteiksmes.

„Kas tev?” Tomass pajautā.

Es sēžu viņam blakus, taču kārtējo reizi esmu aizmirsusi, kur atrodos, un mani spēji pārņem kauns.

„Ai, nē, viss labi,” pasmaidu.

„Tu pēkšņi izskatījies tik nikna. Nē nu, ja negribi, varam nebraukt uz to Berlīni kopā, tā bija tikai random ideja.”

„Nē, nē, mēs varam par to padomāt. Kopīgs ceļojums izklausās forši.”

„Tev ir kaut kas tieši pret Vāciju?” viņš izskatās patiesi ieinteresēts, tik ļoti, ka es gandrīz salūstu un vārdi teju izskrien no lūpām. Bet tad es spēji attopos un noriju tos kopā ar smagumu kaklā, kas drīzāk atgādina lielu vitamīnu kapsulu – nav nemaz tik viegli tādu dabūt lejup.

„Ir jau arī Brisele un Amsterdama. Ja gribas kaut kur siltāk, varam aizšaut uz Malagu...” Tomass turpina piedāvāt variantus, no kuriem atkal dzirdu vien daļu, jo esmu aizkavējusies citur.

Tai meitenei bija septiņpadsmit. Viņi visi ir tādi, tu taču zini. Neāksties, viņš no sākuma tevi vedīs uz kino un ceļojumos, bet pēcāk puķes dāvinās tikai tad, ja ilgi lūgsies, un sauks tevi par uzbāzīgu, ja lūgsi palīdzību izņemt no veļas mašīnas viņa zeķes. Tu taču teici, ka nekad vairs nebūsi attiecībās. Netici viņa glāstiem, vai tad tu aizmirsi, ka tādu kā tevi nemaz nevar mīlēt pa īstam?”

Domu Sistēmai neinteresē, ka man varbūt ir saruna ar kādu citu, viņa tikai tarkšķ un tarkšķ. Un pretī Tomasa apmulsusi seja. Viņš nedzird neko no tā.

IV

Domu Sistēma prot pārliecināt. Pati nejūtu to brīdi, kad viņas stāsti man šķiet interesantāki par Tomasu un ticamāki par viņa vārdiem, rokām un solījumiem.

„Tomas, tev nebija drīzumā jādodas?” vaicāju, kaut neesam pabeiguši iepriekšējo sarunu.

Viņš kādu brīdi neko nesaka, bet tad pieceļas un pakrata galvu:

„Jā, laikam bija gan.”

Pogādams bikses, Tomass klusē, un ir grūti saprast, vai viņš ir apjucis, vai arī aizkaitināts, vai abi.

Es pieceļos, lai viņu pavadītu līdz durvīm, taču nezinu, vai šādai pieklājībai maz vairs ir jēga.

„Nu tad – čau!” Tomass nosaka, aši ielūkojies man acīs, un nozūd.

Durvis kādu brīdi paliek atvērtas, jo arī Domu Sistēma nolēmusi, ka viņai laiks doties.

„Es šīs aizņemšos,” viņai kājās ir tās pašas istabas čības, ko biju aizdevusi Tomasam, „tici man, tā būs labāk. Es tikai gribu tevi pasargāt, mīļā.”

Un tā, savu darbiņu izdarījusi, viņa nozūd.

V

Kā durvis ir aizvērušās, es atveru Spotify un uzlieku savu mīļāko skumjo dziesmu sarakstu. Taču tieši brīdī, kad ir izskanējusi Fergie dziesma „Big Girls Don't Cry” un es būtu gatava sākt sirsnīgi raudāt, pa visu māju noskan „Spotify Premium helps you make the most of your listening experience. Settle into your groove with endless tracks...”. Es centos, Spotify, paldies.

VI

Ir grūti ticēt labiem nodomiem un mīlošām acīm pēc tam, kad kāds iepriekš ar tikpat maigu seju ir sagrozījis to, kā skaties uz sevi un pārējiem. Tieši periodā, kad dzīve izskatījās pēc bērna zīmējuma – nu zini, tāda ačgārņa, kur koki ir sarkani, nevis brūni, un ar saknēm gaisā –, tieši tad es satiku jauno, nogurdinošo Domu Sistēmu. Pēc Jēkaba. Ja iepriekšējā Domu Sistēma bija mana draudzene – viņa tiešām palīdzēja saprast, kā rīkoties, domāt kritiski un pieņemt lēmumus, lai kaut cik jēdzīgi dzīvotu –, tad šī jaunā bija pilna neuzticēšanās, cinisma un nežēlīgas kritikas. Turklāt neciešami plāpīga un ar uzmanības deficītu.

Es šodien patiešām gribēju dzirdēt Tomasu, un tikai viņu. Bet to izdarīt šķita teju neiespējami.

VII

Tomēr saņemu ziņu no Tomasa. Patiesībā gaidīju četras dienas, un, izņemot reizes, kad biju darbā vai gulēju, cītīgi meklēju, ar ko sevi nodarbināt, lai tikai nebūtu jāhipnotizē telefona ekrāns. Un patiesībā kļuva pārsteidzoši produktīva – izmazgāju grīdas, pavingroju, vakariņās izmēģināju jaunu sautējuma recepti, aizgāju uz muzeju un satiku draudzeni, kurai nevarēju atrast laiku kādus divus mēnešus. Baidījos, ka mans netiešais atraidījums būs licis Tomasam pazust pavisam. Šo četru sasodīti ilgo dienu laikā Domu Sistēma centās mani apciemot, taču, pat ja viņa tika manās mājās, es ieliku austiņas un klausījos mūziku tik skaļi, ka Domu Sistēma izskatījās vien pēc mutīti plātošas zivtiņas. Man pietrūka Tomasa. Viņai nebija taisnība.

„Es tikai gribu tevi pasargāt, mīļā,” bija pēdējais, ko dzirdēju no Domu Sistēmas. Varbūt. Bet man to vairs nevajag.

„Tu laikam baigi aizņemtā, ka neraksti. Šovakar tiekamies?”

„Ok.”

Patiesībā tas ir vairāk par „Ok”. Es vēlos dot Tomasam iespēju. Un arī sev.

VIII

Stundu pirms Tomasa ierašanās stāvu pie spoguļa un pārtaisu matus otro reizi. Šis vakars varētu izvērsties citāds. Es jau redzu Domu Sistēmā griezīgi smaidām un izlienam no tā paša kosmētikas maka, kurā ir viss nepieciešamais, lai šķīstu sev un Tomasam smuka. Viņa jau grib kaut ko teikt, bet es parādu figu – ne šodien, mīļā.

IX

Savas mantas istabas stūrī nolīcis, Tomass apsēžas dīvānā.

„Labi izskaties,” viņš nosmīn, kamēr es atnesu viņa glāzes.

„Piedod par iepriekšējo reizi,” apsēžos Tomassam blakus.

„Par ko tad?!” Tomass tēloti iesmejas, taču es varētu likt ķīlā savu dzīvokli – viņš saprot, par ko runāju.

„Par manu reakciju un to, ka tevi aizdzinu un vispār...ka visu laiku kaut kur aizplūdu. Man tā reizēm gadās, neņem to galvā.”

„Viss kārtībā,” viņš atkal iesmejas, taču mazliet klusāk un istāk nekā iepriekš, „Vismaz tagad zināšu, ka tas ir normāli, ja dažbrīd aizplūsti uz Nārniju.”

„Tu droši drīksti mani vienmēr atsaukt atpakaļ. Pietiek ar pabakstīšanu. Man nemaz nepatīk tajā Nārnijā pārāk ilgi uzturēties.”

„Sarunāts.”

Pēc ierastās kārtības mums vajadzētu izdzert pa glāzei, tad piesieties mazliet tuvāk. Kādu brīdi būtu patīkams klusums, tad Tomass mani noskūpstītu, un tālākais jau ir zināms. Tomēr šoreiz brīdī, kad viņa roka pieskaras manai ciskai, es to viegli satveru, lai viņu apstādinātu. Viņš neizpratnē palūkojas uz mani.

Es jūtu, ka Domu Sistēma tūlīt protestēs, bet pirms viņa paspēj atvērt savu plāpīgo muti, Tomasam saku:

„Es gribu parunāt.”

X

Knibināt kaut ko rokās, kad nervozēju, ir paradums, no kura nespēju tikt vaļā. Arī, meklējama vārdus un cenzdamās tos notvert pirms tie aizmukuši vai iesprukuši Domu Sistēmas ķetnās, kas prom vairs nelaistu, virpīnu kleitas šifona malu.

„Tomas, par to, ko tu piedāvāji. Pēdējā reizē. Tu vēl gribētu?”

„Muļķe, muļķe, lētticīgā muļķe! Uz ko tu ceri?” Domu Sistēma tomēr iesprauca pa vidu kā spalga, griezīga skaņa, kā tā sīkšana, pēc tam, kad kāds par skaļu iebļāvis ausi.

Tomass pasmaida:

„Mēs varam pamēģināt.” □

Literāte, žurnāliste Evita Hofmane (1979) ir stāstu krājuma *Durvis* un romāna *Simulacra* autore. Skat. fragmentu:

<https://jaunagaita.net/jg312/JG312_Hofmane.htm>

Vairāk info un aktualitātes:

<<https://www.facebook.com/AutoreEvitaHofmane>>



Evita Hofmane

VIŅA MĪLĒJA JŪRU

Upe smaržoja. Garām slīdot maza jahta uzjundīja aromu. Aiz tās uz ūdensslēpēm traucās jauna sieviete oranžā bikini. Ūdensrozes kustējās kā dejā, satuvinājās un attālinājās, satuvinājās un attālinājās.

Gija sēdēja uz saliekamā krēsla krūmāja pavēnī un laužīja galvu. Centās atcerēties, kā gan latīniski sauc baltās ūdensrozes. Minot krustvārdu mīklas, atbildes dažkārt palika prātā ilgu laiku. Citkārt vārdi izdzisa brīžos, kad akurāt noderētu.

Kovārnis krasta dūņās baudīja upes veltes. Uzplūstot vilņiem, paspēra dažus soļus nostāk. Negribēja slapināt tumšo ancu ku. Brīdi nogaidījis, atgriezās pie delikatesu letes. Šodien gardēdis mīlojās ar upes gliemenēm. Putns tās izkašņāja no krasta dūkst. Ar spožajām acīm brīdi vērtējoši aplūkojis guvumu, satvēra nagos. Tad ar knābi ķimerējās līdz tika pie našķa.

Gija vēroja putna maltīti. Iedzēra silto mine-rālūdeni no pudeles. Raugoties uz priekšu, apkārtne šķita kā idilliska miera osta. Taču tepat, pāris metrus aiz muguras, ik pēc noteikta laika aizducināja pasažieru vilciena sastāvi. Mazliet tālāk, uz pilsētas pusi, pa dzīvīgo ielu traucās automašīnas, vedot tūristus uz kūrortu vai galvaspilsētas virzienā.

Esot te, viņa allaž dzirdēja klusumu, nevis troksni. Gar upes krastu bija daudzi desmi-

ti molu. Dažus par regulāru apmetnes vietu izvēlējās maksšķernieki. Citus – stiprāku dzērienu cienītāji. Kādu molu bija iecienījuši dabas mīļotāji. Šis bija vistuvāk Gijas mājvietai.

Viņa domāja par vilņiem. Lāgu lāgiem upes ūdeni iešūpoja neredzama ierosa. Upe smaržoja pēc zivīm un dūņām. Pie krasta ūdens glāsmaini silts.

– Ā, aizņemts...

Giju iztrūcināja balss aiz muguras. Pacēlusi skatu, trepišu augšā ieraudzīja neliela auguma, gaišās drēbēs tērptu vīrieti ar melnu, pietūcītu maisu rokā. Skatiens slēpās cepures naga ēnā. Ģimīs acimredzami vilies.

– Aizņemts.

Viņa nevēlējās atpūtas vietu dalīt ar kādu šaubīgu tipu, taču vīrietis i negrasījās doties prom. Stāvēja kā iemiets un ķīkerēja uz mola tālāko galu. Mols piederēja visiem. Tā nu tas par nožēlu bija.

– Bet ja es aizietu tur, uz priekšu? Nebaidieties, es jums neuzmācos.

Piešļupstošā balss skanēja diezgan lādzīgi. Tipam trūka divu priekšzobu.

Nu, vai tad tiešām nav nevienas citas vietas pasaulē? Tieši te tev vajag, nelaiimes putn?

Gija asi nodomāja. Negribējās bojāt sev omu. Ja svešais būtu gājējs, jau sen būtu prom. Acimredzami uzdomājās tikt tieši uz šī mola. Pat ne simts metrus vienā vai otrā virzienā, kur upē ietiecās tādi paši moli.

– Nu, ejiet.

Gija mazliet pavirzījās, lai kājas neaizšķērso ceļu. Pametis tramīgu skatu sev aiz

muguras, vīrelis naskiem soļiem devās lejup pa pakāpieniem. Likās, ka viņam piepeši bikšu starās nūdzētu skudras. Gaisā uzviedīja sīva sviedru un nemazgātu drānu smaka, ko ātri izgaiņāja upes brīze.

Pagriezusi krēslu sāņus, lai nevajadzētu blenzt uz mola iekarotāju, Gija brīdi vēroja ūdensrožu deju upes ūdenī. Tad pievēra acis. Uzplijās snaudiens. Vīrelis mola galā čabinājās pa savu maisu.

Skaņa tracināja.

Gija īgņojās.

Kāds allaž iekāroja to, kas pieder citam. Arī tad, ja tas pirms brīža bijis bezvērtīgs olis ceļa malā. Pat ja tie ir daži kvadrātmetri uz viena no daudziem moliem garas upes kras-tā. Tieši to pašu brīdi, stundu kāds iegrib, atnāk un sāk rosīties kā gatavā nelaime.

Mazliet pavērusi plakstus un pagriezusi galvu, viņa gar saules cepures malu vēroja svešo. Vīrietis bija izkrāmējis mantas un vētīja maisa saturu. Brīdi šķirojis un pētījis, sāka izģērbties. Norāvis kreklu, atpogāja savazātās bikses, kas pa kārnajām kājām noslīdēja pie potītēm. Izkāpis kā no tramvaja, pacēla zilus džinsus un ievijās citās biksēs. Jaunās ūzas acīmredzami bija par platu. Ar ašu siksnas rāvienu viņš tās pielāgoja savam vidukļa apkārtmēram. Novērtējis rezultātu, vīrietis atkal veica novilkšanas manevru, palikdams pabalējušās, melnās apakšbiksēs.

Beidzot Gijas miegainās smadzenes aptvēra, ko viņa redz. Vīrietis nebija ieradies baudīt ūdensrozes. Tas nebija striptīzs upes vidū vienai personai. Arī slīcināties viņam nebija prātā. Aptīrijis atpūtniekus, kūrorta zaglis vētīja dienas guvumu.

Spēji kļuvusi modra, Gija sāka uzmanīgi pētīt mola iekarotāju. Stiegrains, jau pavecs. Uz tetovētajām rokām dzīves stāstu varēja lasīt kā atvērtā grāmatā. Tik tālu gan viņa nespēja saskatīt. Tips bija sadabūjis ziepes, aši pielika pie deguna un pasmaržoja. Uzmanīgi pieliecies mola malai, ņēmās šlakstināties un ieziepēt torsu un paduses. Kārnā, ribainā mugura varētu kalpot mākslas studentiem cilvēka ķermeņa ģeogrāfijas izziņai.

Neomulība iedzēla prātā.

Ko tagad darīt? Iet, zvanīt policijai? Netālu bija iecirknis. Zaglim karstajā sestdienas die-

nā laikam bija labi ķēries. Kādu brīdi Gija apsvēra visus par un pret.

Vai līku koku iztaisnos?

Tāpat veci palaidīs vaļā. Par dažu lietotu ūzu un mazgāšanās piederumu piesavināšanos nevienu aiz restēm neliek. Tepat vien pa pilsetu klimtīs, kur tad liksies. Vēl ieklīdīs darbā vai mājās ienāks, pārgriezīs rīkli, lai šamā vairs neskraida apkārt un neklukst lieku. Nebūs grūti saskaitīt divi plus divi. Vai ir vērts dzīvot bailēs dažu svešu, neuzmanīgu vasarnieku mantu dēļ?

Domas šaudījās. Gija meta tramīgus skatus uz vīreļa pusi. Piepeši viņš no mola līdaciņā ieslīdēja upē. Īsu brīdi pazudis skatam, iznīra labu gabalu tālāk. Likās, smaida. Apmetis vairākus lokus pa upes vidu, peldēja atpakaļ. Atspiedies uz plaukstām, uzvilcās uz mola. Slapjais ķermenis vizēja saules staros, kamēr vīrs atkal nādīgi revidēja mantas. Varbūt meklēja divi.

Viņa nolēma doties mājup. Negribējās dalīt molu ar veco zaglēnu. Viņas vecumā sabiedrības drošības sardzē stāties likās tā kā mazliet par vēlu. Katram savs krekls tuvāks. Te teiciens bija gluži vietā.

Varbūt vakarā palēnām aizstaigās līdz jūrai.

Gija uz brīdi novilka saules cepuri un slējās kājās. Krustvārdu mīklu žurnāls un zīmulis piemirsti gulēja platās, puķainās kleitas ielocēs. Zīmulis, ne brīdi nedomādams, ieripoja upē. Žurnāls piezemējās uz mola malas. Gija strauji liecās, lai paglābtu krustvārdu mīklu atminējumus. Nu jau roka iesista, prāts ievingrināts. Pāris reizes jau bija izdevies tikt pie nelielām naudas balvām. Negribējās ziedot cerības upes dzelmei. Muguru caurvija asa sāpe. Kreisā kāja sēžot notirpusi nejutīga. Likās, ka viņa ar visu svaru atbalstās pret sāpīgu tukšumu. Zaudējusi līdzsvaru, Gija kā blukšis ar smagu plunkšķi ievēlās ūdenī. Simtiem mazu zivtiņu aizšāvās uz visām pusēm.

Saulainā diena pārvērtās glumā naktī. Tumsa sakļāvās vīrs galvas. Upe skalojās mutē. Ūdens vairs nebija glāsmains draugs. Tas bija naidnieks, kas aizcērt elpu. Truls gurdums mudināja atlaist rokas un laisties dzelmē. Gija spirinājās un grābstījās, cenšoties pieķerties noglumējušajiem mola blukšiem, lai izvilkto sevi krastā. Pirksti slidēja. Atspērusies ar kājām, vilcās augšup.

Piepeši kāds satvēra delmus un vilka gaismā, saulē. Tur, kur varēja ieelpot gaisu, nevis upi. Viņa juta, kā mols nobrāž krūtis un vēderu, bet neļāvās vājumam. Svešās rokas bija satvērušas vidukli un vilka kā saini. Gija atspērās ar kājām pret mola bluķi. Mati dūņu pilni un slapjās lēkšķēs krita acīs. Pa to starpu viņa redzēja savu glābēju. Vīrietis vienās apakšbiksēs. Iekritušos vaigus klāja baltas putas. Grasijies skūties.

Pamatīgi aizelsies, glābējs sēdēja uz mola. Gija kā slapjš, klepojošs vīkšķis pletās blakus. Mute garšoja pēc upes dibena. Muguras sāpes uz brīdi kurēja adrenalīns. Drīz tirpas kā senas atmiņas atkal sāka rāpties augšup pa sāniem.

– Nu gan jūs mani nobaidījāt.

Vīrietis sacīja.

– Ne tikai jūs.

Gija atteica. Atbalstījusies ar rokām, dibenu paslējusi, lēni uzslējās kājās. Brīsiņu nogaidīja vai kājas turēs un sāpes necirtīs atkal. Tās klusi gaidīja. Vīrietis sēdēja, skatoties, kā viņa savāc nedaudzās mantas un saloka krēslu. Gija iemaucā pēdas iešļūcenēs, kas kā divas plekstes mētājās uz mola.

– Cepurīte.

Viņš pastiepa Gijas saules sargu.

– Paldies, ka izglābāt! Lai jums arī ir kādas palīdzīgas rokas, kad vajadzīgs.

Gija sacīja, uzmaucot cepuri slapjajā galvā.

Vīrietis pamāja un pasmaidīja. Pavēcināja rokas.

– Tās nav tālu jāmeklē.

Gija atsveicinājās un stīvi pievārēja pakāpienus. Slapjie lindraki plakšķēja. Pārlicinājusies, ka netuvojas vilciens, šķērsoja sliedes.

Pilsēta vijās starp jūru un upi. Viņa milēja priežu sveķu aromātu un jūras sāļumu. Kājas kustējās. Karstajās dienās bieži vien sapampa un sāpēja kā elle. Varikozās vēnas bija kā ģimenes saknes. Veselība un gadi uzstājīgi lika par sevi manīt. Gijai nepatika domāt par vecumu. Jūra bija dakteris, kas savureiz līdzēja pret visām kaitēm. Viņa gāja peldēt, cik vien bieži varēja. Aizskalot putekļus, sviedrus un nogurumu. Vislabāk Gija jutās peldus. Ūdeni nejuta svaru. Pelde jūrā bija brīvība un laime.

Varbūt rīt.

Gija atslēdza mājas vārtiņus. Dārzā tvanīgi smaržoja filadelfs. Koka namiņam gandrīz simts gadi. Viņai izdevās māju nosargāt. Bija laiki, kad vai ik pārdienu kāds nāca zondēt. Vai nav par grūtu vienai? Solīja lielu naudu. Mājiņa omulīga, zemes gabals mazs. Nav tādas naudas pasaulē par kuru viņa pārdotu saulainos brīžus sava rožu dārza ielokā.

– Ak, kungs un tētīt! Dūņu vārava labākajos gados!

Gija spurca, ieraugot atspulgu vannasistabas spogulī. Tumšie mati pieplakuši galvai. Kleita slapji zaļpelēkā tonī, piekļāvusies augumam kā otrā āda. Viņa smējās, nespējot rīmties, līdz uztraukums bija izspurgts un pārņēma vājums.

– Tā, nu šodien es kārtīgi papeldēju.

Gija sev skaļi teica. Iemeta mutē pretsāpju tabletes un uzdzēra krāna ūdeni. Uzmanīgi apsēdās turpat uz klozeta vāka un gaidīja, kad zāles iedarbosies. □

**Gertrūde Zeile. Pieskāriens.
Eļļa uz audekla. 70×89,5 cm. 2022**



Lāsma Gaitniece ir Latvijas Rakstnieku savienības biedre, daudzu grāmatu autore, no kurām vijaunākā – *Skandalozākie noziegumi Latvijas vēsturē 2* (2025). Sarakstījusi un tulkojusi vairākus dokumentālus un daiļliteratūras darbus. Ir vairāku simtu grāmatu recenziju un kultūrvēsturisku publikāciju autore izdevumos *Likums un Taisnība*, *"KLUBS"* *Latvijas Avīze*, *Izglītība un Kultūra*, *Jaunā Gaita* u.c.



Lāsma Gaitniece

VIENU VECĀKU BĒRNI

Leida bija piektajā grūtniecības mēnesī, kad saprata – atsvešināšanās no laulātā drauga ir nenovēršama. Ko gan viņa, muļķa sieviete, vispār bija cerējusi, apprecot šo emigrantu pēcteci ar latviešu asinīm? Šeit ir cita dzīve, citi cilvēki, viss ir cits. Kājām gaisā. Kad Georga dzimtenē svin Ziemassvētkus, šeit ļaudis meklē, kur patverties no svelmes. Kad tur ir Lieldienas, šeit jau jūtamas spēcīgas rudens vēsmas.

„Velns parāvis, kāpēc es vispār precējos?” viņa sev šad tad klusībā uzdeva jautājumu, īpaši bezmiega naktīs, kad nebeidza uz-mākties visādas drūmas domas. Mīlestība? Jā, tā rīkoties, protams, mudināja mīlestība, taču nu bija slikti.

Georgs

Georgu, šo slaido, stalto puisī, viņa vēl aizvien mīlēja. Leidai, gan vairāk sev par pārsteigumu, nevis greizsirdības māktai, šķita, ka viņš vienlaikus mīlēja divas: viņu, Leidu, un to otro – savu vecāko māsu, kuru liktenis pārbaudīja visos iespējamajos veidos. Just līdzīgi – tas bija vienīgais, ko Leida iespēja, zinot, ka Georga māsas dēls piedzimis nedziedināmi slims. It kā ar to vien nebūtu

gana, arī viņas ģimenē notika kas stipri dīvains. Kas tieši, – to nedz Leida, nedz droši vien arī Georgs uzminēt nespēja. Arpusē redzams bija vienīgi tas, ka laulātais draugs savai sievai necentās palīdzēt, līdz ar to mazais slimnieciņš bija tikai un vienīgi Georga māsas atbildība.

Leida, kad kārtējo reizi nenāca miegs, iedomājās, ka varbūt vīra māsa, zinot viņas īpašo stāvokli, jūtas vēl sliktāk. Kāds tur brīnums? Visi esam cilvēki, visi gribam laimi. Bet ja nu tas nekādi nav iespējams?

Kādā oktobra naktī Georga mīļotā māsa izlēma pielikt tam visam punktu. Par vislabāko viņai bija šķitis aiziet no dzīves. Sekas, protams, dramatiskas. Georgs, pilnīgi aizmirdams par Leidas gaidībām, skaļi raudāja un vērtījās pa grīdu kā mazs bērns. Sieva mēģināja viņu mierināt, taču drīz vien tam atmeta ar roku. Nē, nomierinošus vārdus Georgam vajadzēja vismazāk. Iztrakojies pa māju, vīrs aizgāja. Uz kuriem, Leida nezināja; viņai tas netika teikts. Atgriezās vien pēc vairākām diennaktīm. Kur bijis, ko darījis – kāda tam nozīme.

Otrs cilvēks, kas vārda tiešā nozīmē sāka jukt prātā, bija Georga un viņa māsas māte. Vienmēr labi koptā, šarmantā sieviete bija pārvērtusies līdz nepazīšanai. Novēcojusi pāris dienu laikā par desmit gadiem.

Uz bērēm Leida izlēma neiet. Tas tāpēc, ka dakteris aizliedza to darīt. Un vēl viņai bija

bail, ļoti bail. Georgs pavadīt māsu pēdējā gaitā devās bez sievas. Viņš arī neko nejautāja. Labi vien ir, ka tā. Vēlāk Leida nekad arī netincināja, kā pagāja bēres. Un Georgs klu-sēja. Mazliet atjēdzies, viņš izlēma, ka ne par savu māsu, ne tās aiziešanu nekad un ne ar vienu nerunās. Tabu temats. Jā, šī lieta būs tabu temats, un tāda paliks uz mūžu.

Dzīve ieviesa jaunas korekcijas. Leida bija devītajā grūtniecības mēnesī, kad tas notika vēlreiz. Nespēdama samierināties ar meitas nāvi, par to pašu bija izšķīrusies arī viņas māte. Lepnā, pašapzinīgā sievietē, kuru vārda tiešā nozīmē vairs nevarēja pazīt, pāris dienu pirms datuma, kad meitai būtu dzimšanas diena, atņēma sev dzīvību.

Leida jutās kā ļaunā murgā. Kas tagad būs, kas notiks? Ko darīs Georgs? Vai vispār ko... „Mīļā Leida, jums tagad jādomā tikai un vienīgi par sevi. Protams, pie nosacījuma, ja vēlaties, lai mazulis piedzimtu vesels,” viņai vizītes laikā centās ieskaidrot sieviešu ārsts – vecā kaluma kungs, ļoti delikāts, taču šis pacientes ģimenē notiekošais iespaidu bija atstājis pat uz viņu.

Leidai par atvieglojumu Georgs nedarīja neko. Organizēja jau otrās bēres pāris mēnešu laikā. Viņa sejai it kā bija uzlikta masaka, līdz ar to nekustējās neviens muskulītis, neviens vaibstiņš. Viņš runāja, kustējās, izturējās kā robots. It kā kāds būtu palaidis programmu, pēc kuras Georgs funkcionēja.

Arī uz šīm bērēm sieviete negāja. Neviens negaidīja, ka būs citādi. Tieši 20 dienas pēc Georga mātes nāves piedzima viņa un Leidas mazulis. Pilnīgi vesels, dzīvespriecīgs puika, kurš pieaugušo pārdzīvojumiem varēja uzšķaudīt.

Hermanis

Mazuļa piedzimšana bija glābiņš. Leida bija pārāk aizņemta pati ar sevi un zīdaini, tāpēc uz Georga izdarībām pievēra acis. It kā jau ar vienu savas apziņas daļu sieviete saprata, ka tas novedīs pie vēl lielākas atsvešināšanās vai varbūt pat ģimenes iziršanas, taču – pie velna – kā citādi lai rīkojas. Lai sevi pasaudzētu, Leida centās nedomāt. Viņa tagad bija vajadzīga dēlam. Viņa bija vienīgā, kuru šis mazulis interesēja. Arī vārda došana

bija vienīgi Leidas ziņā. Viņa tam izvēlējās vārdu «Hermanis». Būtu meitiņa, varētu to nokristīt kaut savā vārdā, bet puiku... Labi, lai būtu Hermanis, vismaz tik svarīgais burts „r” šai vārdā ir iekļauts.

Un tad notika tas, no kā, iespējams, varētu izvairīties, ja vien... Jā, kas – ja vien? Ja vien Leida savam vīram būtu pievērsusi uzmanību, būtu ar viņu sarunājusies un izturējusies, kā sievai pienākas, nevis noslēgusies savā istabā kopā ar mazuli. Georgs nokļuva cietumā. Nē, viņš nevienu ne izvaroja, ne arī nogalināja, taču cietumā nokļuva. Tur viņam jāpavada pāris gadu.

Pirmajā mirklī, uzzinot par nodarījumu un tiesas procesu, Leida jutās kā saulē izdegusi zeme. It kā nepietiktu ar visu pārējo, vēl cietums... Kādreiz tas viss būs jāatklāj Hermanim. Dievs, stāvi klāt!

Leida, dzīvodama kopā ar mazuli un vīratēvu, kurš, par spīti triecieniem, bija spējis kaut necik sakārtot savu dzīvi, tas ir, iepazīties un uzsācis attiecības ar citu sievieti, ar laiku nomierinājās. Viņai šie jaunie apstākļi pat iepatikās. Miers, klusums, izņemot brīžus, kad Hermanis bija nolēmis ieviest savu kārtību; viss kā pie cilvēkiem. Tikpat kā pie cilvēkiem...

Lote

Pienāca diena, kuru sākotnēji Leida gaidīja, taču vēlāk no tās baidījās. Georgs atgriezās no ieslodzījuma vietas. Viņa bija nolēmusi: ja ar vīru nespēs sadzīvot, ja būs kādi viņa izlēcieni – šķirsies.

Georgs bija nosirmojis un arī, šķiet, nomierinājies. Izmisīgo raudāšanu un vārtīšanos pa grīdu, no kuras bija baidījusies, Leida vairs nepiedzīvoja. Vīrs ļoti uzmanīgi, taču mērķtiecīgi tuvinājās dēlam un to pašu mēģināja darīt arī attiecībā uz sievu. Vai viņam bija kādas jūtas, ko varētu dēvēt par mīlestību? Pagāja aptuveni gads, un Leidai piedzima Lote, par kuru Georgs bija stāvā sajūsmā. Ja Hermanis bija tikai un vienīgi sievas dēls, Lote ar visu savu būtību piederēja Georgam. Lote bija kļuvusi par Georga dzīves centru, viņa jēgu.

Tēvam atlika vien nobrīnīties, kā Hermanis, tik tikko sasniedzis 15 gadu vecumu,

paziņoja, ka mācīsies amatu, lai ātrāk varētu sākt pelnīt un dzīvot patstāvīgi. Pagāja vēl divi gadi, un dēls paziņoja, ka no vecāku mājām izvācas. Protams, bija nepieciešama pieaugušo atļauja. Leida, būdama loģiska sieviete, saprata, ka nav jēgas to nedot. Georgs, šķiet, saprata to pašu. Un Hermanis izvācās. Vecākus un māšeli viņš apciemoja labi ja reizi gadā.

Lote bija brāļa pretstats. Viņa vispirms pabeidza ģimnāziju, pēc tam studijas universitātē, un izvācās tikai tad. Katram putniņam savs laiks.

Kāda tam tagad nozīme?

Hermanim ritēja četrdesmitais dzīves gads, kad viņš nolēma apprecēties. Šajā ziņā nekur nesteidzās arī māsa. Leidai par nepatīkamu pārsteigumu dēls bija izvēlējis iestūrēt laulības ostā ar emigrantu, tāpat kā kādreiz viņa... Kas no tā bija iznācis? Salauzta dzīve pašai, vīram un pa pusei salauzta arī bērniem, kuri normālas attiecības ģimenē nebija redzējuši. Līdzāspastāvēšanu – jā, taču mīlestības pilnas attiecības tā neizskatās. Cerams, dēlam būs citādi.

Citādi nebija, lai gan Hermaņa iecerētās vecāku ģimenē neviens sev galu nedarīja. Pagāja pusotrs gads, un laulība izjuka. Puišs pats reiz izmeta, ka tas nesaderīgu raksturu dēļ, taču Leida intuitīvi jūta, ka viņš nesaka taisnību.

Lai kompensētu tukšumu, Hermanis atrada darbu, kura pienākumos ietilpa pastāvīga atrašanās ceļā. Tā viņš arī brauca: no viena pasaules gala uz otru un atpakaļ, turklāt labi pelnīja, strādādams savu iecienīto amatu. Leidas dēls parasti atradās ceļā pat atvaļinājumu laikā; nemītīga ceļošana bija kļuvusi par viņa dzīves jēgu. Savukārt pati Leida par to laiku bija kļuvusi par atraitni.

Beidzot apprecējās arī Lote. Arī par viņas izvēli Leida nebija sajūsmā, taču skaļi neko neteica. Ko gan tas dotu? Kā precēta sieva Lote nodzīvoja nedaudz ilgāk kā brālis, jo vairākas reizes savu brūkošo laulību bija centusies glābt. Nesekmīgi. Viena atšķirība gan viņiem bija: pretstatā brālim, Lote bija tipiska mājās sēdētāja. Ja kaut kur izlēma ceļot,

tas notika reti. „Ak, tu, vecā beka!” – Hermanis ķircinājās.

Eksistēja kaut kas tāds, gluži fiziski sataustāms, kas šīs ģimenes locekļiem neļāva justies laimīgiem. Leidai, par to domājot, naktīs bija jāraud. Kaut arī abi viņas bērni pēc laulību izjukšanas centās nodibināt citas attiecības, viņi ik reizi piedzīvoja fiasko. Kaut par to nekad netika runāts, gan viens, gan otrs nolēma, ka nav vērts. Jādzīvo pašam sava dzīve, cik Dieviņš devis.

Bija gan viena lieta, ko Leida neuzzināja. Retajos brīžos, kad Hermanis pietauvojās pie dzimtās zemes krastiem, viņš bija pasācis apmeklēt mazo māsu. Radās kas tāds, kas viņus vienoja. Kā viens, tā otrs izslāpis pēc laimīgas ģimenes dzīves, ko liktenis nez kāpēc bija noskaudis, šie abi sāka dzīvot kā vīrs ar sievu. Nē, tas nenotika strauji un ar iepriekšēju apdomu. Pirmā reize, par spīti tam, ka neviens no viņiem nebija nepieredzējis jaunulis, notika ar lielu mulšanu, ko abi centās notušēt, visu laiku mētājot jokus. Tai sekoja otrā un trešā – tās jau daudz atraisītāk un brīvāk. Lotei pārskrēja tirpas pār augumu ik reizes, kad viņai no mugurpuses pieskārs brālis, pievelkot sev klāt. Viņa skūpstī reibināja. Hermaņa perfekto augumu nu Lote skatīja iemīļjušās sievietes, nevis māsas acīm.

„Saki, Herman, kas ir lielāks grēks – pašnogalināšanās vai incests?” reiz, Lote, kaila gulēdama viņam blakus savas guļamistabas laulības gultā, jautāja. Viņš viegli pasmīnēja. Tad pie sevis nobubināja: „Kāda tam nozīme?” Varbūt brālis neteica neko, un Lotei tikai tā likās. □

Līga Rimša

LIETUSSARGS UN VECAIS ALBUMS

– Vai lietussargu ņemsim līdzī? – vīrs gādīgi jautā. Paskatos pa logu. Mākoņu sega, kas no rīta klāja debesis, ir gandrīz pazudusi. Vietām mirdzina debesu zilgme.

– Laika prognoze lietu nesolīja. Negribas visu dienu nēsāt līdzī. Iesim ātrāk, lai dēla ģimenei nav jāgaida.

Jau vairākus gadus Cēsis notiek sarunu šova „Lampa” festivāls, kas kļuvis par plaši pazīstamu un iecienītu pasākumu. Sabrauc cilvēki no visas Latvijas. Ar katru gadu apmeklētāju sarodas arvien vairāk. Mūsu ģimenei šo svētku apmeklējums jau kļuvis par tradīciju. Visi esam dzimuši cēsnieki, tāpat kā mūsu vecāki un vecvecāki. Dēls ar ģimeni pārcēlies uz dzīvi Rīgā, tomēr šī ir viņa dzimtā pilsēta, un, iespējams, viņš kādreiz tajā atgriezīsies. Norunājām satikties Jaunās pils pagalmā pie akmens kāpnēm, kas ved uz estrādi un lielo pilsētas parku. Kad ierodamies, dēls ar sievu un mazbērniem mūs jau gaida. Pils pagalmā saliktas norādes par sarunu telšu atrašanās vietām un pasākumu laiku. Plašais, labi koptais parks sagaida viesus ar koku apēnotām takām un uzkalniņiem, kuros izvietojušās dažādas meistardarbnīcas un atrakciju laukumiņi. Apkārt parka dīķim apliecas plats gājēju celiņš, gar malām novietotās sarunu teltis, kas aprīkotas ar mikrofoniem, galdiem un runātāju tribīnēm. Krēslos sēdošie cilvēki aizrautīgi klausās, bieži pārtrauc runātājus ar jautājumiem. Ikviens var izteikt savas domas. Dažās teltīs risinās plašas diskusijas par politiskiem lēmumiem, citās var noklausīties ārstu vai advokātu padomus.

Pirms došanās uz centrālo norises vietu mūs izrotā ar pasākuma dalībnieku aprocēm. Apmeklētājiem ieeja ir brīva, bet mazās rokas sprādzītes nepieciešamas, lai pilsētas domei būtu pārskats par pasākuma apmeklētāju skaitu. Gaiss vibrē no apkārt skanošām balsīm, bērnu smiekliem un ļaužu sarunu atbalsīm. Līdz pusei nokāpuši pa platajām akmens kāpnēm, dīķa malā ieraugām uz pontoniem nostiprinātu, spilgti krāsotu



Rakstniece Līga Rimša dzimusi 1945. gadā, Ventspilī. Pēc kara gadiem nācies daudzkārt mainīt vecākus un dzīves vietas, dzīvot bērnu namos un internātskolā.

Rakstījusi grāmatas *Vēlos būt par deputāti, Ko nezina sfinks* (2020), *Nātrēs brienot* (2021), *Saulespuķe* (2022), *Mazo somiņu laiks* (2024) un *Brašais Čieps* (2025).

dēļu plostu. Uz tā, mazos bariņos sakāpuši jaunieši. No augšas plosts atgādina ar anīsa sēklām apbērtu, garenu maizes šķēli. Vīrs tā karājas milzīga izmēra lampa, kas, tumsai iestājoties, tiks iededzināta. Šogad tā ir daudz lielāka nekā pērn. Uz estrādes mūziķu grupa atskaņo deju melodiju fragmentus, gatavojoties nakts ballei, kas parasti ievelkas līdz rītam.

Esam nedaudz nokavējuši sākumu. Dēlam padusē iespiests lielais ģimenes lietussargs traucē garāmgājējiem. Pamanījis manu nepmierināto skatienu, dēls atrūc:

– No rīta bija apmācies, – un pavērs pretlietus rīku vertikāli, un tagad viņam rokā ir štoks.

– Mammu, tu negribi? – viņš ar šķelmīgu smaidu piedāvā.

– Paldies, – atcērtu, – esmu par jaunu, lai lietotu spieķi, un par vecu, lai staipītu līdzī lietu smagumu.

Vispirms dodamies uz bērniem domāto atrakciju un rotaļu laukumu. Paejam garām ar čiekuriem piepildītai lielai vannai, kurā ķepurojas gadus divus vecs mazulis. Mamma uzmana, lai bērnelis nenoslīkst čiekuru jūrā. Tālāk ap galdiem rosās jaunie zīmēšanas talanti. Dažam māksliniekam ar ūdenskrāsām notriektas seja un rokas. Mani mazbērni cenšas izspraukties cauri zīmēt gribētāju

bariņam un raujas pārbaudīt savas spējas. Viņiem vairs nav vajadzīga vecāku uzraudzība. Izmantojam izdevību un ar dēlu aizejam uz netālu esošo, mūsu iecienīto, atrakciju telti. Tur uz galda virsmas atrodas „Cirkam” līdzīga spēle. Uz tā spirāles veidā izvietoti cipari no 1 līdz 100. Uzliekot savas krāsas torņīti uz vieninieku, jāmet kauliņš un jānoiet attiecīgais skaits soļu. Pie katra numurētā lauciņa ir jautājums, uz kuru jāsniedz godīga atbilde. Kad esi sasniedzis „100” lauciņu, spēle beidzas. Dažreiz mums iekrīt vieni un tie paši jautājumi. Tad mudinām viens otru – atbildi tu! Atbildes ir dažādas. Vedekla un mans vīrs apsēžas uz blakus esoša sola, lai redzētu gan bērnus, gan vērotu mūsu darbošanos. Viņiem tāda kauliņu spēle šķiet bērnišķīga.

– Tikpat labi varējāt mājās uzspēlēt „Cirku” vai „Riču-raču”, – pukst vedekla. Bet viņa jau nezina, ko mums ar dēlu šī spēle nozīmē. Abi bijām sapratuši, ka tā var atklāt viens

otram, ko patiesībā jūtam vai domājam, godīgi atbildot uz jautājumiem. Te mums ir laiks un izdevība pateikt to, ko ikdienā laika trūkuma vai nepiemērotu apstākļu dēļ noklusējam. Tā es uzzinu par dēla plāniem, jūtām, pārdzīvojumiem un nākotnes sapņiem. Arī neveiksmēm, par kurām viņam īpaši nepatīk runāt. Arī man pašas godīgās atbildes liek aizdomāties par sāpīgiem jautājumiem, ar ko man vajadzētu tikt galā. Parasti nākam ārā nedaudz sakautrējušies par savu atklātību, bet kļuvuši jau krietni tuvāki. Arī šoreiz noskaidroju, ka dēls ir satraucies par sievas veselību, par ko viņa izvairās runāt. Piemērotā brīdī vajadzēs ierunāties pašai.

Mazbērni pa šo laiku ir sazīmējuši gan bildes, gan nokrāsojuši viens otru. Dodamies tālāk apskatīt militāro tehniku, kas izvietota pie parka uz ielas un vairāk interesē vīriešus un bērnus. Ar vedeklu nevēlamies rāpties uz tanka vai aptaustīt amfībijas. Abas lēni virzāmies uz priekšu, ielūkojoties sarunu teltīs

Ģertrūde Zeile. *Pa Jandzi upi*. Eļļa uz audekla. 75,5×67,5cm



un meistardarbnīcās. Pamanām līdz šim neredzētu atrakciju stendu „Tirgotava”. Hm, „Lampas” pasākumi nekad netiek pārpludināti ar firmu un mājražotāju precēm. Nelielā teltī aiz šauras letes rosās divas sievietes, kārtojot dažādus priekšmetus uz neēvelētu dēļu plauktiem. No telts stabiņam piespraustā paziņojuma uzzinām, ka šeit var iegādāties lietas par ziedojumu vai apmaiņā pret citu mantu. Tāda veida andele mani neinteresē, jau pagriežos promiešanai, kad pēkšņi ieraugu senu albumu.

Mana sirds nodreb un iekrīt vēderā. Pēkšņi liekas, ka visi teltī sanākušie skatās tieši uz to. Tūlīt kāds to paņems. Tas guļ tālākajā stūrī uz plaukta, iesiets pelēki brūnos, biezos ādas vākos. Jaunībā es mēdzu daudz fotografēt. Mājas sekcijā gulēja četri padomju laikā ražoti albumi, – smagiem vākiem, biežām kartona lapām, kuras vienu no otras atdalīja plānas pergamenta lapas. Fotografijas šādos albumos tika iestiprinātas speciāli izveidotos papīra stūrīšos. Dažreiz fotografijas aizmuguri vienkārši nozieda ar līmi un piespieda albuma lapai. Tādi, vēstures putekļiem klāti eksemplāri bija atrodami teju katrā mājā, nogrūsti dziļākajos plauktos prom no acīm vai uznesti bēniņos. Reizēm tika izvilkti, lai parādītu ciemiņiem kādu vecmāmiņas bērnības bildi vai apskatītu mirušā onkuļa attēlu. Man mājās bija nedaudz senu fotogrāfiju, kuras glabāju koka kastē. Negribējās tās ievietot mūsdienu fotoalbumu caurspīdīgajās plēvēs. Tā būtu senču piemiņas zaimošana. Man pārāk dārgas, lai tās sajauktu ar modernās tehnikas uzlabotām mūsdienu kartītēm. Senās fotografijas bija uz cieta, neglancēta papīra, tikpat nesamākslotas, kā uz tām redzami cilvēki. Ja vien es varētu iegūt šo solīdo, no cita laikmeta nākušo albumu, manas bildes no koka kastes varētu pārceļties uz daudz piemērotāku vidi. Stāvēju un bezpalīdzīgi skatījos uz veco albumu. Man to vajadzēja – šo dārgumu!

– Vai kādam ir nauda? – vērsos pie savējiem, kuri mani šeit ir atraduši. Visi noliedzot purina galvu. Esam norunājuši neņemt līdzīgu naudu, lai neaizrautos ar liekiem pirkumiem. Ja nu sagribas nopirkt kādu dzērienu, kafijas krūzi vai nelielu sviestmaizi par pieckāršu cenu.

– Es varu aizskriet līdz bankomātam, – piedāvā dēls, redzot manu izmisušo seju. Viņš saprot. Jo skatos uz viņu ar to skatienu, ar kādu viņš bērnībā skatījās uz mani, kad kaut ko ļoti vēlējās iegūt. Ar šausmām domāju, bet, ja nu viņš nepagūst, kāds noteikti pagrābs manis noskatīto pirkumu.

– Man ir lietussargs, varam to iemainīt pret albumu! – Viņš priecīgi iesaucas un skatās uz savām tukšajām rokām. Lietussargs ir pazudis. Viņš neatceras, kur to atstājis.

Kamēr jaunie skrien meklēt vienīgo apmaiņai derīgo mantu, es lūdzu parādīt manis noskatīto albumu. Tikko tas ir manās rokās, pirksti krampjaini sažņaudzas ap tā cietajām malām. Atbrīvot no ciešā tvēriena varētu tikai ar lauzni. Pēc mirkļa saprotu, ka neviens to man atņemt negrasās. Viegli pārslīdinu delnu vāka samtainajai ādai. Nosūbējusī, nespodra sudraba rožu vitne ieskauj nelielu gludu četrstūri, kurš domāts īpašnieka iniciāļu iegravēšanai. Lapu ārmaļu sudrabs precīzi saplūst platā lentā, kad tas ir aizvērts. Biezos ādas vākus satur kopā smalki izkalta slēdzene. It kā albums cieši turētu kopā sakļautas lapas, lai tur glabātu ģimenes noslēpumus. Taču pietiek ar pirkstu uzspiest un enģīte nolēc no podziņas, kurai tā uzkabināta. Slēdzene atveras. Atšķīrusi albumu, ieraugu vēl neskartas, tukšas lapas. Saprotu, ka lielam attēlu daudzumam tajā vietas nepietiks. Katrā lapas pusē ir tikai divi glīti, sudraba līnijām ierāmēti, tukši laukumi. Augšējais ir mazāks, paredzēts ziņām par zemāk attēlā iemūžināto personu. Būs jāskatās, kā vecās fotografijas iederēsies tieši šajā albumā, es domāju, un tad aptveru, ka tas man vēl nemaz nepieder. Sāku satraukti skatīties apkārt. Ieraugu vedeklu, kura jau pa gabalu māj ar lietussargu. Dēls, izķēris to no sievas rokām, vērsas pie pārdevējas.

– Vai tas derēs apmaiņai? – Meitene paskatās debesis, kā gaidot, vai debesu asaras plūdīs pār mums.

– Varbūt vēlāk uzlīs, – viņa pasmaida. – Kādam noderēs. Labi, dodiet šurp, ja līdz vakaram neviens nepaņems, atdošu jums to atpakaļ.

To dzirdot, biju laimīga un cieši piespiedu tikko iegūto mantu pie krūtīm. Kad iznākam no telts, mums tuvojas neliela auguma

eleganti ģērbies pavecāks vīrs. Ieraudzījis manās rokās albumu, viņš negaidīti pajautā:

– Varbūt pārdosiet?

– Nekādā gadījumā! Tikko to nopirku. – Ar skumju žēl... viņš aiziet tālāk.

Mēs vēl kādu laiciņu paklejojam pa parku, pasēžam sarunu teltīs, klausoties par ko cilvēki runā, priecājas, dusmojas un jautā. Sākumā nesu albumu pati, bet tas patiešām ir smagāks, nekā izskatījās. Visi pa kārtai stiepjām lielo, vērtīgo pirkumu. Tuvojas vakars un laiks atvadīties. Dēlam ar ģimeni jāatgriežas Rīgā. Žēl, ka nevarēsim kopā noskatīties „politiķu cepienu“, kas ir visa pasākuma nagla. Diemžēl, tas sākas tuvu pusnaktij. Pirms izejam no parka, dēls atgūst arī manis dēļ ziedoto lietussargu. Lietus tā arī nav sācies. Pa ceļam ieejam tuvējā kafejnīcā, kur var maksāt ar karti. Atvadījušies no aizbraucējiem, dodamies mājās. Degu nepacietībā kārtīgi izpētīt savu guvumu.

Neskatoties uz nogurumu, nolieku albumu uz galda, tam blakus kokgriezumiem rotātu kastīti ar senču fotogrāfijām. To izmērs precīzi atbilst tukšo laukumu lielumam. Pirmajā lapā ielieku sava vectēva fotogrāfiju. Ģērbies tumšā uzvalkā un kravatē, viņš stāv pie pilsētas rātes nama, balstoties uz masīva spieķa. Bilde aizmugurē ir pabālējis zīmogs: Cēsis. Rīgas iela 18. Foto G. Matīss. Nelielajā lodziņā vīrs fotogrāfijas ievietoju baltu četrstūrīgu lapiņu ar vectēva vārdu, dzimšanas un miršanas gadu. Pirms tam nācās vairākas lapiņas sabojāt, cenšoties uzrakstīt glīti. Manā bērnībā skolā bija mācību priekšmets – glītrakstīšana. Tagad šo prasmi lieku lietā. Pirmā albuma lapa ir aizpildīta.

Apdarījusi mājas darbus, ķeros pie tālākās albuma kārtošanas. Izņemu no kastītes pārējās fotogrāfijas un salieku hronoloģiskā secībā. Attēlā, kur iemūžināts vectēvs kopā ar sievu, pētu vecmāmiņas kleitu. Ar mežģīnēm apšūti volāni gar apakšmalu, cieši pieguļošā apkaklīte sasprausta ar pērlītēm rotātu sprādzi, kleitas aizdare no daudzām sikām podziņām darināta. Interesanti. Cik daudz darba bija jāiegulda, lai tādu uzšūtu! Vai tērpu šuvusi vecmāmiņa pati vai pirkusi, to es nekad neuzzināšu, viņa nomira pirms manas piedzimšanas. Nākamajā bildē viņa jau ir viena, citā, tumšā, ar sīkiem ziedīņiem rotātā tērpā. Vectēva viņai līdzās vairs nav.

Tad ņemu fotogrāfiju, kurā vecmāmiņa jau kopā ar meitu – manu mammu. Mamma izskatās ļoti jauna. Garie mati divās bizēs sapīti, mugurā tautas tērps ar austu jostu ap vidu un ar saktu saspraustā baltā blūzē. Glīti. Šoreiz kartiņas aizmugurē cits zīmogs ar to pašu Rīgas ielas adresi: Cēsis. Foto O. E. Šmits. Tātad fotodarbnīca bija nonākusi cita īpašnieka rokās. Tagad tur, Rīgas ielā uzraksts nedaudz mainīts. Vecā vietā nācis jauns: A. Šmita foto. Kopš 19. g.s. pastāvējušai darbnīcai adrese nekad nav mainījusies. Diviem pēdējiem tās īpašniekiem ir bijuši vienādi uzvārdi. Esmu pati tur gājusi fotografēties. Tagad minu – kādi radu raksti saista Šmitu dzimtu?

Pamanu, ka trūkst mātes un tēva kāzu bildes. Arī tēva fotogrāfijas nav. Viņš neatgriezās no izsūtījuma. Bet te esmu es. Mana pirmā fotogrāfija. Mamma sēž garā, baltā kleitā un tur rokās tikpat garā kleitā saģērbtu bērnu. Tās ir manas kristības. Divas krustmātes stāv blakus. Kāpēc nav neviena krusttēva? Bilde otrā pusē uzraksts – 1945. gads. Cēsis. Jā.

Lūk, pēdējā fotogrāfija. Tajā esmu viena. Man ir pieci gadi, sēžu pilsētas labākā fotogrāfa Šmita foto ateljē, ieģērbta skaistā senlaicīgā kleitā ar kruzuļiem kā princese, matos iesieta balta bante. Man aiz muguras fonā palmas un zaļģanas dienvidu jūras apskalota pludmale. Es smaidu un iešķībi skatos sānis. Tur toreiz stāvēja mamma ar ķemmi rokā. Ja nu rastos nepieciešamība piekārtot manus spurainos matus. Mana pēdējā fotogrāfija kopā ar mammu. Visos attēlos manas dzimtas saknes.

Visi, savu darbu esmu izdarījusi. Tagad albuma liktenis ir bērnu un mazbērnu rokās. Novietoju to uz plaukta redzamā vietā. Paveros istabas logā. Joprojām nelīst. □



Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta Ivara Kalviņa raksts par Latvijas zinātnes politiku ņemts no Latvijas Mākslas institūta profesora Ojāra Spārīša sastādītās grāmatas *Akadēmiskie dialogi par zinātni un dzīvi* (2025), kurā – kā Spārītis komentē – „ir 33 manas un akadēmiķu sarunas – tādā kā interviju veidā”.

Ivars Kalviņš

LATVIJAS ZINĀTNES POLITIKA IZVĒĻU KRUSTCELĒS

Jebkuras valsts attīstība pirmām kārtām ir atkarīga no tā, vai valstij ir pieejami augsti kvalificēti speciālisti, tostarp zinātnieki, kas spētu izvērtēt un prognozēt tos procesus, kas notiek iekšzemē un citviet pasaulē, sniegt zināšanās un analizē balstītas rekomendācijas valsts vadītājiem valsts attīstības politikas izstrādē un valsts pārvaldībā. Un ilgtspējīga ir tikai tā valsts, kuras vadītāji savus lēmumus pieņem atbilstoši speciālistu ieteikumiem.

Kā zināms, Zinātņu akadēmija, tāpat kā universitātes, nacionālā bibliotēka, nacionālā enciklopēdija, opera, ir garīgi nobriedušas sabiedrības un attīstītas valsts neatņemams atribūts. Tāpēc Zinātņu akadēmijas pastāvēšana jebkurā valstī liecina par tās pietiekami augstu intelektuālo līmeni.

Viens no valsts Zinātņu akadēmijas uzdevumiem tieši ir nodrošināt valsts pārvaldes institūcijām iespēju saņemt konkrētās valsts augstākās kvalifikācijas zinātnieku – akadēmiķu ekspertīzes, atzinumus un ieteikumus par valsts pastāvēšanai un attīstībai kritis-

ki svarīgiem jautājumiem, it īpaši zinātnes, inovāciju un tehnoloģiju pārnese politikas sfērā, tādējādi nodrošinot, ka parlamentam un valdībai ir pieejama zinātniskajās analizēs balstīta informācija izsvērtu lēmumu pieņemšanai visdažādākās jomās.

Diemžēl Latvijas valsts attīstība jau zināmu laiku ir kļuvusi lēnāka nekā mūsu kaimiņvalstu izaugsme. Un viens no iemesliem tam, ka netiek sasniegti valsts attīstības plānošanas dokumentos paredzētais, mūsu ieskatā sakņojas politiku un valsts pārvaldes nepamatotajā pārliecībā, ka pareizo lēmumu pieņemšanā pietiek ar diskusijām partiju iekšienē, kā arī ar tām sekojošajām konsultācijām ar ministriju ierēdņiem.



**Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents
Dr. habil. chem. Ivars Kalviņš**

Šāda tendence pēc neatkarības atgūšanas Latvijas pārvaldībā diemžēl arvien pastiprinās, un pamazām ministriju rokās tiek koncentrēta arvien lielāka vara.

Tā, piemēram, laika gaitā Latvijas Zinātnes padomei tika atņemta tās autonomija, un no neatkarīgas, zinātnieku un zinātnes Latvijā intereses pārstāvošas institūcijas, kas līdz tam darbojās Latvijas Zinātņu akadēmijas paspārnē, ar Zinātniskās darbības likuma izmaiņu palīdzību tā tika pārveidota par Latvijas Republikas Izglītības ministrijai pakļautu institūciju, kur zinātniekiem atstāta tikai konsultantu loma, bet ierēdņi zinātnes attīstībai svarīgus jautājumus izlemj zinātnieku vietā. Līdzīgus uzbrukumus piedzīvoja arī Augstākās izglītības padome, kuru tikai ar lieliem zinātniskās sabiedrības pūliņiem, tai skaitā LZA palīdzību, izdevās novērst.

Pakāpeniski tiek arvien vairāk ierobežota arī Latvijas augstskolu autonomija, kurās daudzu to attīstībai svarīgu lēmumu pieņemšana augstskolu pašpārvaldes institūcijās tagad ir jāapstiprina augstskolu padomēm, kurās gandrīz puse ir IZM un LR Ministru kabineta, kā arī Valsts Prezidenta iecelti locekļi.

Tas pats vērojams arī attiecībā uz Latvijas Zinātņu akadēmiju, kas ir valsts izveidots un subsidēts nacionālās nozīmes zinātnes centrs, un kura darbojas atbilstoši Latvijas Republikas Saeimas apstiprinātai Hartai kā atvasināta publisko tiesību persona ar autonomu kompetenci. Un tieši šī autonomija lielā mērā nodrošināja LZA iespēju izteikt savu, no valsts pārvaldes vēlmēm neatkarīgu, zināšanās un zinātniskajās analizēs balstītu viedokli, kas un kā būtu darāms, lai Latvija sekmīgi attīstītos un būtu konkurētspējīga mūsu dinamiskajā pasaules telpā.

Diemžēl 2009. gada krīze pavēra iespēju valdībai būtiski samazināt valsts finansiālo atbalstu LZA, bez kura nevar tikt pilnvērtīgi īstenota tai uzticētā funkcija – izvērtēt situāciju izglītībā, zinātnē, tehnoloģiju izstrādē un pārnesē, kā arī inovācijās, un dot ieteikumus valsts pārvaldei par to, kas darāms, lai valsts attīstība tiktu balstīta zināšanu ekonomikā, inovatīvā ražošanā un efektīvā pārvaldībā.

Neaizmirsīsim, ka LZA ir vēl viena ļoti svarīga loma – veicināt nacionālās kultūras attīstību, kopt nacionālo identitāti un valodu, izvērtēt zinātnieku sniegumu un darīt sabiedrībai zināmus izcilākos sasniegumus Latvijas zināt-

nē, kā arī iepazīstināt to ar izcilākajiem Latvijas zinātniekiem, veicinot viņu prestižu un modinot interesi mūsu jauniešos iegūt iespējami labu izglītību un arī kļūt par zinātniekiem un pedagogiem.

Atgādināsim, ka LZA veido 335 izcilākie Latvijas zinātnes un kultūras jomas pārstāvji no visām universitātēm un valsts zinātniskajiem institūtiem, kā arī 91 ārzemju loceklis. LZA ir iekļāvusies un pārstāv Latviju arī starptautiskajā zinātniskajā kopībā, sadarbojas ar citām zinātņu akadēmijām un zinātniskām organizācijām Eiropā un pasaulē.

Tomēr Latvijas Zinātņu akadēmija ir spiesta vērst valsts vadītāju uzmanību uz izveidojušos krīzes situāciju, kas apdraud turpmāko LZA darbību un pastāvēšanu, īstermiņā radot Latvijas valstij nopietnus reputācijas riskus, bet ilgtermiņā – arī šķēršļus Latvijas tautas izvēlēta ekonomiskās un sabiedriskās attīstības ceļa sekmīgai īstenošanai.

Neraugoties uz to, ka viens no LR Saeimā apstiprinātajā LZA Hartā paredzētajiem uzdevumiem ir nodrošināt valsts pārvaldi ar augstākās kvalifikācijas zinātnieku – akademiķu ekspertīzi, atzinumiem un ieteikumiem, it īpaši zinātnes, inovāciju un tehnoloģiju pārneses politikas jautājumos, lai lēmumu pieņēmējiem – Saeimai un valdībai – būtu pieejama zinātniskajā analizē balstīta informācija izsvērtu lēmumu pieņemšanai visdažādākās jomās, LZA šādu valsts pasūtījumu nesaņem un tās potenciāls netiek pilnībā izmantots.

Joprojām valsts pārvaldes institūcijās tiek pieņemti nepietiekami sagatavoti, uz pieņēmumiem, nevis zinātniski tehniskās analizēs balstītiem lēmumiem, kas nodara grūti labojamus zaudējumus – ne tikai finansiālā, bet arī reputācijas un ilgtspējas izteiksmē. Rail Baltica, AirBaltic, Covid-19 vakcīnu iepirkumi, kļūdas Atjaunošanas un noturības mehānisma (ANM) ieguldījumu plānošanā un pielietošanā u.c. piemēri liecina, ka bez nopietnas zinātniskās un ekonomiskās ekspertīzes, tostarp – neiesaistot LZA, pieņemtie lēmumi noved pie tā, ka netiek sasniegti nedz plānotie izaugsmes rādītāji, nedz arī nodokļu ieņēmumi.

LZA ir aicinājusi un aicina palielināt valsts ieguldījumus izglītībā, zinātnē, pētniecībā un it īpaši – inovācijā, lai Latvijas ekonomika būtu ilgtspējīga, bet tās iedzīvotāji būtu

konkurētspējīgi darba tirgū un spētu veikt produktu ar augstu pievienoto vērtību izstrādi un ražošanu. Tam nepieciešama plaša starptautiskā sadarbība, tādējādi nodrošinot arī augstākās izglītības un zinātnes izaugsmi.

Latvijas zinātni starptautiskajās zinātniskajās institūcijās, tostarp 50 Eiropas zinātņu akadēmiju apvienībā ALLEA un citās ES zinātniskajās organizācijās, pārstāv LZA, kas divpusēju līgumu ietvaros sadarbojas arī ar 35 valstu zinātņu akadēmijām. Taču, lai gūtu iespējami lielāku atdevi, Latvijai ir jāinvestē šajā sadarbībā, stiprinot arī LZA kapacitāti.

Tāpat LZA ir izteikusi piedāvājumu piedalīties Latvijas izaugsmei tik nepieciešamās Latvijas „Silīcija ielejas” veidošanā, transformējot LZA augstceltni par zinātnes un inovāciju platformu, lai vienuviet tiktu koncentrēta zinātne, tehnoloģiju pārnese un inovācija, nodrošinot iespēju augstskolām, zinātniskajiem institūtiem, kā arī valsts pārvaldes institūcijām izvietot LZA telpās savas ar tehnoloģiju pārnesi un inovāciju saistītās struktūrvienības, padarot tās pieejamas visiem valsts zinātniekiem un inovatīvajiem uzņēmējiem.

Diemžēl Atjaunošanas un noturības mehānisma (ANM) līdzekļu ieguldījumu plānā paredzēto atbalstu LZA zinātniski tehniskās kapacitātes stiprināšanai viena miljona eiro apmērā LZA joprojām nav saņēmusi. Ekonomikas ministrija plāno šos līdzekļus izmantot LZA veikto ekspertīžu apmaksai, bet tas nedod iespēju izmantot ANM nedz „Silīcija ielejas” TEP izstrādei, nedz to starptautiski validēt, padarot faktiski neiespējamu finansējuma piesaisti šī projekta īstenošanai.

Tādējādi LZA turpmāko darbību Latvijas valsts konkurētspējas izaugsmes veicināšanā un nacionālās identitātes kopšanā, kā arī LZA kā valsts zinātniskās institūcijas pastāvēšanu nopietni apdraud nepārdomātā valsts zinātnes politika, kuras rezultātā valsts dotācija LZA darbības atbalstam pēc tās dramatiskā samazinājuma 2009. gadā nav palielināta jau 15 gadus.

Tas nozīmē, ka, salīdzinot ar 2008. gadu, LZA pamatdarbības nodrošināšanai pieejamais līdzekļu apjoms *de facto* ir vairākkārt samazinājies. Tā rezultātā LZA pamatdarbībā iesaistīto 28 darbinieku, tostarp 11 akademiķu un 6 zinātņu doktoru atalgojumam LZA 2023. gadā vidēji bija pieejams tikai 541

EUR/mēnesī bruto, kas neļauj nodrošināt personāla apmaksu pat minimālās darba algas līmenī.

Ja valsts atbalsts netiks palielināts, LZA būs spiesta būtiski samazināt dalību starptautiskajās zinātniskajās organizācijās, kā arī starptautiskajās konferencēs un kongresos, jo dalības maksa tajās pieaug ar katru gadu. Tā rezultātā Latvija vairs nebūs pārstāvēta daudzās Eiropas zinātniskajās institūcijās, starptautiskajās organizācijās un sadarbības projektos ar citu valstu zinātņu akadēmijām. Tāpat jau ir kļuvusi neiespējama arī izdevumu segšana laikraksta *Zinātnes Vēstnesis* un LZA Gadagrāmatas, kā arī LZA zinātnisko žurnālu, monogrāfiju un informatīvo materiālu izdošanai, kā arī daudziem citiem projektiem.

Uzskatām, ka Latvijas Saeimai un valdībai beidzot ir jāizšķiras, vai turpināt kļūdaino politiku, kad tiek ignorēta iespēja izmantot valsts visaugstākās kvalifikācijas zinātnieku, kas apvienoti LZA, iesaisti lēmumu izstrādē, lai novērstu nepamatotu lēmumu pieņemšanu.

Ja tomēr vēlamies izmantot visas iespējas, ko sniedz LZA iesaiste, tad ir jānovērš situācija, ka LZA darbību valsts un tautas labā lielā mērā bloķē zemo valsts dotācijas apjoms LZA pamatdarbībai, nedodot iespēju LZA pilnvērtīgi iekļauties valstij nozīmīgo stratēģiskās attīstības plānu īstenošanā, tai skaitā vienotas inovāciju ekosistēmas un „Silīcija ielejas” veidošanā, kas nepieciešama inovāciju atbalstam kā publiskā sektora zinātniekiem, tā inovatīvajiem uzņēmējiem.

Šajos Latvijas valstij kritiskajos apstākļos LZA apzinās savu misiju zinātnes un inovāciju attīstības veicināšanā un apliecina gatavību operatīvi mainīt darbības stratēģiju, elastīgi pielāgojot to mainīgajiem ekonomiskajiem un ģeopolitiskajiem apstākļiem.

Turpmākajos gados mēs redzam savu uzdevumu efektīvā sadarbībā ar valsts politisko varu un izpildvaru, lai vairotu valsts zinātnisko, ekonomisko un aizsardzības potenciālu un veidotu zināšanās balstītu konkurētspējīgu ekonomiku, un uzskatām, ka Latvijas interesēs ir nodrošināt tam nepieciešamo finansliālo atbalstu Latvijas augstākās izglītības un citām zinātniskajām institūcijām, tai skaitā Latvijas Zinātņu akadēmijai. □

Ojāra Spārīša piebilde redaktoram JŽ...

Labi, ka esi izraudzījies I. Kalviņa rakstu izplatīšanai pasaules domas klajumos, jo tas ir kā palīgā sauciens Latvijas zinātnei un Latvijas Zinātņu akadēmijai. Ir izaugusi jaunā politiķu (un arī zinātnieku) paaudze, kura jautā: „Kāda jēga no tādas Zinātņu akadēmijas, ja tā nedala naudu”? Nu, lūk, tie ir pragmatiski bez sirdsapziņas, bez tradīcijām un bez nākotnes vīzijas, jo viņiem „nauda” ir vajadzīga tikai apēšanai šodien. Tas skan kā brīdinājums visai pasaulei, kurp izglītību, sabiedrību, zinātni spēj novest klaji patēriņš un vienas dienas filozofija. Ja Latvija pazaudēs savu izcilības centru, ja sabiedrībā ieviesīsies neierobežots pašnīvēšanās princips, tad sabiedrība kļūs līdzīga vistu kūtij, kur katrā krātiņā būrī pa putnam, kurš noteiktās stundās saņem barību, no kura noteiktā laikā sagaida olu, bet, ja viņš nespēj noteiktā laikā šo olu dot, tad „vistiņa” tiek nosūtīta uz gaļas ceļu pārstrādei.

Redaktors JŽ atbild...

Tiešām nekur nav labāk, arī manā mītnes zemē Amerikā galīgs balagāns (lai neteiktu cūku kūts) ar mūsu miljardieriem-oligarhiem un viņu dievinātāju ordām!

Romānā *Dzīvnieku ferma* (George Orwell, *Animal Farm*, 1945, Silvijas Brices tulkota 1990. gada izdevumā), kas toreiz bija tēmēts uz agrīno Padomju Savienības iekārtu, šeit citāts par cilvēkiem kuri, pašiem nemanot, kļūst par to, ko sākotnēji ienīdusi: „Ārpusē stāvošie laida skatienu no cūkas uz cilvēku, no cilvēka uz cūku un atkal no cūkas uz cilvēku; taču pateikt, kurš ir kurš, vairs nebija iespējams.”

Māra Bišofa zīmējums



Ainārs Zelčs

LATGALIEŠU VALODA

VAI AUGŠZEMNIEKU DIALEKTS,

VAI LATVIEŠU VALODA?

Ainārs Zelčs dzimis 1958. g. Mācījies Alūksnes vidusskolā, Rīgas lietišķās mākslas vidusskolā, Mākslas akadēmijā. Sarakstījis piecas grāmatas. „Erakstu” vadītājs. Raksta tikai Endzelīna pareizrakstībā.

1999. gada 9. decembrī Saeimā tika pieņemts Valsts valodas likums,¹ kuŗa 3. pantā (4) noteikts tā:

„Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību.”

Lai gan šie vārdi izvēlēti un virknēti ar lielu veiklību un izmaņu, neskaidrību tur nav mazāk. Pieņemsim, ka tā nav liela neskaidrība, ja rakstu valoda tiek dēvēta par latgaliešu, nevis latgaļu valodu. Bet ja vienai latviešu valsts valodai ir arī otra latviešu valsts valoda, kas gan tiek apzīmēta par paveidu vai par rakstu valodu, tad neskaidrība ir – tik un tā – liela, un var rasties nevēlami pārpratumi.

Tātad var teikt, ka līdz 1999. gada 9. decembrim bija pastāvējusi viena latviešu valoda. Šai valodai bija trīs dialekti² un neviena paveida. Vienu no dialektiem runāja Latgalē.

Dialekta vārds nav mazāk cienijams par valodas vārdu. Kāpēc ir bijis vajadzīgs dialektam izcīnīt valodas vārdu?... Vai tam ir bijis stingrs pamats?...

Latgaļu dialekts skan līdzīgi, kā tas ir skanējis gadu tūkstošiem, un tā ir neizmērojama latviešu valodas bagātība un pamats. Ja valoda skan, kā skanējusi senlaikos, tad tā ir pārejošā, zūdošā laika uzveikšana – un šīnī saulē nav lielāka spēka par to, kuŗš spēj noturēties pret laika varu.

Bet kāpēc ir vajadzējis atjaunotā Latvijā, 2013. gadā uzbūvētu koncertzāli Latgales svarīgākajā, Rēzeknes pilsētā, saukt vārdā, kāds tiek lietots starptautiskās divu valstu attiecībās – saukt koncertzāli nevis par koncertzāli, bet par vēstniecību?... Kāpēc ir bijusi vajadzība runāt par Latgales saeimu?... Un

¹ <<https://likumi.lv/ta/id/14740-valsts-valodas-likums>>

² *Latviešu valodas mācība*. Rīgā, 1927. g.

zilbaltzils ir uzradies Latgalei karogs, kaut gan visnenākie avoti liecina, ka latgaļu karogs ir bijis sarkanbaltsarkans.

Šie jautājumi varbūt ir lieki. Latgales tagadējā platība arī bez vienas desmitās daļas zaudēšanas, bez 1944. gadā Krievijas atņemtām sešiem pagastiem un Abrenes pilsētas, ir 14,574 km², iedzīvotāju droši vien nav mazāk par divsimt tūkstošiem, tātad, Latgale ir kā parastu izmēru Eiropas valsts un, kā jau latgaliešu valsts vīrs Francis Kemps ir rakstījis, tad „pusmiljona tauta ir tikpat dzīves spējīga kā arī miljons”.

Bet ko ir domājuši latgalieši, kuŗi izsenis dzīvo savā novadā, – kādā valodā viņi runā un kādai tautai pieder?...

Pirms kāda laika manās rokās nonāca grāmata *Latgališu literatūras vēsture*, ko sarakstījis Meikuls Apeļs (1901-1942), rakstnieks un literātūras vēsturnieks. Tulkojis arī kādus sacerējumus no krievu valodas, taču ir tāda godbijība pret lielo un vareno Krievijas literāturu nav glābusi no apcietināšanas, izsūtīšanas un nāves Krievijā.

Latgališu literatūras vēsture nākusi klajā 1935. gadā un der kā robežstabs latgaliešu literātūras gaitā – tā sarakstīta neatkarīgās Latvijas tikpat kā pastāvēšanas beigās, kad pētnieka brīvības vēl ir bijis gana daudz, lai pētītu latgaliešu literāturu un vērtētu, ko latgalieši sarakstījuši pirms 1940. gada nelaimes, pirms ārkārtīgi lielām pārmaiņām un pavisam citādiem laikmetiem.

Latgaliešu literātūras sākumu M. Apeļs sauc par burtniecību, un tās ir „tautas dzīsmes, teikas, pōrsokas, sokomvōrdi, meikles”. Mezglu vai tāšu raksti netiek pieminēti, bet varam nepūlēties neauglīgās pārdomās, vai tādi raksti seniem latgaļiem būtu bijuši. Ir ticami, ka tādi ir bijuši.

Drukas aizlieguma laikā cariskā Krievija (kas bija uzkundzējusies Latgalei kopš 1772.

gada) sakarā ar latgaliešu piedalīšanos poļu brīvības cīņās aizliedza latgaliešiem iespiest grāmatas. Jāpiebilst, ka zem krievu varas Latgale krita vēlāk nekā Vidzeme, par pusgadsimtu.

Svarīgs literatūras novads ir garīgā rakstniecība. 1730. g. Viļņā tiek iespiesta *Katoliszka Dzismiu grōmota Diwam Wysswarygam por gūdu un Latwiszym por izmociejszonu*, tā tad – šis latgalisks raksts ir latviešiem paredzēts, ir latviešu raksts.

1737. gadā Viļņā tiek iespiesta *Latvišu gramatika*. Nevis „Latgaliešu gramatika”.

Praktisku padomu laukā ievērojama ir 1850. gadā izdotā *Pavuiceišonas un vysaidi sposobi zemnikim – latvišim*. Tikai ar kārtas vārdu nav pieticis – ir skaidri un nepārprotami pateikts, ka grāmata sarakstīta un iespiesta latviešu vajadzībām.

1915. gadā Rēzeknē iespiež *Latvišu tautas meikles*. Grāmatiņā ir 500 miklas, kuņas savākuši Rēzeknes tirdzniecības skolas audzēkņi. Kā redzams, Latgalē savāktas miklas paši mīklu vācēji nosaukuši par latviešu mīklām.

Skolotiem ļaudīm vairojoties, rodas arī pirmā latgaliešu laicīgā biedrība, kas dibināta 1902. gadā un saucas „Latvišu muzikaliskō bīdreiba”. Tātad, latviešu mūzikālā biedrība.

1903. gadā latgalieši nolēmj uzlabot savu pareizrakstību, izmetot no tās poļu čupu burtus. Kā redzams, tas iesākas piecus gadus agrāk par jaunās ortografijas pieņemšanu uz rietumiem no Aiviekstes, un ortografijas uzlabošanas darbs „poļu Vidzemē” tiek pabeigts 1907. gadā, vēl pirms to iesāk „zviedru Vidzemē”.

Par Latgali domājot, gribot negribot uz mācās salīdzinājumi par to, kuŗš novads ir labāks vai kuŗš ir bijis atpalicis. Gana daudziem tādas domas ir, un arī savi atzinumi.

Atrazdamās tālāk no ostām, ar varu pievienota lekškrievijas guberņai un nespēdama baudīt – būtībā – Baltijas autonomijas augļus, Latgale šos augļus saimnieciskā laukā patiesi nav dabūjusi. Bet to ir atsvērusi bērnu svētība, kad latgaliešiem nav bijis jābēdājas, ka varētu izmirt. Sevišķi mūsu laikmetā redzam, ka saimnieciska turība nav tautas pastāvēšanas pamats.

Lielāka naudas kule nav vienīgais, kas cilvēkam vajadzīgs. Paskaitīsim ko citu! Tieši seno latgaļu karogu pārējie novadi ir atzinuši par savu karogu, un uz latgaļu lieto tiem antīkvas burtiem ir pārgājuši visu mūsu novadu lasītāji un rakstītāji. Arī zemes un valsts, un tautas nosaukums ir no latgaļiem.

Vai var uzdrīkstēties teikt, ka no seniem latgaļiem ir cēlusies arī latviešu valoda? Vai tā varētu būt?... Vidzemnieku, kurzemnieku, zemgaliešu, latgaliešu izloknes taču ir diezgan atšķirīgas.

Tad no kurienes un no kā ir cēlusies latviešu valoda?...

Indriķa chronikā tie, kuŗi dzīvojuši uz ziemeļiem no Daugavas un nav bijuši lībieši, it visi tiek saukti par letiem jeb latgaļiem (Letti, Letthi, Leththi, Letthigalli). Tā viņi ir saukti. Par to nav šaubu.

Laikam gan piemīt tā īpatnība, ka tas neļauj nevainojamā skaidrībā saskatīt pat to, kas noticis vakar, un vēl jo mazāk to, kas noticis sen. Neskaidrība mēdz būt par it visu – nekas nav nevainojamā skaidrībā aptverams un noskaidrojams, nekas nav pilnībā izziņāms. Mūsu prāts nespēj aptvert visu un nespēj izprast visu.

Pēc ledus laikmeta latviešu tautas priekšteči šeit ienāca no austrumu³ vai dienvidaustrumu, vai dienvidu puses, vai no tām visām. Viņu nebija daudz, bet ir tad viņi visi nav bijuši no vienas pavisam viendabīgas cilts.

Tiek uzskatīts, balstoties uz arhaioloģijas atziņām, ka latgaļi ir dzīvojuši līdz pat tagadējai Valmierai un tālāk; bet ja tie ir bijuši latgaļi, tad kāpēc valmierieši vairs nerunā latgaliski?... Ja tie ir bijuši latgaļi līdz Valmierai, tad nav domājams, ka viņi kādā dienā vairs nebūtu pratuši savu izrunu vai būtu to atmetuši citu iemeslu dēļ vēsturiskajos laikos, piemēram, vācu mācītāju iespaidoti, jo līdz pat mūsu dienām luteriskajā Vidzemes malienā ir skaidri saklausāmas augšzemnieku dialekta savdabības.

Pie Valmieras, Pekas kalnā ir atradusies Tālavas valsts slavenā Beverīnas pils.⁴ (Beverīnas pils atrašanās vietas mīklu, manuprāt, ir pa-

³ O. Ozoliņš. *Atnācēji no saullēktu puses*. R., 1990. g.

⁴ O. Ozoliņš. *Krīvu lāsts*. 2007. g.

reizi uzminējis nevis izcilais Ernests Brastiņš vai Pēteris Abuls,⁵ bet gan attapīgais senatnes pētnieks Ojārs Ozoliņš (1929-2014).

It viegli var iedomāties, ka Tālavas nosaukums cēlies no vārda „tāls”, jo Tālava ir bijusi gana plaša, lai tās pavalstnieki aizdomātos par tālumu. Bet igauņu un somu valodā „talva” nozīmē ziemu. Kam būtu jānotiek, – izņemot nejaušu vārdu līdzību baltu un somugru valodās – lai varenā senlatviešu valsts izvēlētos sevi saukt vārdā, kam izcelsme no svešas valodas?... Jānotiek tam, ka senlatvieši to zemi iekaņojuši, atņēmuši senigauņiem. Bet senigauņiem taču tā nevarēja būt ziemēļu zeme, jo senigauņiem – sakaliešiem, sontaganiešiem tā atradās viņu zemju dienvidos...

Senie zemgaļi ir saukti arī par ziemgaļiem. (Leišu valodā: žiemgaļi.) Ziemas, ziemēļu gala iedzīvotāji...

Augšzemnieku (latgaļu) dialekts ir ļoti tuvs vidus (zemgaļu) dialektam. Nevienas citas valodas dialekts kaimiņu tautās nav tuvāks kā šie divi viens otram. Var pieņemt, ka aizvēsturiskos laikos abu šo dialektu runātāji ienāca tagadējās Latvijas zemē tikpat kā viena tauta vai pat kā viena tauta, vai kā tādi, kas vēl pirms ienākšanas bija bijuši viena tauta. Zemgaļu senči varbūt ir gājuši pa priekšu, tikuši līdz to laiku Tālavas robežām un tad pagriezušies uz dienvidiem, uz tagadējo Zemgali. Zemgaļu senči varbūt ir ienākuši arī pa Daugavas kreiso krastu, no aizmugures vēlāk ierodoties senajiem sēļiem,⁶ kas arī ir tikpat tuvi seno zemgaļu radi, kā latgaļi. Tāda staigāšana varēja būt notikusi visdažādākā secībā.

Mīklas, mīklas... Nav bijis, nav un nebūs pētnieku, kuŗi spētu šīs mīklas neapstrīdami un neapšaubāmi atminēt un mums smalki pateikt, kā tas viss ir noticis.

Ka tagadējā Vidzemē izrakumos atrastas latgaļu senlietas, var liecināt arī par seno Vidzemes zemgaļu un seno Latgales latgaļu tautisku vienādību. Varbūt tie ir bijuši tikvien kā rietumu un austrumu latgaļi.

Kur rodama neapšaubāma skaidrība?...

⁵ P. Abuls. *Kur atradās Beverīna?* R., 1924. g.

⁶ M. Skruzītis. *Sēļi, Kurzemes augšgala senči.* R., 1898. g.

Par seno zemgaļu valodu tikpat kā nekas neesot zināms. Bet varbūt tā ir bijusi tā pati valoda, ko runā tagadējā vidus dialektā?...

Un kur palikuši latgaliski runājoši Vidzemes latgaļi, ja tādi ir bijuši? Nekas tik briesmīgs ap to laiku nav noticis, ka šī valoda būtu izzudusi tāpēc, ka izmiruši tās runātāji. Vidus dialekts – zemgaļu valoda. Izklusās neticami? Vēl jo vairāk tāpēc, ka latgaļu un zemgaļu zemes skaidri atdala ne tikai zinātnieku un arhaiologu pētījumi un atradumi, – kas vienmēr ir lielāku vai mazāku kļūdu pilni – bet arī nomainīgā, nepavisam ne viegli šķērsojamā Daugava. (1567. gada pavasara plūdus Daugava gan pārrāva kāpas un līdz ar jaunu ieteku jūrā savu tecējumu nedaudz mainīja.)

Neticami. Neticami, ka tagadnes vidzemnieki runā no seniem zemgaļiem cēlušos valodu. Bet ja zemgaļu valodas ietekme tomēr būtu jāatzīst, tad taču latvieša lat- ir neapstrīdami tuvāks lat-gaļa vārdam nekā zemgaļa vārdam. Šis lat- ir kā akmenī cirsts. Šis lat- liek domāt, ka noteicēja tomēr ir bijusi vai tapusi latgaļu valoda, vai arī no latgaļu valodas ir nācis tikai nosaukums – latviešu valodas nosaukums. Varbūt, šis lat- ir ienācis un nostiprinājies vācu lietotā Let-, Letten dēļ.

Nav zemviešu, vidviešu, kurviešu, bet ir latviešu valoda. Lat-viešu. Letu. Latgaļu.

Ja izzudušo kuršu valodu arī varētu atzīt par tuvu vidus dialektam, tad šis apcerējums dabū trūkties, jo kā gan izskaidrot to, ka arī senie kurši runājuši tik līdzīgi vidus dialektam?... Bet to seno kuršu valoda ir bijusi pavisam citāda nekā latviskā Kuršu kāpās runātā.⁷

No rietumu baltiem cēlušos un no dienvidiem vai tikai gar jūras malu tagadējā Latvijā ieceļojušo kuršu skaits ir bijis mazs, jo nav izturējies vēlākās tautu kustības un pārtautojies, pārlatviskojies, zaudējot arī seno kuršu valodu.

Ja Daugavas un Gaujas zemju vislielāko vietējo tautu vācieši sauca par lette, poļi par łotsze, lībieši par letti, – bet vietējie paši sevi tā varbūt nesauca?... Mēs taču bieži vien saucam sevi tikai dzimtās puses, nevis visas

⁷ J. Plāķis. *Kursenieku valoda.* R., 1927. g.

tautas vārdā. Mēs bieži un joprojām esam rīdzinieki, malēnieši, suiti, daugavpilieši.

Un kas ir bijuši senkrievu chronikās pieminētie ssoli, kas 1060. gada pavasarī ķaŗodami aizgājuši līdz Pleskavai, kas tagadējās krievu valodas vīzē Pskova, un Izbarstei, kas tagadējās krievu valodas vīzē Izborska, un tās nopostījuši?⁸ Kāds teiks, ka tie ir bijuši sēļi. Vai tālavieši (tāļavi)? Atzelieši? Pietālavieši? Purnavieši? Daudz ticamāks ir tas sōlieša noslēpuma atminējums, ko bez lielas galvas laužšanas atklāj sōlas vārda nozīme seniem latgaļiem – ciems starp purviem un mežiem kādā augstākā, sausākā vietā. Sōlieši tad nu 1060. gadā sapulcējās no daudzām sōlām un kā lielāks ķarapulks devās sirojumā, iebrūkot kaimiņu zemēs, jo tā nav bijis, ka mūsu senči ir bijuši tikai nevarīgi cietēji, ķuŗu zemēs iebrūc svešzemnieki. Mūsu senči arī ir bijuši uzbrucēji.

Vietējā tauta, ap ķuŗas nosaukumu visa mūsu jaunākā vēsture tad nu ir aplipusi kā bites ap bišu māti, ir latvieši, kas saukušies tieši tādā vārdā jau kopš laikiem, par ķuŗiem trāpīgi un atbilstoši ir ticis lietots un joprojām lietojams senlatvieša vārds. Prof. Francis Balodis grāmatā *Jersika*, kas 1940. gadā paguva iznākt vēl pirms okupācijas, dod tuvāku norādi: „No 1211. gadā bīskapa Alberta un Folkvīna salīgtās jauniegūto latviešu novadu sadalīšanas dokumenta, kas uzglabājies Krakovā, Čartorisku bibliotēkā ... vēl konstatējams, ka Jersikas karaļa zemi mēdza dēvēt arī par Latviju ('Lettia')". Lettia. Lettigallia. Lettgallia. Pāvesta kanceleja jau kopš 1210. gada (domājams, jau agrāk) ir lietojusi Lettia's, tas ir, Latvijas vārdu, un ja dažu, ne tikai no mūsu senčiem neatkarīgu iemeslu dēļ pāvestu vara, kas gadu simteņiem bija bijusi noteicēja par valstu likteņiem, nav devusi Latvijai starptautisku atzišanu jau 13. gadsimtā, tad tik vien tam ir nozīmes – ne pierādījuma, ka Latvijas neesot bijis līdz pat 1918. gada 18. novembrim. Latvija ir bijusi kopš sirmas senatnes, kopš latgaļu-sēļuzemgaļu ienākšanas mūsu tagadējā zemē, un nekrīt svarā, ka tā pastāvējusi bez svešu tiesību kōdekiem.

Savukārt, Rīgas svaram strauji pieņemoties, Lettia's, Latvijas vārdu pergamentos pa-

stūma malā Līvzemes, Līvlandes, Livonijas vārds, jo Rīga atradās seno lībiešu zemē.

Jersikas valsts sava plašuma un izdevīgā novietojuma dēļ, arī savu karaļu lielās varas dēļ varēja nest visās senlatviešu zemēs latvieša vārdu, ko bija viegli pārņemt arī citām kaimiņos dzīvojošām tautām vai še ienākušiem svešzemniekiem, lai izvēlētos vārdu, kādā saukt zemes lielāko tautu.

Ja ar patiku it bieži tiek uzsvērts, cik daudz vārdu un no kādām tautām ir ienākuši kā aizguvumi, iedējot mūsu prātos domu par latviešu valodu pat kā nepietiekamu, tad var sarēķināt, ka mūsu valodā nav vairāk par vienu tūkstošo daļu vārdi no lībiešu valodas – niecīgs skaits – un der piebilst, ka arī lībiešu valodā ir aizguvumi no latviešu valodas.

Bet tad tie sanāk aizguvumi lībiešu valodā no kaut kādiem it kā latviešiem, nevis latviešiem, jo visi tak tolaik esot bijuši kā tagad pieminamas tautas: vācieši, krievi, igauņi, lietuvieši, lībieši, un tikai latviešu neesot bijis.

Latviešu Indriķis, ķuŗš sarakstījis slavēno Livonijas chroniku, arī neesot latvietis bijis, tāpēc labāk saucams par Livonijas Indriķi.

2025. gadā vairs nav jābūt neatzītam pravietim, lai saredzētu Maskavas vesta aukstā ķaŗa paņēmienu šādos un līdzīgos apgalvojumos.

1908. gadā Dr. Antons Skrinda saraksta *Latvišu volūdas gramatiku*. Kā tas skaidri pateikts, tā ir latviešu, nevis latgaliešu valodas gramatika.

Latgales smalki stīgota rakstniece Naaizmērstule (Neaizmirstule) saraksta (teiku) *Kai rodōs latviši*, rakstot par savējiem.

M. Apeļa *Latgalīšu literaturas vēsturē* pieminētais Kazimirs Skrinda saraksta „Myusu latviši aug spākā”. (Laikrakstā *Dryva* 1909. g. Nr. 22.)

1925. gadā izdota J. Soikāna grāmata *Senejō Latgola*. Viena atziņa no tās skan: „Priķš obom tautas nūzarem mums jōlītoj tik vīns vōrds – latviši. Latvišu literaturas pīminēķļi latgalīšu izlūksnē ir tikai dažim godim jaunōķi par latvišu literaturas pīminēķļim baļtīšu izlūksnē.”

⁸ V. Krasnais. *Latviskā Jaunlatgale*. R., 1937. g.

Piemērus no *Latgališu literatūras vēstures* varētu saukt vēl un vēl, piemērus, kas apliecina un apstiprina, ka latgaļi sevi ir saukuši par latviešiem un savu valodu ir uzskatījuši par latviešu, nevis latgališu valodu.

Jo tad ir tā, ka, ja latviešu tautai ir divas valodas, tad tā vairs nav viena tauta. Ar labpatiku latgaļi kā no latviešiem atšķirīga, cita tauta tiek pieminēti Krievijas kūdīšanas un muļķošanas (smalkā, ne bauru valodā: propagandas) raidījumos, piemēram, tā teicis Satanovskis Solovjova raidījumā *Solovjev live* 2023. g. martā.

Bet ir taču gana daudz dzirdēts par latviešiem kā par čiuļiem un čangaļiem. Abu šo vārdu izcelsme ir no labības. Lamuvārdi tie nav, un gluži dabīgs ir ļaužu kopu atsevišķums un savu īpatnību kopums.

Kā iesākās juceklis ar latviešu valodu? Juceklis ar to, ka latviešiem esot divas valodas – latviešu un latgališu? Prof. Endzelīns 1913. gadā *Dzimtenes Vēstneša* 295. nr. ir rakstījis, ka tad, kad Vitebskas guberņā katoļu latviešos bija sākusies tautiskā kustība, tad viņi paši sāka dēvēties par latgaliēšiem. Var teikt, ka šo jucekli iesāka Latgales valstsvīrs un sabiedrīks darbinieks Francis Kemps, no tautas daļu apvienošanas, kam viņš dedzīgi nodevās vismaz kopš 1905. gada, vēlāk sākdamas rīkoties par labu Latgales autonomijai vai pat domai par Latgales patstāvīgu valsti. Kemps esot izjutis lielu sarūgtinājumu, uzzinot, cik necienīgi pret laukstrādniekiem no Latgales izturējušies Kurzemē, Vidzemē, Zemgalē. Ap to laiku latgaliēši jau bija daudz gājuši peļņā uz lekškieviju, sevišķi uz Pēterburgu, un tur pret latgaliēšiem esot izturējušies labāk. Bez šaubām, turīgs pret nabagu nekad un nekur nav izturējies un neizturēsies kā pret sev līdzīgu. Tāda ir cilvēka daba.

20. gadsimta sākumā turpināja pastāvēt arī ievērojama, reformācijas laikā radusies nepatika starp latviešu katoļiem un latviešu luterāņiem kristīgās ticības jautājumos.

Vēl tagad, 21. gadsimtā, esmu dzirdējis kādā Vidzemes pagastā teicienu par katoļu nabagu; pēc gadu simteņiem tas manās ausīs jau ir izskanējis kā patīkams apliecinājums, ka mutvārdu folklorā nezūd.

Fr. Kempa uzskatu maiņas sakarā nāk prātā dziejnieks L. Laicens no Vidzemes malienas.

Ka Laicens no Latvijas patstāvīgas valsts vaduguns atkrita marksisma-ļeņinisma maldugunīs, par to laikam vainojama aizraušānās ar saimniecisku labumu nevienādas piederēšanas jautājumiem un šai sakarā uznākušu sarūgtinājumu „pasaules sāpju” stiprumā. Laicens tika strādājis par skolotāju Valmierā. Var nešaubīties – un arī ja apstiprinājumam nebūtu rakstītu liecību – ka ja viņa runāšanā būtu skanējusi malēniska izruna, valmierieši par tādu skolotāju zobotos. Bez šaubām, tāda zobošanās var sarūgtināt un pat sacelt naidu, bet tāda zobošanās nāk no tādiem cilvēka dabas dziļumiem, ka nav izskaužama līdz pat dabīga cilvēka pastāvēšanas galam, ja uz pasaules gala skatuves uznāks mākslīgais cilvēks, kad dabīgais cilvēks būs vai nu iznīdēts vai iznīcis. Laicena dzimtā Jaunrozes pagasta ļaudis savuties zobotos par Apes gadatirgū iebraukuša, aiz pāris mežiem tālāk dzīvojoša alūksnieša izrunu. Ja tādu zobošanos neuzlūkojam labsirdīgi, bez saprašānas par mūsu valodas izlokšņu lielo skaitu un bagātību, jo savas atšķirības ir pastāvējušas tikpat kā visos aptuveni piecīsimt pagastos, tad iekrītam maldugunīs, kādās iekrita arī dedzīgais Fr.Kemps, no apvienošanās gudrības aizejot šķelšanās neceļos.

Vēl dzīvs ir seno cilšu gars, kad savrupības dziņas – savrupība ļauj dzīvot un izdzīvot – liek nicināt tos, kuŗu izruna atšķiras no paša, no sev līdzīgo izrunas.

Nav gluži neticams, ka Latgalē pēc pirmā pasaules kara varētu izsludināt neatkarību un nodibināt neatkarīgu Latgales valsti. Taču Latgales neatkarībai nebija atsaucības latgaļu katoļu garīdzniekos, kuŗu gana stipra tautiska – latgaliska un latviska, latgaliski latviska, latviski latgaliska – apziņa nepavisam nebija naidīga vienībai ar novadiem, kas pirms reformācijas taču bija bijuši katoļiski un kur runāja, gan ar vidus dialekta atšķirībām, tomēr to pašu latviešu valodu. Ja Francim Kempam bija radies sarūgtinājums, tad pavisam citas jūtas no paša piedzīvotā, skolojoties Zemgalē, bija radušās un nostiprinājušās citam Francim – Francim Trasūnam, kuŗa svars Latgales likteņu kausos ir bijis lielāks par Kempa svaru. Katoliskās baznīcas, Vatikāna svars un nozīme Latvijas tapšanā noteikti paturama prātā.

Ja Latgales kaimiņš būtu Luksemburga vai Lichtenšteina, tad Latgale varētu neatkarīga

tapt. Blakus šīm īsti mazām valstīm rastos un pastāvētu nepavisam ne maza Latgales valsts, bet ja Latgales kaimiņš ir Krievija, tad Latgales patstāvīgas valsts vai pat autonomijas dibināšana ir neprātīga iedomā. Jau kopā ar Vidzemi un Kurzemi, kopā ar Igauniju un Lietuvu mūsu rupjas varas spēks nav pietiekami liels, lai spētu pastāvēt blakus tik naidīgai lielvalstij, kāda ir Krievija, un pat ja Krievija sadalītos. Nelīdzētu arī Kempa sacerzētais piektais sabiedrotais, Baltkrievija. Minska vājinātu visu latgalisko patiesi, nevis tikai iedomās, kad nav trūcis un netrūkst Latgalē dzimušu novērotāju, kuŗi ierauga latgaliskā nomākšanu Latvijas demokrātiskā republikā un vainu par to pieraksta kādai milzīgas imperijas galvaspilsētai, kam Rīga vārdā.

Dzimis valstsvīrs (smalkā, ne bauru valodā: politiķis), Kempa mācēja savas atziņas padarīt pieņemamas dažādām varām. Viņa grāmata „Latgales likteņi” taču spēja ieraudzīt dienas gaismu Kārļa Ulmaņa neierobežotas valdīšanas laikā, kad vienotas Latvijas jē-

dziens bija sevišķi stiprs un Latgales separālistus modri uzraudzīja politpārvalde.

Izsūtījumā, no brīva latgaļa tapis par padomju iekārtas vergu, Kempa nebeidza nodarboties ar savu uzskatu izkopšanu, turpinādams rakstīt apcerējumu „Vīna tauta vai divejas tautas?”, un tur tad arī viņu 1952. gada 21. oktobrī pārsteidza nāve ugunsgrēkā.

Apcerējumu *Latgalieši* Fr. Kempa laiž klajā 1910. gadā, iespīestu vidus dialektā jeb latviešu literārā valodā. Tikpat kā tai pašā laikā, 1908. gadā latgaļu izdevējs un atklātības darbinieks, rakstnieks Ignats Asāns (Assans) Pēterburgā, savā spiestuvē iespiež apcerējumu *Latwiši* latgaliski, – abiem tautas darbiniekiem gan rakstot par vienu un to pašu tautu.

Viens teikums no Asāna apcerējuma ir tāds, ar kuŗu savukārt varētu beigt šo apcerējumu, proti:

„Myusu latwišu wolūda ir wina nu pošas Reigas leidz Ludzaj.” □

Gertrūde Zeile. *Saskaņa. Eļļa uz audekla. 77×87 cm. 2020*



Jānis Zālītis

KUKAIŅU VALSTĪBĀ UN STAĻINA „LAIMĪGO ZEMĒ”

Rīgā „Latvijas vidusskolu skolotāju kooperatīva” izdevumā 1938. gadā nāk klajā neliela grāmatiņa „Pavisam nedzirdēts stāsts” Valda Grēviņa latviskojumā. Rakstnieka vārds uz tās vāka norādīts visai lakoniski – „J. Larri”. Divdesmit gadus vēlāk (1959) Latvijas Valsts izdevniecība tā paša autora tulkojumā izdod līdzīgu darbu, tikai nosaukums nu ir cits – „*Karika un Vaļas neparastie piedzīvojumi*”, arī sacerētāja vārds nedaudz „paplašinājies” – Jānis Larri. Nesenā pagātnē par šo – padomju laika – izdevumu rakstījusi Inese Zandere, iezīmējot arī dažas līnijas Jāņa Larri līdz šim Latvijā mazzināmajā dzīvesstāstā: „Šī grāmata latviešu valodā iznākusi pirms 60 gadiem. Es to izlasīju pirms kādiem 55 un ieguvu zināšanas, kas bija ne tikai pirmās, bet daudzos gadījumos arī vienīgās un paliekošās, – par spāru acīm, ūdensrožu pumpuriem, sienāžu dējekļiem, zirnekļtīklu lipīgajiem mezgliņiem, maksteņu mājiņām, mārīšu attiecībām ar laputīm un citām svarīgām lietām. Varu katrā laikā pastāstīt par diviem bērniem un profesoru, kas, iedzēruši pamaizīnāmo šķidrumu, nonāk bīstamajā milzīgo kukaiņu pasaulē. Tikai par autoru neko nezināju. Valda Grēviņa tulkojums no krievu valodas, bet autors – Jānis? IZRĀDĪJĀS, ka, pēc čekas datiem, biologs, žurnālists un rakstnieks Larri dzimis Rīgā 1900. gadā un ir latvietis. Autobiogrāfijā gan viņš esot rakstījis, ka piedzimis kaut kur pie Maskavas, jo tēvam tur bijis darbs. [...] Taču visneparastākais Larri sacerējums bijis adresēts nevis bērniem, bet gan Staļinam. Viņš sūtīja vadonim turpinājumos stāstu *Viesis no debesīm*, kurā marsietis, ieradies uz Zemes, skarbi un nepārprotami kritizē padomju totalitāro realitāti.”¹

Bet sāksim varbūt ar latvieša ausij tik neparasto uzvārdu, kurš drīzāk vedina domāt par kādām skandināvu vai somu saknēm. Daži

mūsmāju avoti zina teikt, ka šāds uzvārds nācis no angļu ieeļotājiem Latvijā,² krievi – kuru literatūras laukā arī ieskaitāms galvenais Larri rakstniecības devums – gan nekādas vārda etimoloģiskās versijas nemeklē. (Interesanti, ka ar līdzīgu vārdu Jans un uzvārdu pazīstams arī 1981. gadā dzimušais ķīniešu kinorežisors, scenārists un mākslinieks.) Pats rakstnieks, 1971. gadā aizpildot biogrāfisko anketu personīgajā lietā, darījis zināmu, ka Jānis Larri Leopoldovičs dzimis Rīgā 1900. gada 15. februārī; prozaiķis, literāro darbību sācis 1924. gadā, raksta krievu valodā. Ailē „tautība” – latvietis. Citviet, kur prasīts norādīt arī valodu prasmes, latviešu valoda gan nav minēta.

PSRS Rakstnieku savienībā (no jauna, pirmoreiz – 1928. gadā) Jānis Larri uzņemts 1962. gadā, rekomendācijas kandidātam rakstījuši Mihails Ļevitins, Ļevis Uspenskis un pazīstamais prozaiķis un kinoscenārists Jurijs Germans (kurš, starp citu, arī dzimis Rīgā – viņa tēvs bija te izvietotā Malojaroslavļas pulka poručiks, bet māte, ģenerāļa meita, pasniedza krievu valodu ģimnāzijā): „Es, Germans Jurijs Pavlovičs, karsti (горячо) rekomendēju uzņemt labu, godīgu un daudz smagi cietušu rakstnieku Jāni Larri par locekli Padomju rakstnieku savienībā.”

Vārdos dāsnāks bijis Ļevis Uspenskis: „Tikai nejaušu un visai nožēlojamu iemeslu dēļ Jānis Larri nav kļuvis par Savienības biedru jau tajos pēckara gados, kad viņš ar lieliem pānākumiem ienāca bērnu literatūrā kā *Karika un Vaļas piedzīvojumu* autors. Ja arī kopš tā laika Larri vairāk nebūtu uzrakstījis neviena vārda, arī tas būtu iemesls tūtīt viņu uzņemt Savienības biedros par viņa vecajiem nopelniem. [...] Jautājumu par J.L. Larri uzņemšanu RS uzskatu par nediskutējamu. Ļoti žēl, ka tas nav izdarīts jau iepriekš.”

Runājot par Jāņa Larri bērnības un agrīnās jaunības gadiem, gribot negribot nāk prātā skarbās dzīves skolas ainas Maksima Gorkija autobiogrāfiskajā stāstā „Manas universitātes”. Zēna tēvs pēc dzīvesbiedres nāves pārcēlies darbā uz Maskavu, tad Permu un gājis bojā nelaimes gadījumā – peldoties noslīcis Kamā. Pēc izbēgšanas no bāreņu patversmes Jāņa klaidoņa ceļi veduši šodien vairs grūti

1Sk.: Rīgas Laiks, 2019, Nr. 9, 74. lpp.

2Sk.: Jānis Larri un Samuēls Maršaks// Karogs, 1963, Nr. 8, 156. lpp.

pārskatāmos ceļos un virzienos: Pēterburga, Harkiva, Taškenta, Arhangeļska, Astrahaņa, Tjumeņa, Odesa, Kremenčuga un vēl, un vēl, pastrādājot te par pulksteņmeistara mācekli, te – iebraucamajā vietā vai krogā, tāpat par matrozi, mežcirtēju, plostonieku, ilgāku laiku viņš mitinājies skolotāju Dobrohotovu audžuģimenē.

Krievijas pilsoņu karā Larri ir sarkano pusē, un literatūrpētnieki joprojām netiek skaidrībā, cik lielā mērā viņa vēlāk (1931) publicētajā grāmatā *Kavalērista piezīmes*, kur notikumū un cilvēki skatīti it kā dokumentāri autobiogrāfiskā rakursā, sižetiskie meti saistāmi ar paša autora pieredzēto. Divdesmitajos gados Jānis Larri ir Harkivā, kur – saskaņā ar arhīva datiem – vietējā universitatē viņš pabeidzis Bioloģijas fakultāti. Kuriozā veidā tur, Harkivā, arī aizsākusies viņa avižnieka un literāta darbība. Naktspatversmē jauneklis ne jauši iepazinies ar kādu Veļizaru Fortunatovu, kurš stādījies priekšā kā „Gorkija, Tolstoja un Dostojevskā draugs”, pie reizes neaizmirstot iztaustīt jauniegūtā pažiņas kabatas.

„Lieka nauda” tajās nav atradusies, lapiņas ar dzejoļiem gan, un, uzmetis skatu, Veļizars sajūsmināti iesaucies apmēram tā: „Mazais, tu esi ģēnijs! Es tevi padarīšu par dzejnieku! Un, tā kā mums tagad vairāk par visu vajadzīgi sarkanie Puškini, mēs tūlīt nodzērsim tavus zābakus, jo tevi priekšā gaida cits liktenis, kur ne zābaki, bet lauri būs vajadzīgi!” Zābaki, zināma lieta, arī nodzerti, kompensācijai pagaidām vēl neatzītajam dzejniekam izsniedzot zīmīti ar norādi turpmāk visiem izrādīt pretimnākšanu „jaunajam sarkanajam talantam”.

Nevienā redakcijā par „Gorkija, Tolstoja un Dostojevskā draugu”, protams, nekas nav dzirdēts, tomēr pats notikums avižniekus nav atstājis vienaldzīgus, un Jānis Larri ap 1919. gadu sācis darbu Harkivas laikrakstā „*Jaunais Jeņinietis*” u.c., sākumā kā kurjers, vēlāk – reportieris. 1926. gadā publicēti pirmie nozīmīgākie Larri sacerējumi – stāstu krājumos bērniem *Skumji un smieklīgi stāsti par maziem ļaudīm* un *Nozagtā valsts* (ukraiņu valodā): abi šie darbi iekļauti arī 2019.

Jan Larri. *Karika un Vaļas neparastie piedzīvojumi* (1937)



gadā Maskavā klajā laista Jāņa Larri Rakstu trīssējumu izdevumā.

1927. gadā viņš pārcēlies uz Novgorodu, kur strādājis avīzē *Zvezda*, pēc tam – uz Ļeņingradu (Pēterburgu). Domājams, pa ceļam uz Ziemeļu Palmiru viņš kādu laiku uzturējies Kēnigsbergas (Kaļiņingradas) pusē, no kurienes nākusi rakstnieka sieva Proskovja Ivanovna Sokolova; 1928. gadā dzimis viņu dēls Oskars.

Visai plaša bijusi Jāņa Larri sadarbība ar Ļeņingradas periodiskajiem izdevumiem, iepazīstot tur virkni pazīstamu literātu un to vidū izceļot Daniilu Harmsu, ar kuru (pirms Harmsa pirmā aresta 1931. gada decembrī) īpaši saistījusi kopīga interese par bērnu literatūru.

1931. gadā uz ekrāniem iznāk arī režisora Josifa Berliha filma *Cilvēks aiz borta* (scenārija autori – J. Larri un P. Steļmahs; filma nav saglabājusies) par sādžas puisī Saņu, kurš pilsētā iepinās baptistu tīklos, bet šo un citas visai dramatiskās situācijas kā *deus ex machina* atrisina „nejauši” līdzās gadījušies komjaunieši.

Tad arī pārtrūkst Larri aktīvā literārā darbība, viņš sāk pēcdiploma studijas Vissavienības Zivsaimniecības zinātniskās pētniecības institūta aspirantūrā, ir zivju fabrikas direktors. Faktiski tas nozīmē aiziešanu no literatūras, kam par izšķirošo iemeslu ir utopiskā romāna (ar apakšvirsrakstu „publicistisks stāsts”) *Laimīgo zeme* (1931) aizliegums. Romāna darbība risinās pasaulē, kur nav vietas totalitārisma un meliem, sākas kosmosa iekarošana, ko apdraud vispārēja enerģētikas krīze. Kritika pārmet rakstniekam, it kā viņš aicinātu atstāt Zemi un visiem pārcelties uz Mēnesi; arī sociālisma izpratne grāmatā neesot pareiza, jo, lūk, pēc gadiem piecdesmit visā pasaulē jau valdīšot komunisms. *Laimīgo zeme* esot naidīga padomju cilvēkam, bez boļševistiskas izpratnes par šķiru cīņu. Galu galā romāns izņemts no bibliotēkām, un līdz jaunam *Laimīgo zemes* izdevumam (1976) nākas gaidīt vairākas desmitgades.

Vispopulārākais Jāņa Larri darbs ir jau pieminētā grāmata *Karika un Vaļas neparastie piedzīvojumi* (1937), tapusi pēc pazīstamā bērnu literatūras rakstnieka Samuila Maršaka ierosinājuma, lai pusaudžu auditorijā po-

pularizētu entomoloģiju, resp., zooloģijas apakšnozari, kas pēta kukaiņus. S. Maršaks tobrīd aktīvi veido izdevniecību „Детгиз” un meklē jaunus autorus – literātus ar zināšanām dažādās pētniecības nozarēs. Arī šis sacerējums nepaliek bez noliedzošas kritikas (“par cilvēka pazemināšanu līdz mazam kukainim”), tomēr S. Maršaka vārda autoritāte šoreiz izrādās noteicošā. Grāmata piedzīvo vairākus atkārtotus izdevumus, tulkota daudzās valodās; 1940. gadā iznāk tās otrais, labotais un papildinātais, izdevums ar kolorītiem Ļeņingradas mākslinieka Georgija Fitinhofa ilustrācijām (tās izmantotas arī 1959. gada latviešu tulkojumam), vēlāk top arī „Karika un Vaļas jaunie piedzīvojumi”. 1987. gadā uzņemta režisora Valērija Rodčenko divsēriju spēlfilma ar Vasiliju Ļivanovu profesora lomā, 2005. gadā – multiplikācijas filma. „Karikam un Vaļai” līdzīgā zinātniskās fantastikas ievirzē rakstīts arī stāsts „Parastā ūdens mīkla” (1939).

1940. gadā Jānis Larri ķeras pie satīriska romāna *Debesu viesis*, kurā uz Zemes notikumiem lūko paraudzīties citplanētieša acīm. Pabeigtās nodaļas, neatklājot autora īsto vārdu, viņš sūta Staļinam – vienīgajam sava darba lasītājam un vērtētājam:

„Dārgais Josif Visarionovič! Katrs dižens cilvēks ir dižens savā veidā. Aiz viena paliek diženi darbi, aiz cita – jautras vēsturiskas anekdotes. Viens ir pazīstams ar to, ka tam piederējis tūkstoš mīļāko, citam – neparastu Bucēfalu, trešajam – lielisku ākstu. Tā sakot, nav tāda diženā, kurš būtu palicis atmiņā bez apkārtējiem vēsturiskiem pavadoņiem: ļaudīm, dzīvniekiem, lietām. Nevienai vēsturiskai personai vēl nav bijis sava rakstnieka. Tāda rakstnieka, kurš rakstītu tikai vienam diženam cilvēkam. Starp citu, arī literatūras vēsturē neatrast tādus rakstniekus, kam būtu bijis viens vienīgs lasītājs... Es ņemu rokā spalvu, lai aizpildītu šo balto plankumu. Es rakstīšu tikai Jums, par to neprasot sev ne ordeņus, ne honorārus, ne slavu. Var būt, ka manas literārās spējas nesagaidīs Jūsu piekrišanu, tomēr ceru, Jūs nenosodīsiet mani, tāpat kā nenosoda ļaudis par rudiem matiem vai atiežtiem zobiem. Talanta trūkumu es lūkošu

aizstāt ar cenšanos, ar godprātīgu atteiksmi pret sev uzliktajiem pienākumiem. Lai nenogurdinātu Jūs un ne-traumētu Jūs ar garlaikojošu lappušu klāstu, esmu nolēmis sūtīt savu pirmo stāstu īsās nodaļās, paturot prātā, ka garlaicība, tāpat kā inde, nelielās devās ne tikai nekaitē veselībai, bet, kā likums, pat norūda cilvēkus. Jūs nekad neuzzināsiēt manu īsto vārdu. Tomēr es gribētu, lai Jūs zinātu, ka Ļeņingradā ir tāds dīvainis, kurš savdabīgā veidā pavada savas brīvās stundas, – rada literārus darbus vienam cilvēkam – un šis dīvainis, nespējis izdomāt nevienu piemērotu pseidonīmu, nolēmis parakstīties kā Kulidžari.”

Vēstules tekstam bijušas pievienotas romāna pirmās nodaļas – pavisam autors paguvis nosūtīt septiņas, līdz drošības iestādes izskaitļojušas gan viņa vārdu, gan adresi. Romāna sižets samērā vienkāršs: Zemi apciemo „debesu viesis” no Marsa, kur, kā vēlāk noskaidrojas, padomju valstij līdzīga eksistē jau vairāk nekā simt gadus. Vēstītājs gida lomā veido dialogus starp tālumnieku un šejienes dažādu sociālu slāņu un profesiju pārstāvjiem – rakstniekiem, zinātniekiem, inženieriem, kolhozniekiem, strādniekiem. Turklāt romāns nebūt nav klasificējams kā pretvalstisks vai antisovjetisks: autors, gluži tāpat kā daudzi jo daudzi viņa tautasbrāļi, vienkārši dzīvo tai labticīgā pārliecībā, ka vadonis, sava galma iespaidots, diemžēl nav īsti lietas kursā par nelikumībām, nejēdzībām, netaisnību savos valdījumos.

1941. gada 11. aprīlī Larri arestēts, un tiesas spriedums ir bargs – brīvības atņemšana uz 15 gadiem. Nebrīvē rakstnieks pavadījis visu piespriesto termiņu, reabilitēts 1956. gadā, un 1957. gada 9. martā vēstulē Rakstnieku savienības Litfonda valdes priekšsēdētājam Vladimiram Ļidinam raksta:

„1941. gadā es tiku arestēts kā ‘tautas ienaidnieks’. Manu sievu, kā tautas ienaidnieka sievu, izsūtīja no Ļeņingradas aiz Polārā loka. Uz tundru. Manu mazgadīgo dēlu nosūtīja uz internātu.[...] Tādā veidā es, 57-gadīgs vecis, ar pusdzīvu, paralizētu kāju, apstākļu spiests, vērsos pēc palīdzības, tādēļ ka pašam man ārkārtīgi grūti tikt laukā

no tāda patiešām traģiska stāvokļa. Līdz arestam es biju Litfonda biedrs Ļeņingradā, bet diemžēl Ļeņingradas Litfonda arhīvos neatradās nekādas ‘dokumentārās pēdas’, kas to apstiprinātu.”

Ar vai bez palīdzības no malas Jānis Larri tomēr spējis atgriezties literatūrā. 1961. gadā nāk klajā divas viņa grāmatas: *Skolnieces piezīmes* un *Kuka un Kiki piedzīvojumi*; dzīves laikā pēdējā – *Drosmīgais Tilli: Kucēna piezīmes, uzrakstītas ar asti* (1970). Rakstnieks miris 1977. gadā Ļeņingradā, urna ar viņa pelniem apglabāta Sanktpēterburgas krematorijas Nr. 2 sienā.

Interesanti, ka vienam no *Karika un Vaļas piedzīvojumu* personāžiem dots Oskara – Jāņa Larri dēla – vārds. Septiņdesmitajos gados aizpildītajā anketā rakstnieks norādījis arī dēla nodarbošanos: inženieris – tulkotājs (institutā apzīmējums Номерный acīm redzot nozīmē slēgtu jeb militāra tipa iestādi). Ap šo laiku rakstnieks vismaz vienreiz bijis Rīgā – lai sveiktu savu „sīciņo mazmeitiņu”. Adrese – Salamandras ielā 1/3, kur tolaik atradās fabrikas „Rīgas audums” kopmītnes. Savukārt Latvijas žurnālā *Zinātne un Tehnika* (1977, Nr. 5, 30.-32. lpp.) lasāma publikācija „Magnetofori” par to, vai 20. gadsimtā „izdosies īstenot alķīmiķu seno sapni – radīt dzīvības eliksīru.[...] Par to liecina Ļeņingradā dzimušais izgudrojums, kas ļauj ar magnētisma palīdzību mērķtiecīgi iedarboties uz organisma dzīvības norisēm.” Raksta autors – „Oskars Larri, inženieris.”

Pēc nepārbaudītām ziņām, kāds no Jāņa Larri dzimtas turpinātājiem šobrīd dzīvo Austrijā. □

Raksts sagatavots, izmantojot galvenokārt interneta resursus.

Jānis Zālītis (1951) – literatūrzinātnieks, filoloģijas doktors, Rakstnieku savienības biedrs. Rakstījis par dažādiem latviešu un cittautu literatūras un kultūras vēstures jautājumiem. Pēdējā plašākā publikācija – monogrāfija par Jāni Ziemeļnieku *Kam puķe zied...* (2021).



Gerda Roze. *Apļa sumināšana. Opus IX. (Homage to the Circle. Opus IX).*
Akrils uz audekla. D - 91,5 cm. 2000

Maija Migla-Streiča

DVIŅU BRĀĻI STREIČI

Mans vīrs Ēriks Streičs un kinorežisors Jānis Streičs ir brāļi. Ēriks jau labu laiku staigā pa Viņsaules dārziem, bet es, gremdējoties atmiņās, reizēm ar smaidu atceros abu brāļu mazās palaidnības un to, kā viņi ar nopietnām sejām mēģināja izjokot viens otru, kā arī draugus un paziņas tajā skaitā.

Gadu nastai krājoties, abi kļuva aizvien līdzīgāki. Un dīvaini bija tas, ka viņi, savā starpā nesarunājuši, mēdza vienādi apgērbties. Reizēm kāds pajautāja: – Vai jūs esat dvīņu brāļi? – Ēriks tad visā nopietnībā teica, ka jā, tikai brālis ir par trim gadiem vecāks.

Daži noteica: – Ak tā? – un likās mierā, bet man bija kāds kolēģis, operators, kurš, saņēmis šādu atbildi, ilgi prātoja, un tad nāca pie manis un teica: – Bet tas taču nevar būt!

– Kas nevar būt? – es nesapratu.

– Dvīņi taču dzimst reizē, bet kā var piedzimt ar trīs gadu starpību?

– Nu re, ka var, – es smējos. Tad jau arī kolēģis sāka smieties, nosakot: – Bet viņus tiešām var sajaukt...

Un sajauca jau arī. Reiz pie mūsu mājas bija piebraucis Jānis Streičs un, izkāpis no mašīnas, gaidīja brāli. Ēriks vēl kavējās. Jānis zvana: – Ko tu tur vēl dari, nāc ātrāk! Pie tavām namdurvīm stāv viens vīrs un tā dīvaini uz mani skatās...

Ēriks ātri noskrien pa kāpnēm. Jā, pie durvīm stāv sētnieks, kuram reizēm grūtos brīžos Ēriks mēdza iedot pa divlatniekam...

Sētnieks skatās uz vienu, tad uz otru, tad atkal... – Tas esi tu? Bet kas tad viņš ir? – sētnieks rāda uz Jāni. – Es vakar tā pavairāk ieņēmu, nu es nevaru saprast, vai tu esi tu, vai tas otrs esi tu?

– Nesatraucies, es esmu es, bet tas otrs ir mans brālis, – Ēriks viņu mierināja. Sētnieka sejā parādījās atvieglojums: – Tas gan labi,

Maija Migla-Streiča – televīzijas žurnāliste, rakstniece. Izdotas trīs prozas grāmatas un viens liriskas krājums. Romāns *Matildes gadsimts* saņēmis Egona Līva prēmiju „Krusta ļaudis”. Patlaban strādā pie vēsturiska romāna, kā arī raksta barikāžu dalībnieku atmiņas topošajai grāmatai, kas ir Latvijas republikas Saecimas pasūtījums barikāžu atceres 35. gadadienai.

citādi es domāju, ka man jau sāk rādīties... vakar tāda draņķīga krutka gadījās...

Savukārt Jānim bijušas reizes, kad uz ielas viņam pieklūp klāt kāda talanta cienītāja, un sāk stāstīt, cik reižu viņa ir noskatījusies Limuzīns Jāņu nakts krāsā un kā viņai patikusi Lāsmiņa, un Lilita Bērziņa bijusi tik pārsteidzoša Mirttantes lomā, un Dumpis... ak vai, cik Dumpis bijis labs, kā viņš sienuģšā gaidījis Lāsmiņu, un atnākusi Dagnija, un viss tas tracis...

Jānis tad runas plūdus mēģinājis reizēm pārtraukt, teikdams: – Piedodiet, bet es neesmu tās filmas režisors, es esmu viņa brālis, jūrnieks.

Runātāja tad satraukusies, metusies atvainoties, bet piebildusi, ka viņš esot gan ļoti līdzīgs režisoram.

– Zinu, mūs jau bieži jauc, – Jānis mierinoši noteicis, tādējādi likdams saprast, ka šāda misēšanās nav nekas neparasts.

– Bet tad nosveiciniet gan režisoru no Skaidrītes un pasakiet, ka man Cilvēkbērns arī dikti patika. Un Teātris, un... –

Bet Jānis jau steidzās projām, jo viņam bija tikšanās Latviešu biedrībā, ko nedrīkstēja kavēt.

Savukārt Ēriks brālim domātos cildinājumus pieņēma ar svinīgu nopietnību. Kad viņu noturēja par režisoru un sāka slavēt, viņš pacēla galvu augstāk, uztaisīja nopietnu seju un pateicās slavinātājiem, piebilddams, cik ļoti viņš novērtējis šo atzinību. Un, ja kāda kundzīte bija ļoti runīga, tad viņš mēdza ielaisties arī garākā dialogā un pastāstīt šādas tādas nianses no filmas tapšanas aizkulisēm. Piemēram to, ka Limuzīna Ērikam Tūtaram ir piešķirtas dažas viņa brāļa Ērika īpašības un teiciens: – Skaties, dēls, te tavs tēvs ganija govīs, – arī pieder brālim.



Abiem brāļiem bija līdzīgas melnas platmales. Jānis to valkāja pastāvīgi, tikai ziemas spelgonī nē, savukārt Ērikam patika platmali uzlikt tikai dažreiz, bet tad ar to iziet cauri Vecrīgai, noiet pa Jēkaba ielu gar Saeimas namu, kur izdevās satikt daudz sabiedrībā pazīstamu cilvēku, kas godbijīgi viņu sveicināja.

Īpašas attiecības Streičiem bija ar Rīgas Centrāltirgu. Viņi, paši to nesaskaņojot, iepirkās pie vieniem un tiem pašiem tirgotājiem. Gunāram, liela auguma dūšīgam vīram ar gaišu smaidu un labu humora izjūtu, bija visgaršīgākie skābētie kāposti. Bet Gunārs, atšķirībā no citiem, abus brāļus atpazīna, un, kad pie viņa tirdzniecības vietas pienāca Ēriks, Gunārs noziņoja, cikos Jānis te bijis un ko nopircis. Tāda pat attieksme bija pret Jāni. Jau iztālēm, viņu ieraugot, Gunārs, svērdams kādam pircējam kāpostus, skaļi paziņoja: – Brālis šodien jau bija. Neko nenopirka, bet prasīja, lai es viņam izmainu 50 eiro naudaszīmi sīkākā naudīnā.

Jānis brīnās: – Kā, Ērikam bija 50 eiro? Un viņš neko man nav stāstījis?

Abi smejas.

Reiz Ēriks, pērkot burkānus pie sakņu tirgotājas, uzlicis uz letes savu pelēko somu. Pārdevēja skatās un bilst: – Pirmīt, kad jūs pirktāt sīpolus, jums taču bija melna soma. –

Ēriks saprot, ka pirms viņa sīpolus pircis Jānis, un nestrīdas, bet saka, ka viņš dienā vai

rākas reizes maina somas, ar vienu vien staiģāt nav piedienīgi.

Reiz Ēriks piezvanījis Jānim, lai pateiktu, ka šodien ir Dzintars, un, ja viņš pērk augļus pie abiem zināmās pārdevējas, tad lai apsveic vārda dienā. Viņš jau esot apsveicis – aiznesis mazu konfekšu kārbīņu.

Vakarā abi brāļi atkal sazvanās.

– Nu, vai apsveici Dzintaru? – jautā Ēriks.

– Jā, es piegāju un pateicu, ka tā konfekšu kārbīņa, ko jums iedeva Ēriks, bija no manis...

Iecienīta vieta brāļiem bija arī zivju paviljons. Reiz tur devušies abi kopā. Kāda pārdevēja, kurai uz letes dižojušās treknas karpas, ieteikusies, ka abi kungi gan esot ļoti līdzīgi, gluži kā dvīņi.

– Jā, mēs abi gājām jūrā uz dvīņu traļa, – lepnī izsliedams bārdū, paziņojis Ēriks. Pārdevēja ilgi nav varējusi saprast, kāda tur varētu būt likumsakarība...

Reiz, kad Ēriks ar brāli vakarā kādu stundu bija runājis pa telefonu, pamatīgi smejojies un stāstot dienā piedzīvoto, protams, ar krietniem izpušķojumiem, es viņam uzjautāju: – Ko Jānis tagad dara? Vai viņam beidzot piešķīra naudu nākamajai filmai?

– Es nezinu, mēs par tādiem sīkumiem nerunājām, – atbildēja Ēriks. □

Atis Rozentāls

SPRĪDĪTIS UN VIŅA DRAUGI

Bērniem domātās izrādes Latvijas profesionālajos teātros

Savāda sakritība – brīdī, kad datorā atvēru jaunu baltu lapu, lai sāktu strukturēt savas pārdomas par teātra izrādēm bērniem, manā telefonā uznira atgādinājums, ka portāls lsm.lv publicējis līdzīgu, kaut tomēr ievirzes ziņā nedaudz atšķirīgu kolēģes Kitiņas Balcares rakstu ar plašu situācijas analīzi („Teātris bērniem un jauniešiem – vingrināšanās mākslās un empātijā”. <lsm.lv>, 2025.02.VII).

Pēc īsa mulsuma brīža sapratu, ka tas manai iecerētajai publikācijai nebūt nav drauds, bet drīzāk pamudinājums netiešam dialogam. „Teātra pievilcība lielā mērā ir tajā, ka skatītājs pats izvēlas sava skatienu trajektoriju skatuves telpā, kurā noris izrāde, kurpretim izrāžu ieraksti liek sekot jau kāda cita redzējumam. Pirmajai pieredzei, nešaubīgi, ir jābūt īstai klātienes pieredzei,” raksta Kitiņa Balcare, metot izaicinājumu digitālajam laikmetam, kas ir ļoti apsveicams solis.

Šis nebūs visaptverošs pārskats par izrādēm bērniem konkrētā laika periodā, bet drīzāk pārspriedums par dažām tendencēm repertuāra izvēlē un estētikā. Orientēšos uz bērnu auditoriju, bet ne pusaudžiem.

Kas uzrunā bērnu

Teātris ir noslēpumaina pasaule, un vienmēr ir jautājums, kas ir tas, ko bērns paņem sev līdzī no pirmās pieredzes (vai vairākām) savā turpmākajā dzīvē. Atļausos te veikt mazu autobiogrāfisku atkāpi.

Mana bērnība aizritēja 20. gadsimta 70. gadu Valmierā – pilsētā, kurā joprojām ir profesionālais teātris, vienlaikus ir arī Valmieras Viestura vidusskola, kurā ir teātra novirziena klases un skolēnu teātris „Sprīdītis”. Un manas pirmās atmiņas saistās tieši ar režisora Zigurda Ķestera (vēlākā Dailes teātra vadošā aktiera Ģirta Ķestera tēva) iestudējumiem, kuros liela nozīme bija vizuālajam un

arī audiālajam aspektam. „Kā viņi to dara?” bija jautājums, skatoties, kā „snieg” sniegs gaismu projekcijās, kā pa skatuvi slid galdiņš ar augļu trauku, kuru neviens nestumj. Tas bija teātra brīnums gluži tehniskā nozīmē – pārsteigums, kas piesaista uzmanību. Savukārt jau vairākus gadus vēlāk dzirdot Kamila Sensānsa „Dzīvnieku karnevālu”, es atcerējos, kur šo mūziku biju dzirdējis pirmoreiz – Ķestera uzvedumā par Minuparku ar Māra Čaklā dzejoļiem.

Un otra atmiņu epizode – esmu aizvests uz Valmieras drāmas teātra izrādi „Pasaka par apburtajiem kokiem”, un no tās atceros tikai programmiņu uz rozā krītpapīra, kas smērēja saskārušās plaukstas, un tur bija rakstīts kāda cilvēka vārds, kurš pavēlēs „saulei lēkt un norietēt.” Un es visu izrādi gaidīju, kad tad tā saule lēks, bet tas bija poētiski apziemēts parasta gaismotāja darbs.

Tātad manas atmiņas, kas nav universālas, jo atspoguļo tikai viena indivīda pieredzi, liecina par bērna uztveres koncentrēšanos uz konkrētām detaļām. Tāpēc ir interesanti mēģinājumi runāt ar bērniem arī par emocionālo pasauli, kas ir salīdzinoši abstrakta un prasa lielāku vispārīnājuma pakāpi.

Lielie jautājumi

Piemēram, Latvijas Leļļu teātra izrādē *Lai kam laiks*, kuras pamatā ir Elisas Matvejevas un Malgožatas Apses luga, režisors Rūdolfs Apse mēģina bērnu uztveres līmenī risināt laika tematiku – kāpēc cilvēki saka, ka viņiem nav laika, kāpēc tas ātri paiet. Tomēr trīs aktieru saspēlē, sižetam par pamatu ņemot kādas ģimenes pārceļšanos uz citu dzīvokli, laika tēmu īsti neizdodas konkretizēt. Drīzāk tas ir stāsts par dažādiem dzīves organizācijas paradumiem – no visu lietu uzskaites līdz haosam.

No 2023. gada Valmieras vasaras teātra festivāla Valmieras teātra repertuārā joprojām ir igauņu dramaturģes un režisores Kersti Heinlo iestudējums *Manas domas grib ar mani parunāt*. Izrāde no dažādiem bērna skatu punktiem izspēlē un meklē atbildes uz dzīves lielajiem jautājumiem: kas ir draudzība, bēdas, prieks, vientulība, mīlestība un citiem. Izrādei piemīt izteikti pārdomāta vizualitāte, bet maza zēna emocijas pēc vecāku šķiršanās iezīmētas attiecībās ar Liksmi un Skumju – simboliskiem tēliem. Tomēr arī šini

gadījumā darbība brīžiem sāk buksēt, lai arī izrādes kopējā noskaņa ir izveidota tā, ka nespēj neuzrunāt kaut vai sajūtu līmenī. Aktierim Aigaram Apinim ir jau 45 gadi, bet viņa identifikācija ar zēnu – galveno varoni notiek konkrēta domāšanas veida un iztēles līmenī.

Roberta Daubura iestudētajā Dirty deal teatro izrādē *Sapņu ķērāji*, kas tapusi kopā ar vēl trim režisoriem – Annu Klišāni, Elīzu Dombrovsku un Jurģi Lūsi, kuri šinī gadījumā darbojas kā līdzautori un aktieri – daļēji interaktīvā formā mazajiem skatītājiem tiek piedāvāts padomāt par sapņu pasauli. Ja fantāzija ir apzināta, sapņi lielākoties ir neregulējami, kaut reizēm sakņojas dienā piedzīvotajos notikumos, tāpēc tā ir noslēpumaina un kaut kādā ziņā pat biedējoša pasaule. Tomēr muzikālā izrāde, kurā skatītāji pārvietojas pa spēles laukumiem, drīzāk ir rosinoša un aptver plašāku tēmu loku nekā tikai to, kas notiek sapņos.



Foto Maīsis Markovskis

Latvijas Leļļu teātra izrāde *Lasis Stasis*

Bērnu auditorijai adresētajās izrādēs ieskaņas arī globālās aktualitātes, piemēram, Latvijas Leļļu teātra izrādē *Lasis Stasis*, ko pēc Dainas Tabūnas darba motīviem iestudējis režisors Edgars Kaufelds, jūras dzelmē notiekošais laša ceļojums atgādina par ekoloģijas problēmām okeānos, vienlaikus, personificējot zivis, piešķirot tām spēju just un iemīlēties, tiek radīts priekšstats, ka zivju zveja pati par sevi ir drāma, kas tomēr varbūt ir pārspīlēts uzstādījums. Izrāde ir ievēribas cienīga vēl kāda iemesla dēļ. Mākslinieces Rūtas Briedes veidotā ārkārtīgi krāšņā zemūdens pasaule ir veidota no savu mūžu nokalpojumiem apģērbjiem. Tādējādi teātris sevi parāda, ka ir ekoloģiski atbildīga iestāde, tur-

klāt rezultāts tiešām ir ļoti iespaidīgs – viena zemūdens aina nomaina otru. Tiesa, otrajā cēlienā Stasis peld atpakaļ, un jaunas informācijas skatītājam ir salīdzinoši mazāk.

Brašais Sprīdītis

Viens no nozīmīgākajiem pēdējās sezonas iestudējumiem bērnu auditorijai ir Annas Brigaderes *Sprīdītis* Valmieras teātrī. Reinis Suhanovs, kurš ir pierādījis patiesu ieinteresētību latviešu klasikas iestudējumu veidošanā, 2015. gadā iestudēja *Maiju un Paiju*, bet tagad, nebaudoties no netiešas konkurences, *Sprīdīti*. Konkurenci pieminu, jo latviešu teātrī pašlaik ir kopumā trīs versijas par Brigaderes lugu – *Spreideits* Daugavpils teātrī, kur galveno lomu atveido aktrise Zanda Mankopa, *Bilžu vakars ar Sprīdīti* Jaunajā Rīgas teātrī, kur jau pieaugušo Sprīdīti jeb Gunāru Sprīdi redzam Jāņa Skuteļa veidolā, un Valmierā. Turklāt vēl gluži nesen Liepājas Leļļu teātris rādīja iestudējumu *Pīl Sprīdītis*, kur pasakas tematika visai brīvā pārstāstā tika izmantota kādas pirmsskolas izglītības iestādes (jeb PII), vienkārši sakot, bērnudārza ikdienas atainojumam.

Valmieras teātra izrādes režisors Reinis Suhanovs izteicās, ka ir gribējis iestudēt pasaku izrādi lielās zāles formātā, lai bērni pilnībā izjustu teātra brīnumu. Tas ir cienijams mērķis, jo, kā pagājušajā gadā dzirdēju kādā diskusijā Daugavpilī, programmas „Skolas soma” ietvaros bērniem bieži vien piedāvā mazas izrādītes ar niecīgām dekorācijām, ko pieved klāt uz vietas skolā, un, kaut arī šīs izrādes pašas par sevi tāpēc uzreiz nekļūst sliktākas, bērni neiemācās, kā uzvesties teātrī kā konkrētā ēkā, kurā ir garderobe, kafejnīca un zīnāmi noteikumi par to, ko darīt un ko nē.

No cilvēkiem, kas redzējuši izrādi gan tad, kad brīvdienās to apmeklēja vecāki un vecvecāki ar bērniem, gan klašu grupas darbdienās, esmu uzzinājis, ka apstākļi, kuros darbojas aktieri, visai būtiski atšķiras. Es redzēju izrādi, kurā bērni gan pieteicās cīnīties ar Nelabo, bet izrāde nepārauga teju masu demonstrācijā, kad zāle vienoti sauc „Sprī – dī – ti! Sprī – dī – ti!” Taču, lai arī spēlēt tīri tehniski varbūt ir grūtāk, no šādām izrādēm, kur mērķa grupa izrāda tik aktīvu atbalstu latviešu pasakas varonim, noteikti skatuves māksliniekiem ir liels gandarījums. Un tad izrādās, ka var arī necensties modernizēt klasiku, bet atraisīt fantāziju, kur uguni krāsnī atveido ar

roku kustībām, bet Sīkstuļa adata, ko durt Sprīdīša rokā, ir tik pārspīlēti liela, ka baiļu vietā izraisa smiekļus.

Piebildīšu, ka pirms dažiem gadiem interesantu versiju ar Sprīdīti jau vecumā 60+ rādīja Sanfrancisko Jaunais teātris, un šajā izrādē klasikas kodols bija savīts ar mūsdienu realitāti, bet tas nenotika pašmērķīgi.

Jau pieminētajā Jaunā Rīgas teātra izrādē *Bilžu vakars ar Sprīdīti* tika īstenots princips, kas pēdējos gados teātros nav retums – izrāde kļūst par pieaugušo rotaļu, kurā vairāk vai mazāk iesaista arī bērnus.

Labestības uzvara

Vēl viena bērniem domāta izrāde, kas šajā sezonā ir izraisījusi ārkārtīgi pozitīvas emocijas gan bērnos, gan vecākos un vecvecākos, ir zviedru rakstnieces Astridas Lindgrēnes darba *Mēs – Sālsvārns salas vasarnieki* iestudējums Kalles Gunnašona dramaturģijā un Paulas Pļavnieces režijā. Izrādes pamatā, šķiet, ir precīzs trāpījums varbūt pat vārdos neizteiktajam, bet gaisā jūtamajam pieprasījumam pēc labestības, kam nevainojami atbilst Lindgrēnes stāsts par mazliet neveikliem pieaugušajiem un ļoti aktīviem bērniem, kā arī burvīgu suni. Režisore Paula Pļavniece šķietami izstāsta stāstu,

tomēr izrādē ir gudri salikti akcenti – aktieriem bērnu lomās apgērbs ir mazliet par lielu (kostīmu māksliniece Berta Vilipsone), pati sala lielajam cilvēku skaitam – nedaudz par mazu, izvēlētas parūkas – mazliet par blondu, Edgara Mākena dziesmas – tieši tādas, lai iesētos klausītāja atmiņā. Tādējādi izrāde gan aizkustina, gan ir interesanta sižetiski, un zāli ar skatuvi apvieno kopīgs prieks.

Šie ir daži piemēri, kas nebūt neaptver visu piedāvājumu bērnu auditorijai. Ir gan izzinošas, gan interaktīvas izrādes, teātri diezgan āši reaģē uz komerciāli veiksmīgām un vienkārši interesantām grāmatām (šai ziņā labi veicas Leļļu teātrim), ir arī gadījumi, kad dažs darbs tiek izcelts no aizmirstības. Teātri seko līdzī arī kino valodas attīstībai (Dailies teātra izrāde *Zilā lapsa* ir veidota anime filmu estētikā). *Jaunajā Gaitā* esmu vairākkārt pieminējis Valmieras vasaras teātra festivālu, kurā katru otro gadu (arī šogad) notiek izrādes bērniem un jauniešiem, un tās tiek veidotas īpaši šim notikumam, turklāt notiek dažādos netipiskos spēles laukumos. Iepriekšminētais ļauj cerīgi raudzīties nākotnē, jo skatītāji mums būs. □

Atis Rozentāls ir laikraksta *Diena* Latvijas ziņu nodaļas redaktors un *Jaunās Gaitas* redkolēģijas biedrs, teātra mākslas apskatnieks.

Valmieras teātra izrāde *Sprīdītis*, lomās Diāna Krista Stafecka, Inese Ramute un Rūdis Bīviņš



Foto Matīss Markovskis

Baiba Magdalena Eglīte

GERDAI ROZEI 100!

„Gerdas Rozes vestibils”. Neuzkrītošo plāksnīti Pasaules Latviešu mākslas centra galerijā Cēsīs apmeklētāji uzreiz nemaz nepamana. Kaut arī šobrīd Gerdas Rozes vārds un devums galerijai ir sabiedrības uzmanības centrā.

Gerdai Rozei 100!

Mākslinieces dzīves izcilo gadskārtu PLMC šogad atzīmēja divreiz. Ar gaviļnieces gadsimta jubilejas izstādes atklāšanu 18. janvārī (pēc vecā stila) un svinīgā pasākuma atkārtojumu 4. februārī, ar sirsnīgiem sveicieniem, pateicības vārdiem un visa laba vēlējumiem jubilārei.

Ar pietāti iekārtotā, korektā izstāde „Apzināt apli” Sīpoliņu galerijā ir un būs skatītājiem pieejama līdz maija beigām.

„Apzināt apli.” Izzināt mūžīgo un bezgalīgo. To cilvēks vēlas, līdz saprot, ka apli var tikai apzināt, nokļūstot līdz pašai savu un savas dzīves robežu apziņai. Jebkurš matemātiķis zina, ka apli par kvadrātu nevar padarīt. Bet varbūt mūzika un māksla to var?

Agrā jaunībā viņa sapņoja par mūziku un medicīnu... Reālā īstenība sapņiem pārvilka melnu svītru. Kopā ar daudziem citiem vienaudžiem, tikko pilngadību sasnieguši, viņa pārkāpa no viena apļa citā, no bērnības un dzimtenes paradīzes nezināmajā, svešajā un nebūt ne saudzīgajā. Spītīga un drosmīga viņa uzņēmās visdažādākos pārbaudījumus un grūtības, šķēršļus un zaudējumus, ko mūža nogalē iegleznoja apļa formāta kompozīcijās, kuru nosaukumi daiļrunīgi stāsta par gara spēka meklējumiem. Savukārt apli ietvertie elementi liecina par šķēršļiem un pretrunām, un robežu apzināšanos šai meklējumu ceļā.

„Apļa sumināšana”, „Apzināt apli”, „Astoņi apli kvadrātā”, „Zils asteroīds”, „Mēness sfēra”, „Solārais tikls”, „Mēnesnīcas ainava”.

Jāatzīmē, ka ekspozīcijā apļa kompozīcijas tapušas laikā no 2000. līdz 2013. gadam, pie

kam anotācijas liecina, ka viena nosaukuma kompozīcijas gleznotas numurētu opusu sērijās.

Jaunības nepiepildīto sapņu mūzika un interese par mākslas vēsturi 60. gadu vidū aizveda viņu līdz vēlmei izteikt sevi glezniecības valodā. Pirmie mēģinājumi šai jomā vēsta, ka akadēmiskās skolas mācību metodikas apguve nav viņas ceļš, ka nobriedušas personības izpausmei nepieciešams cits, mazāk ierobežojošs glezniecības iespēju izziņāšanas process. Tad sākās abstraktās glezniecības un savas personības pašizziņas process, dažādās studijās ASV, Anglijā un Itālijā.

Mākslinieci Gerdu Rozi uzskata par abstraktā ekspresionisma pārstāvi, tomēr gribas viņu dēvēt par mēreni ekspresīvā abstrakcionisma gleznotāju. Viņas mākslā nejūt izvērstu agresiju, kaut dramatisma tajā ir pietiekami. Māksliniecei patīk konfrontēt tīras krāsas laukumus ar melno. Sarkanos degošos sāpju iekļiedzienus satur un nomierina melnais, bet zaļajam šķiet piešķir atelpu. Melnais bieži vien uzņemas skatītāja uztveres vadītāja lomu. Ne vien krāsa, bet arī kompozīcijas iekšējais ritms iesaista skatītāju autores emocionālajā vēstījumā. PLMC jubilejas ekspozīcijā agrīnākais akrila gleznojums no 1984. g. *Bez nosaukuma*, vēlākais *Pārdzīvot* 2005. g. (Acīm redzami veltīts pašai sev 80. dzimšanas dienā.) Darbā ekspresijas vairāk kā abstrakcijas, ko nodrošina spoža paleta, pārliecinošs otas vēziens, ar simbolisku zemtekstu izmantoto reālo motīvu un tīkla aplikāciju savstarpējā sasaukšanās. Asociāciju plūsmas radīto līdzdalību autora pārdzīvojumā katrs skatītājs uztvers atbilstoši savai dzīves pieredzei. Toties 2014. g. tas novērtēts ar ASV Laikmetīgās mākslas biedrības balvu „Par izcilu radošumu glezniecībā”!

Bet īpaši gribas apstāties pie 1992. g. gleznotā audekla *Aizejot*. Tajā iekodētais stāsts man atklājās pakāpeniski, ilgstoši uzlūkojot gleznoto kosmisko „fantāziju”, līdz vērigāk ieskatoties, parādījās vīrieša profils, vēlāk arī otrs, un tad atskārsme!

Māksliniece stāsta par sava dēla aiziešanu!

Mūžībā.

Kosmosā.

Aplī.



Varbūt jubilejas reizē par to varētu arī nerunāt, ja māksliniece savu dzīvi nebūtu izstāstījusi grāmatā *Sipolu lobot*. Neizmērojamo zaudējumu sāpi viņa mēģināja kaut nedaudz pieklusināt, strādājot hospisā kā brīvprātīgā, palīdzot ar tādu pašu diagnozi apzīmotajiem... Un kāda sieviete viņai novēlēja lielāku naudas summu...

Šo ciešanu naudu māksliniece Gerda Roze ziedoja Pasaules latviešu Mākslas centram Cēsis.

PLMC galerijas vestibils ir izveidots par neovērtējamu ziedojumu. Esmu pārliecināta, ka galerijas apmeklētājiem ir svarīgi to zināt.

Mākslinieces Gerdas Rozes garā un sarežģītā dzīves ceļa pārdzīvojumi un atziņas ir viņas mākslas pamatu pamats. Iedziļinoties viņas glezniecības valodas paustajā, šķiet, te pat līdzās dzīvo ausij netverama, toties acij uztverama mūzika. Pretrunīgu emociju satikšanās un atkāpe, plastisks plūdums un kustības sairums, blīvs tumsas uzbrukums un gaismas ieskanšanās, brīdinājums un cerība iemiesotas lieliskajās monotipijās. Te arī attaisnojas manis paustais „mēreni ekspressīvais abstrakcionisms”. Jāatzīmē, ka vairākas no eksponētajām monotipijām savulaik augstu novērtētas New Rochelle Art association gadskārtējās izstādēs. („Tuvu krastam” 1999., „Lidojumā” 2002., „Konfrontācija” 2016. g.)

Arī Cēsīs skatītāju vislielāko atzinību guvusi tieši elegantā monotipiju kolekcija, ekspozīcijas sasaukšanās ar nelielo ieskatu G. Rozes laikabiedra Zigfrīda Sapieša mākslas mantojumā un iespēja iepazīt Kanādas latvieša Visvalža Reinholda vārdu un daiļradi Jāņa Ripas galerijā.

Bet man, savukārt, nākas domāt par 1924. gada apbrīnojamo spēka viru paaudzi latviešu mākslā (Sapietis, Avens, Reinholds), kurai gribas pievienot arī Gerdas Rozes sievišķīgo sīkstumu, garaspēku un cildenumu. Un uzticību. Savām saknēm. Un mākslai. □

Baiba Magdalena Eglīte

ĢERTRŪDE ZEILE. ĒSMU CĒLUSIES NO LATGALES

Mākslinieci Ģertrūdi Zeili gribas dēvēt par latgaliskāko gleznotāju citu latviešu mākslinieku vidū. Ne tik daudz uzvārda vai dzimtās vietas, cik apbrīnojami kompaktā ģenētiskā un garīgā mantojuma dēļ, ko viņa iekodējusi savas glezniecības valodā un savās kompozīcijās.

Augšdaugavas novada Naujenes ciema „Jaunkausiņu” mājas ir izauklējušas divas mākslinieces. Tēlnieci Valentīnu Zeili (1938) un gleznotāju Ģertrūdi Zeili (1944). Providence Valentīnu aizsauca uz Parīzi (ko padomju laikos nemaz tik viegil nevarēja realizēt), savukārt Ģertrūdei bija lemts palikt mājās, smelties spēkus no Daugavas loku ietvertā Naujenes ciema pieticīgās zemes, no savas strādīgās katoliskās dzimtas attiecībām ar zemi, debesīm, apkārtējo dzīvību un vienam pret otru.

Turpat netālu atrodas Naujenes Novadpētniecības muzejs. Kādreizējā abu māsu pamatskola. Muzeja fondu un ekspozīcijas krietnu daļu veido Zeiļu dzimtas vēsturiskais un mākslas mantojums, tēva kokā griez-

tie krucifiksi, vairākas Ģertrūdes gleznas, bet īpaši bagātīgs ir Valentīnas skulptūru, medaļu un zīmējumu dāvinājums.

Savukārt Ģertrūdes Zeiles glezniecības galvenie glabātāji ir Latvijas Valsts Mākslas muzejs, Rēzeknes Kultūrvēstures muzejs, Daugavpils Novada un vēstures muzejs, Latvijas Mākslinieku savienības muzejs, Latvijas Medicīnas muzejs, privātkolekcijas Latvijā un ārzemēs un, protams, Ģertrūdes plašā darbnīca, kurā katru nedēļu vismaz pāris darbu klāt pienāk.

Viņa ir darbarūķis, kā katrs Zeiļu dzimtā, kas nesteidzoties paspēj visu. Bērnišības atmiņās ierakstītie dažādie darbi turpat „Jaunkausiņu” pagalmā pārtapuši jaunības gadu gleznu pamatmatematikā, kam līdzās iezīmējās Latvijas cilvēkam tik svarīgā katoliciskā atbals dvēselē *Lūgšana* 1968., *Pie kūts* 1970., *Akas rakšana* 1969., *Aitu cirpšana* 1980., *Vecmāmiņas bēres* u.t.t. Uzskaitītā hronoloģija liecina tālaika mākslas akadēmijas studentes (1969-1974) aktīvu iesaistīšanos mākslas dzīvē, jo gadu vēlāk 1975. g. nogalē Daugavpils Novadpētniecības un Mākslas muzejā atklāj gleznotājas Ģertrūdes Zeiles pirmo personālizstādi. Figurāla kompozīcija un portrets viņai tuvākie glezniecības žanri līdz šai dienai. Ainavas un klusās dabas mākslinieci nesaista. Reizēm gan tiek gleznoti ziedi (nākamajās dienās pēc izstāžu atklāšanas)...

Smagnējas, primitivizētas formas un labsirdīgs humors, rāmi noapaļoti ritmi, zemes krāsas, tikko jūtama smeldze un neatņemama zemes izjūta dominē virknē tālaika gleznu. Savukārt, runājot par pirmajiem portretiem, ir jāapbrīno absolūts bīkluma trūkums uzrunājot savulaik ievērojamas personas pozēt portretam. Un viņai neatsaka. Ne Imants Ziedonis, ne Tatjana Beļcova, ne Konrāds Ubāns, ne Lidija Freimane, ne profesors Viktors Kalnbērzs. Māksliniece teic, ka nepēta cilvēku, kad viņu glezno, bet gan tad, kad cilvēks sevi atdod. Un viņa spēj visai savdabīgi interpretēt nolūkoto personību.

80. gadu sākumā viņi satiekas. Ģertrūde un Vitolds. Satiekas, lai kļūtu par dzīves draugiem un lai atklātu smago patiesību par noklusēto pagātni. Vitolda ģimene bija viena no pirmajiem izsūtītajiem... Rezultatā mainās Ģertrūdes gleznu tematika un glezniecības valoda. Un vēl. Māksliniece izvairās izstādīties Rīgā.

cības valoda. Un vēl. Māksliniece izvairās izstādīties Rīgā.

Pieres vieta 1987. g. Viens no satriecošākajiem Ģertrūdes darbiem. Milzīga krustā sistā eņģeļa figūra, kura nimbam nav lemts izaugt, ir nedaudz noliekusies uz zemē sastinguša stāva pusi. Dievmāte vai kāda latvju māte raud krusta pakājē, kur apmeties vilku bars. Lielais vilks gan ir gar zemi, bet sīkākie smilkst savu asinskāro meldiju. Sāpju pilns, plaši ziestu krāsu rekviēms sāk skanēt apziņā, skatot šo kompozīciju. Bet Ģertrūdes darbos arvien vairāk sāk parādīties simbolisms.

Līdzīgs stāsts ir arī kompozīcijā *Uz neatgriešanos* 1993. g. Bēgļu laiva. Veļu laiva. Sudrabaini mirdz ūdens un apsolītā gaisma. Koki krastmalā piedāvā aizsardzību. Dzīvību. Cerību. Bet kuram no viņiem? Sakumpušām mugurām laivinieki tuvojas krastam. Šauri ir tie vārti, pa kuriem abām laivām jāsacenšas izbraukt. Izteikti vertikālais formā Ģertrūde Zeile. Pašportrets. Eļļa uz audekla. 43,5x56 cm. 1968 ts vēsta, ka runa nav tikai par notikumu, bet arī par filozofisku vispārinājumu un atziņu.

Bagāta un daudzveidīga kļūst Ģertrūdes gleznu virsma. Nepacietīgs, daudzveidīgs

**Ģertrūde Zeile. Pašportrets.
Eļļa uz audekla. 43,5x56 cm. 1968**



triepiens stāsta par autores emocionālo satraukumu.

Tieši triepiena ritmiskā un blīvuma daudzveidība kļūst par svarīgu gleznotājas valodas īpatnību. Un protams, krāsa. Daudzveidīga. Smagnēja. Vieliska.

Jāatzīmē, ka 80., 90. gados māksliniece daudz gleznojusi Latgales kultūras darbinieku portretus. Keramiķu Antona Ušpeļa, Meikula Reidzāna, Kapostiņu pāra, komponista Jāņa Ivanova, kultūras sargātāja Franča Trašūna u.c.

Māksliniece daudz ceļojusi. Pabūts gan Indijā, gan Nepālā, gan Ķīnā, gan Taizemē, gan Izraēlā, Amerikā un Eiropā. Pasaulē redzētais mājās atbalsojies savdabīgās kompozīcijās, bet dažkārt pat kā komponente portretam. Māksliniece stāsta, ka ļoti vēlējusies izveidot kompozīciju, kurā iegleznot savus pārsteidzošos iespaidus par Ķīnas mūri. Un pēkšņi avīzēs ziņa, ka politiķis Ainārs Šlesers ar domnieku grupu devies uz Ķīnu. Redz, kā! Portretam fonā Ķīnas varenā mūra līkloči. Tiesa gan, portretējamie pēkšņi pazaudēja savu varenību...

Pagājušā gada nogalē Rīgas galerijā „Istaba” māksliniece Gertrūde Zeile pēc daudzu gadu pārtraukuma aicināja skatītājus uz portretu izstādi „Tie, kas mums apkārt”. Portretējamo vidū tuvinieki, daži draugi un tie, kurus vakaros var redzēt televīzijas ekrānā. Mākslinieki, politiķi, biznesmenis. Arī PLMC valdes loceklis Dainis Mjartāns. Domās iegrimis par Latgales problēmām. Bet par viņa piederību Latvijai un savam novadam runā satrauktais fona gleznojums un pirkstā neuzkrītoši iemirdzošais Nameja gredzens.

Darbnīca un dzīvesvieta viņai ir Rīgā. Bet sava Ēdene viņai ir Naujienē.

Gleznotāja Gertrūde Zeile ir savrupa mākslas ceļa gājēja. Ar mulsinošu satūra dziļumu, kas atsedzas pakāpeniski, sekojot glezniecības stāstam. Plastiska un ritmiska daudzveidība raksturo viņas kompozīciju izcelsmi. Tā atnāk kā melodija pie mūziķa, izkārtu krāsu laukumus, vienus uzsver, citus pieklusina, vada un apvieno. Nevis intelektuāla rotaļa, bet vārdos nenoformulēta pietāte pret Pasauli, pret Dabu, Cilvēku, kuras pamatu pamats ir pietāte pret Radītāju. Dzīves pieredze viņu ir padarījusi par filozofi glezniecībā,

kaut vārdos viņa nefilozofē. Viņa filozofē ar krāsu, ar motīva lakonismu, faktūras daudzveidību, triepienu ritmu, pat ar darba izmēriem un rāmja izvēli. Filozofē par dzīves pamatvērtībām, par ceļu uz atziņu, par mīlestību un piederību.

„Jā, smaga ir mana paleta,” viņa saka. „Bet ko darīt? Esmu cēlusies no Latgales.” □

Mākslas zinātniece Baiba Magdalena Eglīte strādā Pasaules latviešu mākslas centrā Cēsīs.

Linda Treija

EGILS ROZENBERGS. LAIKA ZĪMES

**Mississippi Valley Textile Museum,
Almonte, Kanādā.**

Tekstilmākslinieka Egila Rozenberga izstāde „Laika zīmes” („Signs of the Time”), kas 2024. gada rudenī bija skatāma Otavas rātsnama mākslas galerijā (Ottawa City Hall Art Gallery)¹, jauno gadu iesāk ar pārceļšanos uz Misisipi ielejas tekstila muzeju (Mississippi Valley Textile Museum). Tās atklāšana notika 18. janvārī Almontes pilsētas tekstilmuzejā, klāt esot pašam māksliniekam Egilam Rozenbergam, Latvijas vēstniekam Kanādā Kaspāram Ozoliņam, Kanādas senatorei Rebekai Patersonai (Rebecca Patterson), vēstniecības un muzeja darbiniekiem, kā arī citiem izstādes apmeklētājiem, kuru vidū bija gan kanādieši, gan vietējās latviešu diasporas pārstāvji no Otavas un Monreālas.

„Esam ļoti priedīgi sadarboties ar Latvijas Republikas vēstniecību, lai izstādītu izcilos mākslinieka Egila Rozenberga darbus. Viņa gobelēni ir pārsteidzoši savā mērogā, krāsās un tehnikā, un mēs esam priedīgi parādīt viņa mākslu mūsu sabiedrībai. Mēs dzīvojam bezprecedenta laikos. Egils Rozenbergs ir veicis izcilu darbu, ie-

¹ Dace Lamberga. „Laika zīmes” Otavā. *Jaunā Gaita* 318, 52 lpp.

mūžinot šo laikmetu un ļaujot skatītājiem izbaudīt to. Šī izstāde ir brīnišķīgs sākums muzeja 40 gadu jubilejas svinībām, ļaujot atskatīties uz mūsu pirmsākumiem, novērtēt paveikto un iezīmēt nākotnes ceļu.”

Tā savā atklāšanas runā teica Maikls Riklijs-Lankasters (Michael Rikley-Lancaster), Misisipi ielejas tekstila muzeja izpilddirektors un kurators.

Kopš 20. gs. 70. gadiem E. Rozenbergs ir viens no ievērojamākajiem latviešu tekstilmāksliniekiem. Viņa daiļradi raksturo ne tikai klasiskā gobelēna tradīcijas, bet arī laikmetīgi telpiskie risinājumi, jauktas tehnikas un oriģināli materiāli.

Izstādē „Laika zīmes” lielizmēra gobelēni ir austi, kombinējot gan dabiskus, gan sintētiskos materiālus. Tie atspoguļo mūsu sarežģītās attiecības ar apkārtējo vidi un pasauli. Izmantojot dažādus stilus, tehniskus paņēmienus, šķiedras un citus materiālus, mākslinieks savos gobelēnos ieauz dažādus stāstus un sajūtas. Tie var būt jūras viļņu raksti, tālu zemju vērojumi, cilvēku atstātās pēdas dabā, mūsdienu tehnoloģiju iespaidi – zīmes, kas atklāj un piefiksē šos mainīgos laikus.

Mākslas zinātniece Dace Lamberga izstādes katalogā raksta:

„Laika zīmes koncentrējas uz atklāsmi, ka katram laikmetam ir savas zīmes un simboli, un mākslinieks meklē šīs

mūsu laikmeta īpašības. Darbi pauž pārliecību, ka laika ritējums ir pēctecība un mūsu nākotne sakņojas nesenās pagātnes atspoguļojumos.”²

Kaspars Ozoliņš, Latvijas Republikas vēstnieks Kanādā, sacīja:

„Tā ir liela privilēģija, ka mums ir dota iespēja izstādīt un uz Kanādu atvest ievērojamā latviešu tekstilmākslinieka Egila Rozenberga gobelēnus. Priecājos, ka izstāde notiks muzejā, kas pazīstams un veltīts tieši tekstilmākslai. Latvijas Republikas vēstniecībai bija liels prieks sadarboties ar Misisipi ielejas tekstila muzeju izstādes veidošanā. Ceru, ka muzeja lojālie mecenāti, kā arī apmeklētāji būs tikpat sajūsmināti kā mākslinieka cienītāji visur citur, ieskatoties un iegrimstot Egila Rozenberga radītajā gobelēnu mākslas pasaulē.”³

Izstāde būs skatāma Almontes pilsētas muzejā (Mississippi Valley Textile Museum) līdz 5. aprīlim. Nākotnes plānos ir „Laika zīmes” parādīt arī Hamiltonā, Kanādā šī gada novembrī. □

² Egils Rozenbergs. Signs of the Time (Signes du temps). Dr. Art. Dace Lamberga. *City Hall Art Gallery | Galerie d'art de l'hôtel de ville*. 2024

³ Rakstā izmantota informācija no <<https://millstonenews.com/>> un <<https://lnmm.gov.lv/dekorativas-makslas-un-dizaina-muzejs/>>

Tekstilmākslinieka Egila Rozenberga personālizstādes „Laika zīmes” atklāšana Almontes pilsētas muzejā (Mississippi Valley Textile Museum), Kanādā. 2025.08.1

Publicitātes foto



Linda Treija

ANŠLAVA EGLIŠA UN VERONIKAS JANELSIŅAS FONDA BALVA MĀKSLINIECI RITAI GRENDEI

Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas fonds piešķir balvu pārmaiņus literatūrā un mākslā, rakstniekiem un māksliniekiem, kas ar saviem darbiem ir rosinājuši un bagātinājuši mūsdienu mākslu un literatūru, dzīvojot ārpus Latvijas. Balvas lielums ir ASV \$20 000.

2024. gada balvas saņēmēja ir māksliniece Rita Grendze.

Ritas māksla ir daudzveidīga. No nelieliem, smalki izstrādātiem zīmējumiem līdz liela izmēra telpiskiem objektiem un instalācijām. Izejmateriāli Ritas darbos variē no metāla plāksnēm līdz smalkam audumam, no papīra loksnēm līdz mīkstai dzijai, no plastikas salmiņiem līdz virvju vijumiem. Pati māksliniece ir teikusi ka viņa nav tekstilmāksliniece, nav tēlniece, bet ir materiālu māksliniece.

Var teikt, ka interese par materiāliem, to taupišana, radošā pieeja to izmantošanā, ir ielikta Ritā jau no bērnības. Viņa ir dzimusi nelielā pilsētiņā Rozenfeldā, Manitobā, Kanādā, kā jaunākā atvase sešu bērnu ģimenē. Tā kā tā ir pirmā apmešanās vieta Ritas vecākiem pēc dīpīšu nometnēm Vācijā, materiālais nodrošinājums ir niecīgs, tādēļ viss tiek taupīts, lietots līdz pēdējam, pārlasīts, pāršūts, pārstrādāts.

Vēlāk ģimene pārceļas uz Leikvudu (Lakewood, OH) netālu no Klīvlāndes. Tās ir lielas izmaiņas Ritas dzīvē. Šeit arī rodas iespēja iekļauties vietējā latviešu sabiedrībā. Būdam klusa jau no mazotnes, viņa atrod, ka vieglāk sevi var izteikt mākslā. Ritai ir brīnišķīga mākslas skolotāja vidusskolā, kas arī iespaido tālāk izlemto ceļu. Seko zīmēšanas un tekstila studijas Klīvlāndes mākslas institūtā (The Cleveland Institute of Art, OH), kur viņa iegūst bakalaura grādu 1987. gadā un 1994. gadā maģistra grādu Krenbrukas mākslas akadēmijā (Cranbrook Academy of Art, MI). Pēc studijām Amerikā, Rita saņem Fulbri-

ta stipendiju (Fulbright Scholarship), ar kuras atbalstu viņai ir dota iespēja pētīt tautas tērpus un latviskos rakstus Latvijā.

Par latvisko rakstu un latviskās vides nozīmi viņas mākslā Rita kādā no intervijām ir teikusi:

„Latviešu valodā vārdam raksts ir vairākas nozīmes. Tas var būt simbols, zīme, ornamenti un tas var būt uzrakstīts raksts. Tautas dziesmās audēji bieži ir pieminēti kā rakstītāji. Viņi ir kā rakstnieki, kas ieauž domu, nozīmi audumā. Šī bagātīgā tēlu un simbolu valoda galu galā ir tas, kas mani pamudināja studēt tekstilmākslu, meklējot savu zīmju izteiksmi komunikācijā ar apkārtējo pasauli. Es nonācu pie tautas tēpu izšuvumiem, aizraujoties ar simbolu izvietojumu uz apģērbiem, izmantoto krāsu nozīmi un pārsteidzoši bagātīgo dažādību, kas sastopama tik mazā valstī kā Latvijā. Esmu pārliecināta, ka mans darbs studijā šodien, kas joprojām balstās uz materiālu izpēti, sakņojas šajā agrīnajā pieredzē.”¹

Ritas Grendzes mākslas darbi, kas bieži tiek klasificēti kā skulptūras vai instalācijas, visbiežāk ir materiālu izpētes rezultāts. Viņa studē gan pašus materiālus, gan kā tos pielietot savā mākslā, ko ar tiem var darīt, cik tālu tos var stiept, locīt, burzīt utt. Rita var pavadīt ilgu laiku pie materiāla izprašanas un izjušanas, jo tas viņai ir ļoti nozīmīgi. Izejmateriāls protams nav vienīgais, kas virza mākslas darba formēšanos, bet tas bieži ir starta punkts kādas idejas piedzimšanai. Materiāls ir nozīmīga daļa radīšanas procesā un iegūst svarīgu lomu mākslinieces domā, ko viņa gribu nodot skatītājam. Ritai ļoti nozīmīgi ir ar saviem mākslas darbiem atvērt skatītājos ceļu uz sarunu un arī iesaistīt savu darbu tapšanā vietējās sabiedrības, komūnas un indivīdus. Kā dažus piemērus varam minēt 2013. gadā tapušo lāpstu sētu „Entrenched” Rīdsburgā (Reedsburg, WI), kurā daudzus savus vecos darba rīkus deva vietējie iedzīvotāji un arī džinsu auduma strēmeles skatītājiem bija iespējams iejust sētā, tā padarot to par kopēju mākslas projektu. Latvijas Nacionālā bibliotēkā 2017. gadā izstā-

¹ Rita Grendze: Material Exploration. October 18, 2021 by Etty Yaniv, <<https://artspiel.org/rita-grendze-material-exploration/>>

dītā instalācija „simts raksti tiem, kas meklē gaismu” tika izveidota no vietējo latviešu dāvātajām 100 grāmatām, izstāde Izsalkums (Hunger, exhibition Hunger at Artlink, Fort Wayne, IN) un it sevišķi instalācija Vēders (Belly 2021, installed as part of exhibition Hunger) radās sadarbība ar vietējo Fortveinas organizāciju Forward Indiana, kas risina pārtikas trūkuma problēmu savā kopienā.

Ritas Grendzes darbus, instalācijas, skulptū-

ras zīmējumus var apskatīt viņas mājas lapās <<https://www.ritagrendze.com/>>, un <<https://www.instagram.com/ritagrendze/>> un sekot viņas izstāžu klāstam, lai būtu vienreizējā iespēja baudīt Ritas mākslas pasauli klātienē. □

Gleznotāja, mākslas kritiķe, Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) vadītāja Linda Treija ir JG mākslas redaktore.

Rita Grendze. Instalācija „Vēders” (Belly) personālizstādē „Izsalkums” („Hunger”. Artlink, Fort Wayne, IN). Papīra iepirkuma tūtas, metāla skavas. 2021



Andris Zeibots

VILKME
ANTIMĒMISMĀIeskats Kristas Annas Belševicas
dzejprozas krājumā *manifestācijas*

„Dzeja ir arī rituāls ar savu garīgu raksturu

Varbūt tādēļ dzejai daļēji jābūt
neuzminamam noslēpumam –

līdzīgi kā mīlestībai

vai dievam

vienmēr nepabeigtam, lai parastajam
mirstīgajam ir, pēc kā tiekties”¹

Krista Anna Belševica jau izdevusi vairākus dzeju un prozas krājumus: 2017. gadā sastapām viņas pirmo grāmatu *Medijot dzīvi*. Savukārt 2021. gadā iznākusi rakstnieces otrā grāmata – stāstu krājums *Pelēks suns sapņo par zelta zivtiņām*, un 2024. gadā oktobrī pasaulē ir nācis arī dzejprozas krājums *manifestācijas* (šeit minētie krājumi ir izstrādāti un atbalstīti kā izdevniecības Zvaigzne ABC veikums).

Es piekritu uzrakstīt šo nelielo ieskatu pēdējā dzeju krājumā *manifestācijas* tāpēc, ka jau iepriekšējās Kristas Annas grāmatas un izdevumi periodikā vienmēr mani ir fascinējuši ar uzdoto jautājumu un meklēto atbilžu vilkmes intensitāti, rosinošu pacēlumu un tātad – iedvesmas spēkiem arī citiem autoriem, ne tikai saprātīgam lasītājam vien.

Kas gan ir novecot jau sācis modernais piegājiens šajā laikmetā, kad visapkārt digitālajos laukos mētājas mēmes – plakātiski ražojumi, kuru pieņemšanai nepieciešams noticēt kādai uzspiestai patiesībai?

„Ieraudzīju bildi – sāku ticēt!” tāda ir šī gadsimta sākuma un tālākā, jau pamazām novecot sākušo sektantu ticības pamata ideja. Pacelt apgalvojumu un vest līdzī paklausīgus

sekotājus, kam balss tiek dota vien formāli – kā iespēja pamētāties ar „patīk-nepatīk” standartiem. Patiesībā balss tādā veidā jau tikušas piespiestas aurot korī gatavus priekšstatus, kurus pirmām kārtām var ieraudzīt „jau pagatavotus” un tāpēc pielipinošus tai vai citai shēmai, pašu sekotāju padarot par shēmas sastāvdaļu.

Tāpēc jo sevišķi svarīga varētu izrādīties Kristas Annas Belševicas pieeja: viņa iesaka jautāt, lai meklētu atbildes katrs pats sev un sevī, atzīstot, ka esam dažādi, mūsu dzimšana nes līdz katram pa savam pārmantotas organiskās un apziņas spējas, mēs ikviens gūstam citādu audzināšanu un mūsu esošā pieredzes vienmēr atšķiras.

Būtu stipri jāatkāpjas, lai ieraudzītu visus cilvēkus un līdz ar to viņu domāšanu kā kaut ko vienādu, iekļaujamu gatavā konstrukcijā un darbināmu noteiktā virzienā. Neskatoties uz šo pretrunu, mēmiskā uzskatu ražošana un standarta ceļu rādīšana turpina aizņemt uztveres telpu, tādā veidā sastindzinot, sēmatizējot apziņas doto darbību iespēju reālajā. Jo prokrastinējošam klātbūtnim ērtāk vienmēr ir darīt mazāk, vairāk pielāgoties un dzīvot kā maršējot ierindā pēc „savējo” ar pirkstu norādītajā virzienā.

Tagad visi sadosies rokās un „mērķis būs sasniegts”... tie ir skumji un paštaisi meli. Tās ir tikai ilūzijas par kopības, kā jebkura eksistenciāla risinājuma, galīgumu, teju vai absolūtiem.

Annas Kristas Belševicas skatījums ir negaidīti jauns arī tajā nozīmē, ka viņa necenšas slēpt, ka visas atbildes uz iespējamiem jautājumiem visdrīzāk nekad netiks saņemtas, jo visu vienkārši izrēķināt nav iespējams nevienai mašīnai un nebūs nekad – tā pašsaprotamā iemesla dēļ, ka aprēķināmais „materiāls”, tas ir aptver pastāvošo, kura apjomi ir bezgalīgi, nekādās sistēmās līdz galam neietilpināmi. Mēs katrs sava laika ierobežotajā „no dzimšanas, līdz nāvei” daļējās pasaules piedzīvojumā daudziem jautājumiem varam vien pieskarties.

Iespējams, ka tieši šis uzstādījums, mūsu apziņas, un tātad arī radošajām spējam piedāvātā laika ierobežojums pretstatā visa esošai bezgalībai, ir tas punktā velkošais atvāra virpulis, kas griežoties pasaulīgajā plūsmā visu uztverto liek mēģināt iekodēt simbolos,

¹ Šeit un tālāk citāti no Kristas Annas Belševicas dzejprozas krājuma *manifestācijas*, izd. Zvaigzne ABC, 2024. gadā. 14. lpp.

mumificēt noslēgtos pazemes labirintos zem pasaulīgi sabūvētām teoriju piramīdām.

Doties atklātā okeānā apzinoties briesmas no nezināmā, turklāt zinot, ka nekur nebūs „miera ostas paradīzes salā”, tāda ir šajā pētījumā pieļaujamā antimēmisma prasība radošajam garam.

Tāpēc dažkārt ir arī:

„bail runāt
bail zaudēt vārdus”²

Mūsu cilvēciskās, psihs dzīlēs ieslēptās sajūtas arī dažkārt mēģina ievilkāt apziņu slazdos. Tekstu autori reizēm mēģina šīs sajūtas pārvērst simboliskajās sakārtās piešķirot tiem prāta jaudām tveramu jēgu (tekstā – valodas simbolos, citos mākslas veidos arī kustību, žestu, skaņu un citu zīmju simbolikā), citi vienkārši mētājās „neapstrīdamiem” apgalvojumiem, vēl daži mēģina tulkot bezapziņas raidījumus tekstos un tā tālāk – pieejas ir daudzas un dažādas, katrā laikmetā sastopamies ar visdažādākajiem veidiem, kā organizēt radošo darbu noteiktās plūsmojumu guļtnēs – paradigmu iestādījumos.

Annas Kristas krājumā nodaļa „komunikācija” norāda uz dabisku cēloni, kāpēc neviens apgalvojums (manis paša ieskaitot) nekur neapstājas, kā „jau gatavs” un „neapstrīdams”, vienkārši tāpēc, ka:

„vienvārdsakot,
atbildes man nav,
un arī jums nav,
tikai tas, ka gan viņus gan jūs es visus
patiesi
mīlu”³

Tas nenozīmē mēmisko noliegumu „abonents nav sasniedzams” vai „sistēmā ir kļūda”, tas nozīmē, ka laikam ejot domāšanā ir nepieciešami jāplūst tam līdzīgi, nekad neapstājoties. Tas nozīmē dabiskos mērķus „dzīvot” un „sasniegt radoši”, lai viss šajā bezgalīgajā bāku (lai neteiktu vadošo zvaigžņu) Visumā turpinātos un neaprautos depersīvā izlādes stāvoklī.

Sāpes ir eksistenciāli plašs jēdziens, to nekad neizdzīvot pilnībā, jau tāpēc vien, ka ciešanas nomoka un biedē to vēstījums par lielākām nelaimēm arī turpmāk. Tās prasa nekavējoties atgūt līdzsvaru. Kristas Annas

² Turpat, 73.lpp

³ Turpat, 75.lpp

28.-29. lappusēs atvērtais dzejojums par sāpēm ir pārāk garš, lai to citētu šajā ieskata tekstā, tomēr no jēgas viedokļa tas ir blīvs un uzstājīgi pieprasa risinājumu.

Tūlīt un tagad. Bez regresa iezīmēm, kā daudzkārt mēdzam paskatīties uz vienu vai otru simboliskās sakārtas veidojumu, tas varētu būt no Delēza un Gvatari manis aizņemts skatījums uz jēgas veidošanos loģisko secību: teiktajā nav jēgas, ja to neuztver tas, kuram ar simboliem jāsastopas, savukārt ieguvis jēgu, viņš veido jaunu simbolisku veidojumu, kuram atkal jāmeklē pielāgojums pēc jēdzieniskā nepieciešamības, un tā līdz bezgalībai. Tāpēc jau neloģiskā sāpes arvien uzbango un to mutuļojumā ietvertie eksistences jautājumi cērt un cērt nervos nebeidzami.

Kamēr neizlaužamies no burvju apļa!

Kamēr nepieņemam iespēju pastāvēt tekstā arī neatbildāmajam un loģiski nesavienojamam.

Te vērā noteikti būtu jāņem psihiskā plūsmojuma dalība jēgas izpratnē un arī satura veidošanā, savā ziņā tā ir bezapzināta līdzradīšana, nojautu pārvēršanās jēdzieniskajā simboliskajā sakārtā, ko esmu sapratis kā intensijas aktivitāti.

Arī agresīvas sadursmes taisnīguma vārdā nav nekāds risinājums, nav goda jautājums, lai gan daudzi vecākas domāšanas pārstāvji to tā allaž ir centušies pasniegt. Ir arī vienkārši mobings, kad „citāda” vienkārši jāzinidē. Tātad taisnīgums tiek saprasts kā savtīgs ieguvums (vienalga materiālā vai garīgā nozīmē) un tādā gadījumā abpusēja agresija raisa tikai naidu un risinājuma nav tik un tā, jo netaisnīgā uzvara nav nekāda uzvara – tā ir zaudējums iegērbts dekoratīvās „vinnētāja bruņās”. Tātad – ja abas puses plātās ar „sevpiederošā” iegūšanu, neviens neko neiegūs nekad, lai kādi rezultāta cipari nepaceltos uz mākslīgā intelekta tablo.

Jebkura rezultātu pasludināšana būtu jāuztver vismaz kā drauds, ja ne „miršanas apliecība”.

Būtu jāpiebilst, ka „dalīties ar jūtām” – tas nozīmē „mīlēt” – būs iespējams tikai tad, ja šāda afektīvā enerģija tiks uzkrāta un šīs spēka lauks vērs vaļā slūžas, darbinās iekārtas,

un viena enerģija pārplūdīs citu organismos vai apziņās. Tas notiks tikai tad, ja enerģijas vārstuļi tiks atvērti, ja teksta izpausmes būs atbrīvotas radošā lādiņu straumēm un līdz ar to tiklab fantāzijas kā racionāla prāta izpausmēm.

Viss sākas un beidzas mūsos, ja vien nezaudējam dabisko kontaktu ar apkārtējo reālo, ja neizvēlamies dvēseli plosošo – to, kas pirmajā brīdī var izlikties kā „izeja no problēmu spaida”. Tā fabulā par viena karaļa (jo kurš gan sevis noslēgtībā nejutās „pasaules centrs”) citam karalim dāvāto „vienas vēlēšanās piepildīšanās” zelta olu.

Visa sabiedriskā vide visapkārt spriež par to, kas būtu jāvēlas „labam karalim”, tiek vei-

doti zinātniski traktāti par pētījumiem šajā virzienā, paralēli vēl žurnālisti rīko diskusijas raidošajos kanālos, kuras izvēšas asiņainos dueļos, un droši vien spontāni izraisās demonstrācijas, kurās tiek pieprasīti „risinājumi”, turklāt nekavējoties!

Karalis zina, ka kļuvis diktators, kuram visi klanās, viņš tik un tā paliks zaudētājs. Iegūt kaut ko tikai sev citam atņemot, nozīmē kļūt atkarīgam no apkārtējo spriedzes, un tādējādi dzīvot nebeidzamā trauksmē tikt pārējo skaudības saplēstam gabalos.

Tas, kuru nepazīst, drīzāk atjautīs sevi miera salā, nekā influenceris, kurš meklē sev sekotājus kā derīgos izrakteņus.

Gertrūde Zeile. *Daiņa Mjartāna portrets*. Eļļa uz audekla. 61×56 cm. 2024



Lūk, tad karalis izvēlas iespējams saprātīgāko veidu – viņš izvēlas harmoniju – es pats un mani ietverošā pasaule savienojas, vismaz uz mirkli, tādā veidā, ka tā mirkļa valdnieks atsakās no „pār pasaulības” dāvanām. Viņš tik vien kā apēd neatrisināmo problēmu.

Te varētu drusku pārfrāzēt visiem jau izsenis zināmo pārliecības formulu no Mateja evaņģēlija: ka tiesāts visdrīzāk tiks tas, kurš pats nebeidzami kārpsies mēmes paraugu pārmetumos pret citiem. Un tiesājot ietverošās pasaules kļūmes centīsies uzspiest tai savu ticību ar draudiem un lišķēšanos.

Tālāk fabulā nekas nav teikts, tomēr viegli iedomāties, ka šādu sava karaļa rīcību standartizējošā publika tūlīt pat uz vietas varētu nodēvēt par valdošās personas „mugurkaula trūkumu”, par bailēm no izvēles, par atkāpšanos neizlēmības, saprāta un godaprāta trūkumu dēļ.

Protams, ikvienam varētu rasties jautājums – „vai tad atteikties tas tiešām būtu kāds risinājums, nav jau nemaz tik sarežģīti tik vien kā atnest problēmu, jā, un vai tādā gadījumā neatgriezīties prokrastinācijas midzenī?”

Viens no svarīgākajiem drošības jautājumiem varētu būt diendienas rakšanas darbi – nebeidzama izlaušanās no solipsisma krātiņa Kristas krājumā šādi sprostī tēlojās kā „es vārda atkārtotā kvadrāti”, tie ir atkal un atkal nojaušami meklējumi, kur varētu būt iespēja iz”lavīties no paštiksmināšanās slimnīcas palātas, kā cilvēkam beigu beigās būt noderīgam neatbildamam, tikai nojaušmās peldošam sabiedriskas nojaušmas veidojumam: „piemērotam un vajadzīgam būt tiklab sev kā citiem, ja tie vēlas”.

Ir svarīgi vērt prātu un intuīciju apcerei, tāpat iztēles jaudas komunikācijām ar tuvu un tālu slīdošajām līdzīgi domājošo dvēselēm, un tādā ceļā gūt simboliskās izpausmes gaitām nepieciešamo tēlainības iegulšanu no iepriekš minēto universāliju piedāvātajām vērtībām, no izrietošo refleksiju kosmiskās ainas un vētrainajiem trauksmes stāvokļiem, daļēji kā jau gatavu iekārtu mašīnērijas ražojumiem un arī kā jaunrades meklējumu plūsmas snieguma atklāsmēm – kā vērpētēs un vilņos zibsnījošiem dzīvību radītāja spīdekļa gaismas atspulgiem.

Un papildus drošībai – nekad neļaut sevi izmantot pret paša gribu.

Saule – tu mūžam esi un būsi ugunīgs un radošs spēks! Atveries atspulgiem teksta autora apziņas laukā.

Taču iespējams ir arī pretējais, un jādodomā, ka antimēmiskajā procesējumā tāda situācija sastopama bieži – arī neatrisināmība ir jāpieņem kā vētrains paradība, kā radošo enerģiju raisošs procesējums, kā pieteikums jaunām fantāzijas izpausmēm, tālākām fabulām, nevis padošanās un apstāšanās dēļ prokrastinācijā ievilkošs stāvoklis. Ja lodveida zibens lādiņu nevar pārvērst izmantojamā enerģijā, kad nav skaidri saprotams, kur tas ir radies, tad būtu vērts kaut mirklīgi pajūsmot par tā spožumu un gaidīt nākošo iespējamo šādas atklāsmes uzplaisnīšanos.

Un atvērties jaunai teksta interesei. Tā būtu tumsas klājumu, sapņu izraisītāju piedalīšanās, klusējot veroties pretī spožumiem un nost no gaismas vērstajās tikpat reālās dzīves norisēs.

Vienmēr ir vērts ieskatīties problēmās no citas puses, pie kam nebaidoties, ka arī šajā gadījumā simbolu konstrukcijās ietērpjama risinājuma var nebūt.

Antimēmisms piedāvā mīklas un labprāt pieņemt tās minēšanai. Un arī atteikšanās no mīklas nav padošanās, tā ir vienkārša gatavošanās citam meklējumam ceļam, kā Kristas Annas jautri piedāvātā citātā:

„ap ezeru visapkārt var apiet divu stundu laikā ja ir 15. oktobris

un pusstundas laikā ja ir 3. decembris

18. oktobrī un 14. novembrī ap ezeru apiet apkārt nevar jo ir jāsēž kojās un jāārstē tulznas”⁴

Kaut gan spēle būs aktuāla katram radošajam prātam pa savam:

„7. Var arī nespēlēt vispār”⁵

Nesasniegtais aicina. Vilšanās var bagātināt, ja universālijas tās vilņo un pārvērš jautājumos. Klusums, iespējams, jau dreb pirms eksplozīvas izlādes. Atkārtojumi nomoka. Risinājumi nekad nesakrīt.

Kā Kristas divos gandrīz vienādos dzejoļos (53. un 59. lpp), kuros sākumi sakrīt, bet

⁴ Turpat 44. lpp

⁵ Turpat 5. lpp

fināli atšķiras, atkal un atkal zem grīdas „peldēs trīs sarkani sami”, tikai vienā gadījumā bezapziņas vilkmē uz iztēles ekrāna paceltie „sarkanie sami” gaidīs pamošanos pēc modinātāja zvana tieši septiņos un sekos līdz ikdienā, bet otrā gadījumā – tie jautīsies bezjēdzīgi, kā septiņu vēstītājs modinātāja zvans, kam piemīt tik vien kā formāla jēga un nekāda tālāka risinājuma.

Es teiktu, ka tas ir spilgts atkārtojumu paņēmiena lietojums, kas „gandrīz vienādajā” uzrāda mainīgas jēgas pārsliedējumus.

Apziņas trauksmaino pārlēcību gaitās kaut kas it kā spoguļveidīgais šodien var kaitināt salīdzinot ar to, par ko esi jūsmojis vēl vakar!

Ugunīgās vēlmes mūs var tiklab ierosināt, kā nomākt.

Kuru ceļu tu iesi šodien, lasītāj?

Vai tu maz esi labi iepazinis šo vilkmi sevi?

Doksa jeb ikdienas uzskatos pārvērsti prātījumi par to, kā ir pareizi, kā nepareizi, drīzāk sniegs iluzoru miera un kārtības stāvokli: būt iekārtam pie pašsaprotamībai pievērsto prātu formulām, būt piesietam standarta viedoklim un pakļauties uzbāzīgā standartvērtējuma diktētām prasībām un manipulācijām, līdz ar to finālā – samierināšanās risinājumiem. Tad lauzies caur paradoksu:

„Būs cilvēki, kuri teiks, ka šis dzejolis nemaz nav dzejolis”⁶

Ir taču visiem labi zināms neveiksminieka augšupcelšanās likums: kaut ko patiesi vērtīgu sev iegūst tie garīgie un organiskie nesēji, kuri piedzīvojuši ciešanas un godīga atbalsta trūkumu, bet spējuši jebkādas posta pazīmes izvērst simboliskā saturā, lai gūtu sev norādes, kurp ved tālākais ceļš. Arī šajā nojaušmā, šķiet, vējo konceptuāla spriedze.

Ļaunums it kā piemērojas vērtību nesēja statusam.

Ja šādas zīmes kāds sev neatrod vai saņēmis nesaprot, tad parādīsies doksas statiskā krātiņa iespaids – dzīve ieslodzīta ikdienas važās – vajadzībās un to vārdā piemērošanās liktenim.

Finālā es vēlētos atzīties, ka nepretendēju uz pilnīgu šī ārkārtīgi oriģinālā un nākotnē vērstā dzejkopas darba nozīmes pilnīgu izklāstu. Šīs jaunās idejas un risinājumi ir tik plašas amplitūdas, ka labprāt gaidīšu arī citus vērtētājus izsakāties.

Tomēr jau tagad manā skatījumā uz kultūras nozīmīgākajām parādībām, uz radošo atklājumu negaidītajām izpausmēm Kristas Annas Belševicas krājumam ir īpaša nozīme.

Šī grāmata noteikti veras kā jauns, oriģināls skatījums caur šī gadsimta jauno laiku daudzveidīgo radošo plūsmu, intensijas gaitā vērpjoties cauri agrākā un tagadnē uzviļņojušām un nebeidzamajām jebkura autora sevis apziņas spoguļojumu versijām, un iespējams tieši šī antimēmiskā pieredze atklās nākotnē jaunu radošo pētījumu un risinājumu izpausmēs plīvotu kultūrvēsti.

Saule var uzaust arī citādi, ja to vēros īpašā skata leņķī.

Tumsa var jausties kā glābjoša.

Nav nekādu totālu simbolu, visi tie slid pa savām trajektorijām tikai formāli gatavās sistēmās.

Patiesības var viļņos sadurties un izjukt vienskatījuma šķakatās.

Piemēram, šī varenā darba jaudas fascinē, kā nākotnē vēl tikai gaidāmās kultūras realitātes šodienīgi celts spoguļojums, apliecinājums agrāk nenojaušām vērtībām un šobrīd šajos tekstos paustiem varbūt plašāk nolasāmiem mēģinājumiem tēlot tieši šī laika cilvēka dabu un izdzīvošanas trauksmi. Tās var būt kopēji uztvertas jēgas, vai arī – tikpat labi – tikai viena lasītāja prātā vērtās antimēmisma intensijas.

Laiks rādīs.

Tomēr man nav liegts jau šodien apsveikt Kristu Annu Belševicu ar gūtajiem panākumiem – ar šo jauno dzejprozas krājumu. □

Andris Zeibots (1950) – dramaturgs, prozaīķis un dzejnieks. Publicējis dzeju, lugas, stāstus un romānus. Jaunākais darbs – *Kundziņsalas teikas* (2025).

⁶ Turpat 14. lpp

UGUNSLAIKS

Brinda Ceriņa. *Ugunsvieta*. Rīgā, „Sol Vita”, 2025

„Sarkanā grāmata,” – par šo izdevumu teica autortiesību aģentūras AKKA/LAA pārstāve Inese Paklone. Šis apzīmējums ir gana precīzs, bet tiešā nozīmē. Vāks ir krāsās, kas parādās Rucavas tautastērpā. Sarkanais, melnais, fonā aprīses un nodeguļi. Nosaukums ir simbolisks – *Ugunsvieta*, un tas izsaka daudz.

Priecē, ka autore nav vairījusies parādīt, kas viņa ir – tad, kad modē ir būt kosmopolītam, saukties aizņemtos vārdos, lāgā nezinot, ko tie patiesībā nozīmē (tur, no kurienes nākuši), sadzīvot ar dažādu sugu svešvārdiem, aizmirstot savējos, kas izteic to pašu, automātiski pierakstīt visu, kas iešāviens prātā, nemaz nemēģinot tam piešķirt kādu jēgu... Tas īpaši spilgti iezīmējās dziesmu konkursā „Supernova”, kur radās iespaids, ka tekstus jebkurā valodā sacerējis mākslīgais intelekts – tāpat kā šķietamo mūziku. Uzvarēja folklorā, kā jau bija paredzams – šoreiz „Tautumeitu” izpildījumā bez nesakarīgas vervelēšanas angļiski. Tirā manta. Apmēram kā Brindas dzējā, kas veltīta Kurzemei, Kuldīgai, Liepājai, Ventspilij. Ar visiem lipstiķiem.

Arī Brindas dzejoļi dažbrīd pārtapuši dziesmās – es mīļuprāt dungoju līdzī veltījumu Mārim Čaklajam:

*Kā priedes lūztu kā burtnieki burtu
Kā elsotu vēji kā diktētu burtus
Tā pilsēta tuvu un es tajā iekšā
Kā bite stiegu tai saldajā ziedā...*

Šis dzejolis ir atrodams krājumā (57. lpp.). No veltījumiem iet pie sirds arī tas, kas Aivaram Neibartam (74. lpp.), kurš arī bija kurzemnieks, turklāt netradicionāls, košs un neatdarināms.

*Nāk Nurbulis, dievaini pacilāts. Ne sevi
cilājošs,
Bet vārdu spēlēs pacelts, ļaužus garā
vedināt.*

Lūk, tas tiešām ir svarīgi. Brinda uztvērusi būtību. Dzejolis saucas „Ver-veļi”. Tātad no veļa vervelējumiem:

*Viņš meklē izeju no Māras okeāna uz
Āžu bulvāri. Pēcāk uz jūru un Rožu
laukumu mītēties.*

*Veļas valoda, burbuļo, guldz, viņš dudina,
purpina, vervelē.*

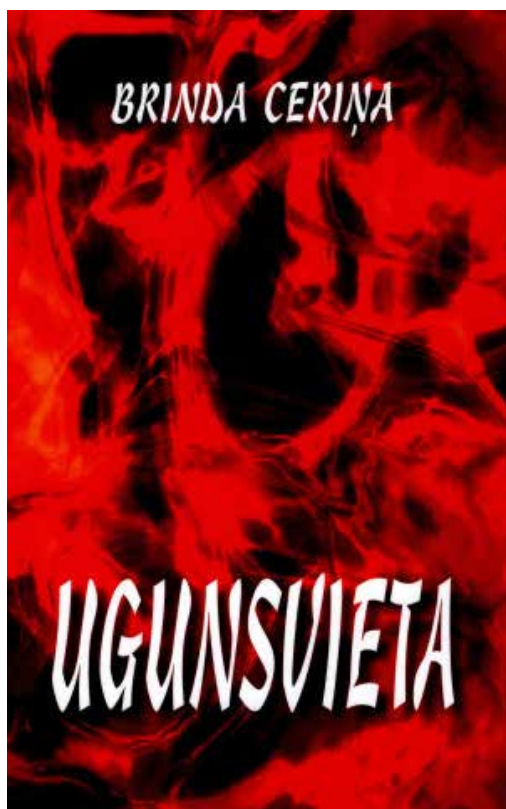
*Strāvo, sprēgā vārdu jucekļis – izmirstošs
džindžis.*

Lūk, tas arī ir dzejnieka pienākums – neļaut tam izmirt. Jo – kas ir dzejnieks ar noplicinātu vārdu krājumu, lāgā neiemācījies savu valodu, bet jau grābādamiem pa citām? Tā nedrīkst. Vai ne par viņu dzejoļi „Dziesmusvētku gājiens” (69. lpp.) sacīts:

*Tagad trešais tēva dēls kā mēms,
dejojotājs un dziedātājs tik, bet jārūnā būs,
jo sākas viss ar Vārdu.*

Un, rau, parādās kogs – aizvēsturisks buriņieks, sklandurausi, Dunga-danga, urguči, mārzales, laumu eglītes, lībiešu Smiltaines ģenerālis Garais Adams, latviski dēvēts par nāvi, Tante Lība. Brindai senčos arī lībieši, viņas māte bijusi no Vizbuliem, šie tādi poētiski un dziedoši, tajos autore atsitusies.

Cita lieta, ka viņai jāapgūst strādāšana ar tekstu, jo citādi tas virzīsies pats, kurp gribēs, un neba allaž turp, kur vajag. Sak, ja nedirīgēsi tu, tad tas diriģēs tevi, nodziedāsi šķībi, ka ne attapties. Tā dēvētā „automātiskā rakstīšana” neko vērtīgu nevienam nav devusi. Jo tas, kas top sūtīts „no augšas, pa



lūku", ir domāts apgūšanai un mācībai, ne bezdomu reproducēšanai. Par šo esot gana daudz spriedušas ar nu jau smiltaines Adamam līdz aizgājušo draudzeni Amandu Aizpurieti, kura prata apieties ar materiālu. Ir tādi dzejnieki, kuriem šī māka ir iedzimta. Kā likums – atdzejotāji, kuri bijuši spiesti šīs prasmes trenēt laikos, kad parindeni – burtisku tulkojumu vārds vārdā – vēl neuzdeva par atdzejojumu. Organizēt un izvietot to, kas dots, nepazaudējot daudz no tā un neliekot visu ko klāt no sevis. Tas disciplinē.

Amandai veltīts dzejolis „Magnolijas” (34. lpp.):

*Glāzē araku leju
tev dzejas izredzētā.*

Pagātnes uzkrājumi nav izdeldējami.

*Neviens neizdod ne skaņu,
nedz saknes
celmu turpinājumus, tik galotnes norijuši
kurzemnieki
klusē kā Mīlenbahs, izgaršojis jaunvārdus,
kas aizslīd, aizmirstas,
tomēr atkal katru dienu atmiņā nāk.
Neba velti, simts gadus
dziedāts, dejots pa vējam un pret.*

Atkal tas „Dziesmusvētku gājiens” (69. lpp.).

Uguns pēdas nozīmē visu ko: ierakumus, sāta vietu, krāsmatas, nodeguļus, apmetni, pavardu...

Un:

*Melni riņķi tev zem acīm
kā no plīts*

Tas ir dzejoli „Pavards” (64. lpp.). Turpat pelnu ceļi izbrienami, malkas nasta panesama un sāpju sliexnis zemes līmeni. Uzrādās vēlme rakt dziļāk, nepaliekot virspusē, kur veidojas bezsakara teksti, kam segums izpaliek. Var mautk pirkstos dzirksteles kā brūtes gredzenus, spēlēties ar salmu važiņām un puzuriem, tas viss ir šajā dzejā klātesošs, tāpat jūra, dzintari ar savām nokrāsām līdz pat melnai, ķekatu maskas, dažādas gaismas un noskaņas. Var lasīt bilžu grāmatu kā rūnu rakstus, ieredzēt sevi rasas lāsē, bet arī – no savas himnas nezināt ne vārda. Ļoti trāpīga ironija – esam taču redzējuši sportistus un citus uzvarētājus, kuri nedzied līdzī, kad vajadzētu. Un nebūt ne vienmēr tāpēc, ka nav dzirdes vai balss.

Protams, organizēt haosu un nepaķļāvīgus tekstus nav viegls darbiņš, lai gan daži tā uzskata, sak, nav taču nekādas piepūles, var

bārstīties ar vārdiem pēc sirds patikas, kritika ir iznīkususi, kad nav, ko darīt, visi raksta. Un katrs, kas jebko laidis klajā, ir rakstnieks. It kā šīs goda nosaukums nebūtu jānopelna. Ar dzeju šķietami ir vēl vienkāršāk – mazi gabaliņi, nav ilgi jānoņemas, atskaņas vairs nevajag, pieturzīmes ne tik. Saturu arī. Ja kāds nesaprot – pats vainīgs. Netiek laika gaitai līdzī, tāds nemoderns. Un žāksts paslēpjas spogulī – ar tevi divatā. „Tas vientuļais āksts” (85. lpp.) atrod, kur ielīst. Knābā ikdienas graudus un par debessmannu uzdod.

Brinda palaikam tiek galā ar diezgan sarežģītu tematiku (85. lpp.):

*nejauši izrakti kartupeļu vagā izsviesti
kauli no dažādiem krastiem
grab naktīs kā kara atbalsis*

Beigas vēl daiļrunīgākas:

*bērni saliek pļavā tādus kā skaitāmos
kauliņus
dodot tiem vārdus kā kristabu godos.*

Labi viņai padodas kuģu tematika – tā ir iesīkstējusi kurzemnieku tradīcija. Ievingrināta un ierasta:

*Jūra šoviet raud pēc aizgājējiem un
nogrīmušiem enkuriem
kuģu vrakiem baltu mītiem un seniem
stāstiem
kur jūrnīekuprāt vēja ātrums nenosakāms
no vaigiem žāvē asaras pārvērs sāli un
vētra šad tad iegaudojas vilka balsī*

(„Latvijas vētrainā jūra”, 116. lpp.)

Kā sacīja Nora Kalna – mūs visus ar to jūru saindēja Egons Līvs. Brinda Cerīņa nav izņēmums. Tiesa, Noru traucējot pieturzīmju trūkums. Jāatzīst, ka mani arī reizēm. Un vienlaidu mazie burti, kas neiezīmē atšķirības nekam. Ir vārdi, ko nevar un nedrīkst rakstīt ar mazo burtu. Atceros, ka mani savulaik trimdinieki stostēja par vārdu Dievs, kas nav bijis ar lielo. Viņi nevarēja zināt, ka tā bija cenzūras, ne mana vaina. Tagad, kad tādas nav, nākas saskarties ar visu ko. Reizēm dažam pat uzmācas ilgas pēc tās. Nesen viena satraucās, ka Krievija kaut kur rakstīta ar mazo burtu. Tā gan varēja nebūt sagadīšanās. Braukt uz starptautiskiem pasākumiem ar necenzētiem tekstiem, lai sacensībā paliktu pēdējā vietā, arī nav prāta darbs, sak, nevajag iet uz cirku tāpēc, lai tēlotu klaunu. Profesionālim sanāks sprauņāk. Labāk apskatīties spogulī – ja nu āksts tur jau ir priekšā?

Krājuma beigām tuvu simboliski iezīmējas vēstule tēvam, savulaik pazīstamam foto-

grāfam un kinoamatierim. Arī sākumā ir veļtījums viņam „Saknes mājvietai ar tavu vārdu” (10. lpp.):

*es pieglaustos kad ugunsāderi
kā upi sev zem kājām jūtu
virs izpostītā pavarda kur uguns dzirksteļo
un raksta tavu vārdu*

Vēstulē tēvam pēdējais teikums: *Tagad esam vēl vairāk satuvinājušies telpā un laikā bez robežām, un katram ir jāpieņem lēmums, kā dzīvot tālāk.*

Šķiet, tā ir tapusi pirms sērgas un kara, bet liekas ļoti mūsdienīga. Piemērota šim laikam, kad uguns izdedzina līdz kaulam.

Kas paliek? Koki, saule, ūdens... Mēness tāpat ir klātesošs atribūts – dzejnieki bez tā neiztiek:

*Pilns mēness viens tik piesmēlies
ka pienu pāri galvām lej.*

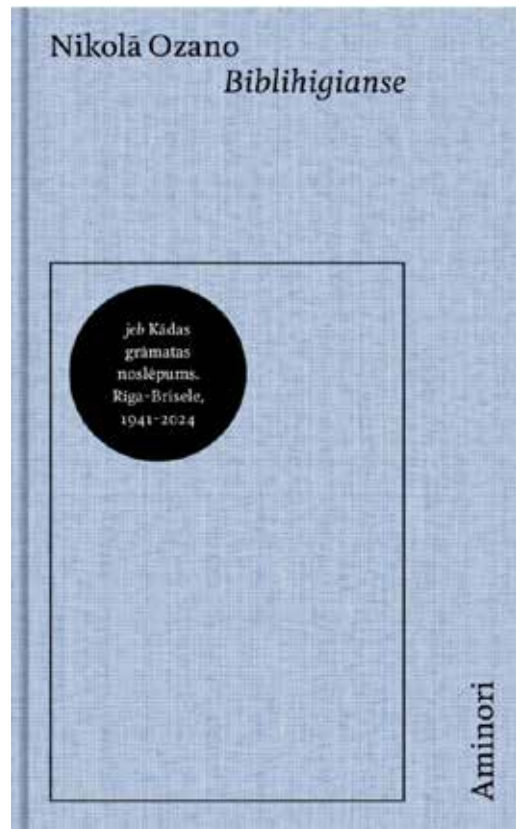
Pielietojums svaigs un nenodrāzts, tas priecē. Un atkal izklausās pēc melodijas.

Vismaz būtu skaidrs, par ko ir dziesma. Par ko ir krājums, nav nekādu šaubu. Tas labi.

Jauna versija atskaņo mani – teiktu autore kā dzejolī par sevi agrākā variantā. Ugunslaiks uzlādē mūs, neļauj snaust un sapņot klusumā par to nezina ko, lai kā gribētos. Degšanas, rūpesti un bēdas ilgi smeldz, bet kas ir dzejnieks bez sāpēm? Tās viņu izauklē.

Ir laiks – tā stunda pienākusi, grāmata sāk savu ceļu šajā gadā, kas nāk.

Dagnija Dreika



UZ ELLI UN ATPAKAĻ

Nicolā Ozano (Nicolas Auzanneau), „Biblihigianse jeb Kādas grāmatas noslēpums”, tulk. Jānis Joņevs. 102 lpp, Aminori. 2024

Gruzīnu autora Bekas Adamašvili postmodernajā romānā „Bestsellers”¹ vēstīts par kādu mazpazīstamu un neveiksmīgu franču rakstnieku, kura grāmata ir tik nepopulāra, ka viņš mārketinga labā nolēmī izdarīt pašnāvību, un nonāk rakstnieku ellē, kur Džordžs Orvels pārvalda televīziju, Viljamam Šekspīram pieder sporta likmju serviss „MacBET” un Džeks Keruaks nevar pārstāt blandīties apkārt. Proti, katram autoram ir sava vieta ellē un tād – sava elle; un arī rakstnieks šajā rakstnieku ellē ar kariķētu uzviju iemieso tieši to klišeju, ar kuru bijis pazīstams, pat pēc nāves nevilus piedaloties atsevišķa

¹Man palaimējās piedalīties šī autora otrās grāmatas *Šajā romānā visi mirst* izdošanā latviski, taču, iespējams, „Bestselleram” Latvijā klātos pat labāk.



Gertrūde Zeile. *Portrets ar suni.*
Eļļa uz audekla. 49,5×63 cm. 1968

literārā kosmosa radišanā. Pārfrāzējot Raiņa atdzejotu Gēti, mūsu mila nemirst aizsaulē.

Un es iedomājos, ka, rakstot par savu īpašo darba instrumentu grāmatu – pirmo Latviski-francisko vārdnīcu, ellē bija nokāpis arī franču tulkotājs Nikolā Ozano, bet ne slavas vai izmisuma dēļ, drīzāk aiz tā, ka nereti tulkotāji iegremdējas kādā kultūrā un valodā tik ļoti, ka tiecas iemiesot šo kultūru un valodu paši, transformējas un asimilējas, iemīlas un nedaudz sajūk prātā aiz šīs mīlestības. Protams, Ozano nav neveiksmīgs franču rakstnieks no gruzīnu postmodernā romāna vai prātā jucis tulkotājs, kuram vajadzētu sevi kaut kā apliecināt, tomēr tā elle, kurā viņš nokāpj, ir Latvijas 20. gadsimta vēsture, kurā ir trīs okupācijas (viena krietni par ilgu), represijas, antisemitisms, bailes, sāpes un piemērošanās. 1941. gads, kurā tiek izdota Latviski-franciskā vārdnīca, šajā vēstures ellē izskatās īpaši baisi. It kā vārdnīcas radītāji būtu kādam dvēseli pārdevuši, kamēr Ozano kā filoloģiskais detektīvs cenšas saprast, kas bija šie Latviski-franciskas vārdnīcas Fausti un kas varēja būt viņu Mefistofelis.

Ozano literārajā pētījumā ir dažas svarīgas nianšes, kas palīdz pārrēzēt viņa „ceļojuma” pieturvietas. Pirmkārt, autors brīnās,

ka pirmā Latviski-franciskā vārdnīca nav pārāk zināma vai pat populāra, lai gan tā esot veiksmīgi veidota un pat labāka par pēdējos gados izdotajiem latviešu-franču vārdnīcu izdevumiem. Varbūt tā ir autora retrodomāšanas koķetērija? Nevaru pārbaudīt. Ja viņa teiktajam ir pamats, tad noklusēšanas būtība, šķiet, viņa tekstā nemaz neatklājas. Lasītājam tad atliek jautāt: vai pie aizmirstības būtu vainīga vārdnīcas tapšana vētraiņu, ideoloģisku pārmaiņu laikos? Vārdnīcas autori savu elli tika piedzīvojuši, un viens no viņu pēdējiem paveiktajiem darbiem līdz krasajām vēsturiskajām pārmaiņām bija tieši darbs pie šīs vārdnīcas.

Otrkārt, par laimi, autors ieskicē gan vārdnīcas redzamākā radītāja – valodnieka Ernesta Bleses personību, gan viņa asistentu personas, kas ir šī pētījuma lielākā cilvēciskā vērtība un arī sniedz grāmatai detektīva cienīgu atrisinājumu; taču tas, kas būtu jāatklāj latviešiem pašiem: kādas varēja būt vārdnīcas veidotāju savstarpējās attiecības un ceļš uz šo valodisko darbu? Detektīva darbs netiecas būt sentimentāls un spekulācijās neieslīgst, jau atkal eleganti atstājot vietu lasītāja fantāzijai.

Treškārt ir svarīgs, bet smags: lai saprastu sev mīlās vārdnīcas tapšanas aizkulisēs, pētnieks ļoti daudz cilā vēstures faktus, brīžiem ar tiem pārpludinot grāmatas nelielo apjomu. Tas noteikti tiek darīts, lai pierādītu, ka autors saprot kontekstu un neniekojas. Bet varbūt vēstures stunda ir blakne tam, ka šis teksts pamatā ir radīts franču lasītājam? Vēstures faktu plūsma rada iespaidu, ka autoram tā ir daļa no detektīvistāta shēmas, nevis liktenis. Autora nepiederību latvietībai apliecina arī tas, ka viņš bez minstināšanās velta skarbus vārdus Kārlim Ulmanim un viņa darbībām.

Ceturtkārt, Nikolā Ozano un izdevēja „Aminori” zvaigžņu komanda parūpējusies par labi lasāmu tulkojumu no franču valodas (Jānis Joņevs), tulkotāja pēcvārdu, vizuālās formas diskretumu un tipogrāfisko izcelšanos (dizainers – perfekcionists Aleksejs Muraško) un pat īpašu mārketingu (ir radītas smaržas ar grāmatas aromātu). Par to, vai pēdējais atmaksājas, var spekulēt, jo aromāts ir ļoti subjektīva lieta. Savukārt Jāņa Joņeva iesaisīte atgādina, ka arī viņa „Decembris” (Ascen-

dum, 2022) cenšas iekāpt vēsturiskā ellē: viņa varonis amatierdetektīva un *true crime* literarizētā manierē pētījis 90. gadu slepkavības Rīgā. Joņeva un Ozano pieskaršanās tām vēstures lappusēm, kurās cilvēcīgums ir bijis otrajā plānā, apliecina, ka latviešu literatūra ir radusi tādu komforta līmeni, ka arī kultūras cilvēki sāk pievērsties jaunajam patiesumam un empātijai. Forma un saturs sarado abus autorus kā būtiskus svaigu vēsmu ieviešējus ierastajā Latvijas literatūras ainavā. Tiesa, šis žanrs paredz to, ka autors, gluži kā gruzīnu romānā, nedaudz „nogalina sevi” un drīzāk dzimst kā pētnieks, nevis literāts, izvirzot pētījuma tēmu priekšplānā. Bet, kā apliecina *true crime* televīzijas sēriju popularitāte, auditorijai šāda nokāpšana ellē patīk.

Un tā slāni pa slānim, savijot kopā senāku un ne tik senu pagātņi, pievienojot papildu ieskatu jau toreiz atklātajos faktos un pieņēmumos, precizējot secinājumus un liekot kopā jaunas idejas, Ozano atrāda kāda priekšmeta – bet patiesībā valsts – vēstures komplicēto dabu. Aiz šī darba stāv dzīvi cilvēki, un arī mūsdienās Ozano rīcībā ir bijuši domubiedri un atbalstītāji, kas skaidrojuši un palīdzējuši aizrakties līdz faktiem. Pārsvārā palīgu vārdus viņš atbilstīgi vārdnīcas radītāju noslēpumainībai atrāda tikai ar iniciāļiem, bet grāmatniecībā svaidīts lasītājs spēs atpazīt teju ikvienu – jauks apliecinājums Latvijas kultūras kompaktajam raksturam. Vai arī franču tulkotājs ir vēlējies parādīt, ka šķietami savrupos kultūras pārstāvjus var vienot zinātkāre ap kādu vecu vārdnīciņu? Kur lai smeļas šo zinātkāri, ja vēsture spiež ar savu smagumu tā, ka zem tās pazūd vienas grāmatas liktenis un katrs pēta tikai to, par ko piešķirta projektu nauda? Negribētos jau atzīt, bet, šķiet, Nikolā Ozano norāda uz lielo projektu nepārskatāmību, kamēr nevaram parūpēties kaut vai par dažu vākos iesietu vērtību saglabāšanu. Starp citu, autors cenšas rūpēties par vecās Latviski-franciskās vārdnīcas fizisko veselību arī burtiski: mēģinājis to salabot dzimtajā pusē, kur bukinisti vēl remontē grāmatas, taču pat tur meistars ieteica ņemt visu labošanu savās rokās.

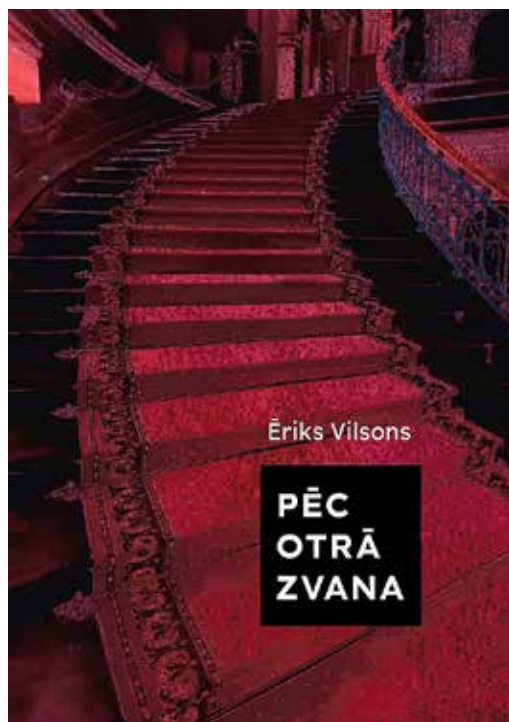
Jūlija Dibovska

ZIRGUŠ PALAIŽOT AUĻOS

Ēriks Vilsons. *Pēc otrā zvana*. Rīga: Dienas grāmata, 2024., 192 lpp.

Kad atskan pirmais zvans, vēl nesteidzami, taču zinām, ka tas brīdis ir tuvu. Trešais zvans asociējas gan ar teātra izrādes sākumu, gan Anšlava Eglīša teātra un kino stāstiem *Trešais zvans*, gan pirms pārdesmit gadiem izdotām Guntas Frīdenfeldes īslugām skolas teātrim, arī ar tādu pašu nosaukumu – *Trešais zvans*. Bet kas ar otro zvānu?

Pirmais aktiera un dramaturga Ērika Vilsona noskandētais prozas zvans – romāns *Me & Mo* – atskanēja 2020. gadā. Iepazinām piejūras pilsētu memento-mori-jeb-momentālino-v-more noskaņās, ko caurauž viņa majestātes teātra dvesma. 20. gadsimta 90. gados aktieris Jurčiks aiz spītības pameitis darbu teātri un aizgājis strādāt par kurjeru, bet viņa draugi un kolēģi Aivis un Teodors teātra dzīvi turpina. Personāžs visai plašs, ieskaitot kaķi un suni, un sarežģīts, jo



tēlu attiecības krustojas paredzami un neparedzami.

2024. gadā atskanējis otrais zvans – Ērika Vilsona romāns *Pēc otrā zvana*. Darbība norisinās autoram labi pazīstamajā Liepājas vidē; piejūras pilsēta šoreiz ie(at)guvusi savu īsto vārdu. Galvenais varonis Jurčiks, kurš reizēm pārtop Jurkā (ši pārmaiņa gan īsti nestiķējas), strādā par kurjeru, un Ēriks Vilsons kolorīti attēlo šīs profesijas nianšes, jo starp autora nodarbošanās veidiem bijis arī kurjera darbs.

Romāna darbību autors sadalījis divās vidēs: psihiatriskajā slimnīcā un ikdienas darba un citu norišu dzīvē. Traķenes vide ļoti pateicīga visdažādāko eksistenciālo problēmu risināšanai, turklāt piedāvā spilgtus, prognozējami neprognozējamus notikumus, kas var risināties brīvi izvēlēta secībā un loģikā vai bez tās. Te izpaužas autora detaļu izstrādes un personu raksturošanas meistarība, reizumis izvēršoties kādā papildtēmā bez īpašas sasaistes ar visu romānu. Ja to īsi vajadzētu raksturot, tad tas ir izrakstīšanās prieks, kas no ikdienišķā mēdz aizvest arī uz dziļām filozofiskām un eksistenciālām pārdomām: „Ko tas nozīmē – ienāk prātā? Kas tad tur īsti ir, tajā neizprotamajā tukšumā? Lūkojos uz apkārtējo pasauli ar izbrīnu. Vai tiešām viss, kas ir ap mani, tas, ko redzu, nojaušu, ko aprakstu, vai tas dzīvo manā prātā? Un kas ir aiz tā... aiz tā prāta?” (115. lpp.)

Savādā sabrukuma aina vienu no intensīvākajām izlādēm piedzīvo tieši slimnīcā: „Psihiatriskās slimnīcas ārsta acis ir skumji pelēkas. Tev ienāk prātā, ka tajās smeldz līdzatbildība par legendārās Atlantīdas bojāeju, un nu tu mēģini atcerēties visu, ko esi dzirdējis par zudušās zemes kādreizējo varenību. Diemžēl tikpat nesekmīgi. Tu gribi to pajautāt žilbinoši baltajam virsvalkam, bet tad apraujies, jo atceries joprojām nenoskaidroto jautājumu – kas esmu es pats?” (11. lpp.) Rakstīšanai pēc ārsta ieteikuma nododas arī psihiatriskās slimnīcas pacients Prosta Marija.

Romānā daudz jautājumu par dzīvi un nāvi, atklāti gan bravurīgi ironiskā, gan izmisīgi meklējošā intonācijā. Zīmīgi, ka teātra durvis Jurčiks ver tieši Teodora bērū dienā, kad „ceļš zem kājām ir nokaisīts ar egļu zariņiem”

(120. lpp.). Vai ir iespējama atgriešanās? Lai gan sastaptie it kā ilgojušies pēc Jurčika un gribējuši viņu satikt un viņam atvadu rituālā un varbūt pat nākotnē ierādīta svarīga loma, atkalsatikšanās mirklis uzbango Jurčika prātā fantasmagorisku ainu, kas spēcīgi disonē ar realitāti, savukārt Veronikas uzstājība, laižot darbā jebkurus līdzekļus, izdzen Jurčiku no „zaudētās paradīzes”. Lūkasa izdzīšana liek domāt par to, „kas paliek pēc mums, kad mēs atstiepjam kājas” (149. lpp.), un secināt, ka „tikai sūdi, atmiņas un iemīnātas tekas kā tās brūces bērniņā, kas aizvelkas ar kreveli un izzūd” (149. lpp.). Dramatisku noskaņu piešķir Aivja ciemošanās pie Jurčika sapņos un iztēles ainās.

No ārpuslimnīcas dzīves ainām spilgta ir neplānotā grēksūdze baznīcā un piedalīšanās dievkalpojuma rituālajās darbībās, kā arī kurjera darba un kolēģu tēlojums. Šķiet, tieši kurjera lomā autors vislabāk izspēlējis ar zināmo žargona un krievu valodas aizgūvumu leksikas krājumu, kā arī piedāvā ironisku ieskatu deminutīvu cienītāju runā, piemēram: „Rūdītis, pirdieniņš tāds, teica, ka uz tavu pusīti vairs nebrauks. Industriālā parka meitenītes bija satrakojušās” (73. lpp.) un „Miedziņam uzkārs vājis pie Jūrkalnes... Paklau, tu vēl skenerīti nesi ieslēdzis? [...] Izskatās, ka klusumiņš. [...] A moška tu vari iestumt sētiņā un tad... [...] Okei, okei... tad tos čakariņus atdod Ivaniņam” (74. lpp.).

Pirmajā romānā uz šaha galda izvietoto tēlu, pat kaķa un suņa, pozīcijas krietni mainās. Autors romāna tēlus aizrautīgi, neskopodamies portretē, izmantojot krietnu skaitu raksturīgu detaļu, salīdzinājumu un metaforu, – kā mākslinieks, kurš šķiež krietni vairāk krāsu, nekā būtu vajadzīgs. Viens piemērs: „Nešpetnā rakstura dēļ viņš iesaukts par Briesmīgo. Kalsns, stiegrains gara auguma pusmūža vīrietis ar izvalbitām vizbuļu acīm zem lielo briļļu stikliem. Saspringts, nīgrs un kašķīgs, ar allaž kūpošu cigareti mutē. Viņš atgādina kalnu ērgli, kurš pikējumā izšķaidījis vistu baru un tagad pēdējā mirklī cenšas pacelties, lai izvairītos no sadursmes ar šķūņa paksi. Vienmēr skrējienā. Ivana populārākais žests ir parādīt ar vidējo pirkstu uz necilu laikrādi, kas nostiprināts ap locītavu ar platu, notaukotu padomju laiku siksnīņu. Viņš diftelējas šofera sēdekli ar zvērojošu skatienu, kurā samanāma gruzdoša kvēle.

Ir gatavs uzsprāgt jebkurā brīdī, piegānot ar nokaitētu lavu piekrastes debeszilos ūdeņus. Kā drīgenes saēdies kumeļš, kuru vairs nevar saturēt aiz iemauktiem, Briesmīgais ir gatavs izlamāt katru, kurš neiekļaujas viņa ieprogrammētajā laika limitā. Viņam piemīt unikālas darba spējas. Ivans Briesmīgais ir Jūlijs Cēzars. Vadot autiņu, viņš spēj vienlaikus smēķēt, runāt pa telefonu, pārbaudīt skeneri, izņirgāties par garām slīdošo ainavu, pasūtīt vienu māju tālāk šoseju šķērsojošo dzīvo radību, ieskatīties planšetdatorā un, verbāli iedziļinoties aktuālajās politiskajās norisēs, apliecināt savu pilsonisko nostāju.” (66. lpp.) Utt., utt.

Lai gan daudz humoristisku un ironisku detaļu, romānu caurvij smeldze, tiekšanās pēc skaidrības, mīlestības un patiesuma. Autors dzīvīgi apraksta ilgošanās ainu, kurā svarīga loma arī Liepājas vējam: „[...] tur tālumā... tur klikst soliņi pilsētas vienpatībā. – Tā ir viņa? Nē, nevar būt... tiešām? Viņas gaita ir viegla kā zīds, kas dzied ap viņas augumu, un es esmu greizsirdīgs uz vēju, kas noglāsta plāno kleitiņu ar zilajām puķītēm. – Klik, klak, klik, klak... – skan Renātes soļi. Divi mazi papēdiši sit ritmu, vējš skūpstā viņas kājas, kaklu, es izstreipuļoju priekšnamā un pieploklu pie bēniņu durvju actiņas.” (112. lpp.)

Autors virtuozī darbojas ar valodu, droši jūtas jebkurā valodas slānī, šķiet, palaidis pieredzes un iztēles zirgus auļos, izbauda valodošanu. Daudzu izteicienu saknes meklējamas krievu valodā, padomju laika filmās un teātra aizkulišu sarunās. Iespējams, pieredzes balstīšana krievu valodā, kas autora dzīves kontekstā ir saprotami dabiska, varētu nošķirt lasītāju paaudzes, atsijājot tās, kurām krievu valoda nav zināma.

Vai vērts lasīt? Noteikti. Lai gan lasāmviela, par spīti humoram, nav nekāda priecīgā, lasītāju var saistīt aktiera dzīves un teātra vides tēlojums, dzīvīgā valoda un meistarīgais detaļu tvērums. Neviļus, protams, rodas jautājums, vai gaidāms turpinājums un kādu atdzimšanu (pārdzimšanu) Jurčiks varētu piedzīvot. Ir brīdis pēc otrā zvana...

Sanita Dāboliņa

(PĀR)LAICĪGA SUGESTIJA

Edvīns Raups. *Laiks ir jau ievilcies.*
Jāņa Rozes apgāds, 2024

Domājot par Edvīna Raupa dzejas poētiku, nākas atskārst kādu pretrunu. Autors rakstā jau teju četrdesmit gadu un līdzās meistarīgi izkoptam tulkotāja darbam, ir radījis astoņus dzejas krājumus, kurus šo desmitgažu laikā raksturojuši daudzi recenzenti un lasītāji, bet joprojām par šo dzeju ir daudz nepateiktā, jo vairāk – neizsakāmā. Raups ir viens no tiem retajiem latviešu dzejniekiem, kura darbi nepakļaujas analīzei, citējamībai, patērējamībai gludos ekscerptos. Tas ir īpaši būtiski un, jāatzīst, arī intriģējoši.

Varētu vaicāt – kāda jēga tiekties izteikt neizsakāmo? Varbūt vienkārši atbrīvojoši just,



nepreparēt šo stihiju¹, ļauties poētikai, valodas plūdumam un dzejoļu varai? Metafiziska noskaņa un abstrakta tēlainība izgaismo dažādus apziņas paradoksus, te pastāv tas, ko varētu dēvēt par iztēles tvērumiem. Raupiskā rakstība tomēr urda un intelektuāli izaicina, domājot par šīs dzejas noslēpumu.

Literatūras kritiķe Anda Baklāne 2013. gadā, recenzijā par krājumu *Mirkļis šīs* (Jāņa Rozes apgāds), iezīmējusi fundamentālu Raupa dzejas īpašību: „viņš tik sasodīti labi māc trāpīt, pasakot kaut ko karsti ilgotu vai biedējošu”.² Divpadsmit gadu vēlāk šī joprojām ir autora dzejas vērtība, arī jaunākajā krājumā lasītājs var piedzīvot ko neaizmirstamu, tā, piemēram, kāda dzejoļa izskaņā uzšvirkst eksistenciāli atkailinošais jautājums: „kurš sargās / tukšumu sirdī kad / tu būsi prom?” (39. lpp.).

Plūdums ir šī kompaktā krājuma raksturelements – gan grāmatas vizualitātē, gan struktūrā, kas veidota bez dzejoļu atdalījuma, satura rādītāja, un mākslinieciskos Aigara Ozoliņa grafiskajos risinājumos. Vizuāli iedarbīgas ir tās lapaspuses, kurās salasāmi vien pāris vārdi no dzejoļa, kamēr pārējais teksts ir kā laika plūduma aizskalots, izdzisis vai iegrimis biežā, necaurredzamā miglā, atstājot uz papīra vien blāvas vārdu aprises.

Spilgtā laika tēlainība lasītājam atgādina – tuvināšanās dzīves vai mākslas jēgai nereti ir tikai šķitums. Visu nav iespējams saprast un neko nav iespējams paturēt, pienāk mirklis, kad mūžības svārstības sajauc nozīmes, vārdus, rakstzīmes un skaņas, ir zudis laika un telpas lielumi („it kā šodien / būtu nobiris viss / laiks...” (37. lpp.)). Haosa stāvoklis iezīmēts kā ciklisks visa pirmsākums un noslēgums, stabilajos starpstāvokļos indivīds tomēr tiecas fiksēt apziņas zibšņus un meklēt atbildes: „kur / tu esi mīļā / matērija?” (34. lpp.).

Šajā abstraktajā ainā refleksijas par esamību ir izteiksmes līdzekļu dinamikas centrā: (miesa / ir masa uz gara / kociņa) (18. lpp.). Reizē dzejoļiem piemīt gan emocionāla ne-

itralitāte, gan ekspresija un mirklīga romantiskā tēlainība, kurā nesastapt klišejsko un aprobēto: „... melns / krauklis uztupies uz / tumsas zara īsi / ieķercas // jā, es atbildu // un vilkdams / ar pirkstu sabrukušu zvaigžņu / būvgružos vēl dažus / cilvēciskus / vaibstus” (36. lpp.).

Nenoliedzami, šajā krājumā ir gana daudz dzejas, kurai mazāk pieredzējis un ne pārāk prasīgs lasītājs var piedēvēt nesaprotamību. Sliecos apgalvot, ka tas nav grāmatas trūkums, drīzāk fragmentārisma laikmeta ietekme uz lasītāju auditoriju, tās paradumiem, uztveri un attieksmi pret poētisku sarežģītību. Vietā atgādināt, ka poētika, kas nav vienveidīga un kas liek aktīvi reflektēt, tomēr ir jebkura lasītāja ieguvums. Krājuma nosaukums mums vēsta par ilgstamību, kā arī noturētām, nostādinātām rindām, tās te patiesi ir. Māksla, kas gandarī un suģestē, ir pārļaicīgs retums – un tā ir šī grāmata.

Agija Ābiķe

...lasīt nedrīkst nelasīt...

Zintis Sils. *Apvārsnis*.

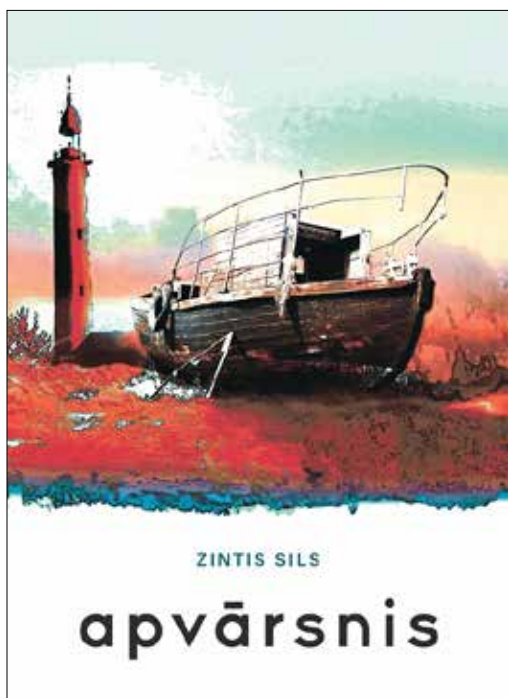
Rīga: Dienas Grāmata, 2024

Līdz šim grāmatas autora vārds, šķiet, tomēr plašākam lasītāju lokam ir bijis mazāk zināms, kaut gan jaunā autora sasniegumi literatūrā nav gluži nemanāmi — viņš ir literatūras žurnāla *Stroika* līdzdibinātājs un prozas redaktors, autora luga *Pēdējais Kursenieks* ir saņēmusi balvu Latvijas jauniešu teātra festivālā, stāsti publicēti arī žurnālā *Punctum*, tāpēc šķiet tikai loģiski, ka autoram radusies vēlme savu literāro daiļradi apkopot pirmajā grāmatā.

Formāli *Apvārsnis* ir stāstu krājums, tajā ietverti astoņi stāsti, bet vai šo grāmatu būtu iespējams definēt tikai kā stāstu krājumu, paliek atklāts jautājums. Visu tekstu saistošais elements ir kūrotpilsēta Pauguri un netālu esošais Družciems, kas savā postpadomju realitātē apvieno daudzus literāros varoņus un faktiski veido grāmatas simbolisko

¹ Edvīns Raups: „Dzeja manī ir kā stihija, mani ārkārtīgi interesē vārdos nepasakāmais.” Latvijas Radio raidījums „Kultūras rondo” 14.02.2025 <<https://www.youtube.com/watch?v=ikp1-7QJux>>

² Baklāne, A. „Lielskaņa. Esības punkts.” Recenzija par Edvīna Raupa dzejoļu krājumu *Mirkļis šīs*. Latvju Teksti, Nr. 2, 2013.



slāni, ko autoram izdevies izveidot nūdien atzīstami padziļināti; un žanriski tas savukārt jau ļauj diskutēt par romāna iezīmēm. Apkārtējās vides vizuālā ainava, kolorītie tēli, piemēram, vecā Dreisone, kas vienmēr stāigā kailām krūtīm (te gribas jautāt — un kā ziemā? bet šādi jautājumi lasot rodas, taču par tiem vēlāk), dīvainais profesors, kas kaut kādu iemeslu dēļ padzīts no Vēstures un filozofijas fakultātes, jaunieši, kas klievē eksistences bezjēdzību nepārtraukti smēķējot „cīgiņas” un iedzerot, autora tēlotajā vidē šķiet pilnīgi likumsakarīgi tāpat kā tas, ka blakus apsēžas Amuns Ra un palūdz cigareti, gan arī fakts, nosliukušā Briķa nāves iesmels tā arī paliek neatklāts.

Postpadomju realitātes telpa, kādreiz daudzapdzīvotas, bet šobrīd jau nīkā ejošas vietas realitāte ar savu šarmu un bieži absurda loģikā balstītiem notikumiem varētu šķīst interesanti gan kriminālromānu autoriem, gan arī jaunam rakstniekam, kas tikai sāk veidot savu prozas laiktelpu. Sils izvēlējis realitātes un absurda saplūsmes robežu, dažādu žanru un stilistikas apvienojumu, veidojot visai konceptuālu un pirmās grāmatas aspektā veiksmīgu tekstu kopu.

Jāpiezīmē, ka viens no labākajiem stāstiem šajā grāmatā nūdien ir ar kriminālstāsta pieskaņu veidotais „Šis lieviatāns nav lieviatāns”, lai gan arī tam raksturīga autora maniere tekstu apraut, nesniedzot atrisinājumu, bet vienlaikus atstājot lasītājam gana plašu telpu

iztēlei un interpretācijai. Tiesa, godīgumam jāpiezīmē, ka ne vienmēr šī autora maniere ir veiksmīga, piemēram, grāmatas pirmais stāsts vismaz recenzijas autoram šķīta pārāk aprauts, lai gan Sila tēlotajā pasaulē, iespējams, risinājums nedz ir iespējams, nedz vajadzīgs.

Grāmatas atslēgvārdi ir pasaules dīvainība, realitātes dīvainība un cilvēku dīvainība tajā. Šos aspektus Zintim Silam ir izdevies parādīt teju lieliski. Līdz ar to arī no lasītāja varētu prasīt pakļaušanos šai dīvainās pasaules absurda loģikai un klusējot sekot virzieniem, kuros autors lasītāju ved, vēlams neuzdodot jautājumus. Autors tēlo gan reālisma poētiskai atbilstošos notikumus, gan absurda loģikā un misticismā balstītas situācijas, kur labākie piemēri ir stāsti „Krāsa” un „Plūmju vīns” — no ikdienišķas realitātes galvenie varoņi nonāk biedējošās vizijās, realitātei pārtopot un pārveidojoties, nojaucot jēdzienu „reāls” un „sireāls” robežas. Jāsecina, ka realitātes pārtapšana sirealitātē ir tas, uz ko visbiežāk arī balstās autora stāstu centrālais motīvs, demonstrējot pasaules daudzveidību un dažādību, cilvēku domāšanu un vienlaikus arī cilvēku — stāstu varoņu — centienus izbēgt no Pauguru un Družciema nolemtības. Jau minēju, ka tieši vizuālais tēlojums ir viens no Sila veiksmīgākajiem paņēmieniem viņa prozas poētikā, jādodomā, ikviens ne metropoles (kā pilsētu dēvē Sils), pārstāvis jaunībā kaut kādā mērā varētu saskatīt sevi un atpazīt kādu no stāstu ciklā attēlotajiem dīvaiņiem: jauniešiem, kas meklē izklaides, kādas nu šī vieta viņiem spēj dot, ļaudīm, kas vienkārši velk savu eksistenci līdz loģiskām vai mazāk loģiskām tās beigām, ikdienas nolemtību klievējot tukšodami „bamšļus” vai notiesājot grilbāra „Haizivs” klientu ēdienu pārpalikumus, un pēc mistiskajiem ceļojumiem pamostoties slimnīcas palātās. Varoņu tēli ir krāšņi ar daudzveidīgiem raksturiem, ko lielākoties arī Silam izdodas noturēt labā līmenī.

Tiktāl var droši apgalvot, ka Zintis Sils latviešu mūsdienu literatūrā ienāk ar savdabīgu skatījumu un ievēd lasītāju līdzī saviem varoņiem gan piepešā ceļojumā pa zikurātiem kopā ar stāsta „Iesniegums” varoni, gan ievēl Družciema brikšņos kopā ar ēģiptologu Skulmi, kurš tur meklē senās Ēģiptes pēdas, gan piedzīvojumus līdz ar citiem savādajiem stāstu varoņiem.

Tomēr nevar arī noliegt, ka absurda loģika savā būtībā ir ārkārtīgi prasīga pret detaļām, robeža starp absurda pasaules, vides un varoņu darbību tēlojumu un neveiklību — to starp valodisku — ir ārkārtīgi trausla, un te nu gribas tomēr domāt, ka krājumam kopumā būtu noderējis skarbāks redaktora skatījums. Sila valoda visā tekstā kopumā ir krāšņa un metaforām piebīvēta, radot jautājumu, vai tas vienmēr ir nepieciešams. Starp apbrīnojami precīziem raksturojumiem un metaforām parādās arī neveikli izteicieni, loģikas kļūdas un stilistiskas neveiksmes. Nenorādīšu konkrētas lapaspuses, atstājot katra paša ziņā to atrast vai neatrast, bet, vai ūdens var svilināt mazliet auksti, tomēr ir diskutabls jautājums, vai vecis var būt sēdoša suņa augumā, tāpat. Sila stāstījuma plūdums ir raits un ļauj lasītājam tam sekot aizrautīgi, tomēr ar no-teikumu — kā jau minēju — lasītājam nav vēlams uzdot jautājumus. Bet tādi jautājumi tomēr rodas. Piemēram, vēlreiz: vai salīdzinājums par veci sēdoša suņa augumā ir gana iederīgs veidotajā pasaulē, var šaubīties, jo gribas uzdot jautājumu — kāda suņa? Vācu aitu? Tad vēl varētu saprast, ja vecis būtu punduris. Toiterjera? Tad rodas vairāk jautājumu. Ir jau skaidrs, ka vecis vienkārši atrodas tālu, taču veikls šāds izteikums nav. Tāpat rodas jautājums, kāpēc, piemēram, Ginta Briķe stāstā „Šis leviatāns nav leviatāns” sarunu sāk lauku cilvēkam raksturīgā dialektā, noraujot vārdiem galotnes, bet tad piepeši sāk runāt pareizā literārā valodā. Varētu teikt, ka tā ir autora absurds pasaules īpatnība, bet ticamība pazūd līdz ar bišu pūzni, kuru viens no stāstu varoņiem aiznes uz klasi, ignorējot faktu, ka pat absurda loģikā bites ir tie kukaiņi, kas pūzni neveido, bet mitinās stropā, un, ja arī no tā izlido, tad runa ir par bišu spietu, nevis pūzni, kas raksturīgs lapsenēm. Šādas un vēl citādas pretrunas stāstos parādās ne reizi vien, izjaucot autora absurda loģikas smalko struktūru.

Tiesa, iespējams arī šeit katrs lasītājs pats būvē savu interpretācijas un izpratnes telpu Zinta Sila stāstu pasaulē un nemaz šīs nekonsekvences nepamanīs. Sila veidotā pasaule ir savdabīga, neparasta, dīvaina, kaitinoša un aizkustinoša. Ļauties tai vai tomēr neļauties? „Lasīt nedrīkst nelasīt” ir šajos tekstos būvētās pasaules vilinājuma katra paša izvēle.

Ingus Barovskis

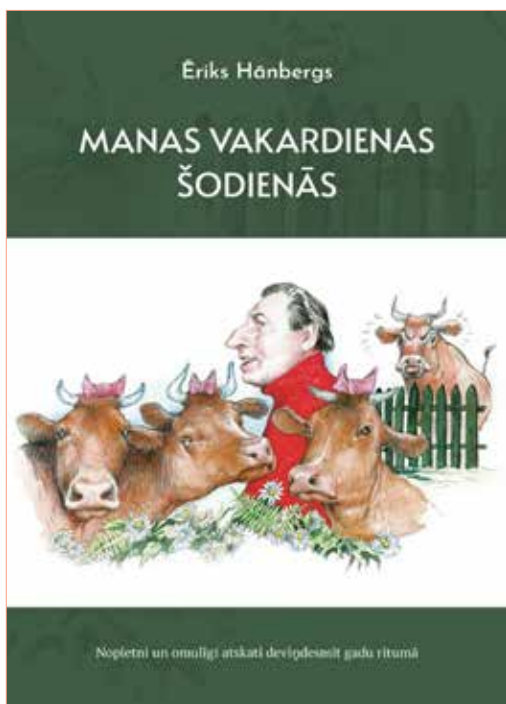
ARĪ PA STRAUMI PELDOT VAR IETURĒT SAVU VIRZIENU

Ēriks Hānbergs. *Manas vakardienas šodienās. Nopietni un omulīgi atskati deviņdesmit gadu ritumā.* Rīga: Dienas Grāmata, 2024.

Senum seno gudrību, ka divreiz vienā upē neiekāpsi, esmu ar bērna pārliecības spēku apstrīdējusi visu savu apzināto mūžu. Jo iekāpt vienā un tajā pašā upē var kaut vai desmit reizes dienā un arī deviņdesmit gadu garumā. Taču nekad tā nebūs tā pati straume, plūdums, tecējums, vēsums, maigums, veldzējums. Ērika Hānberga *Manas vakardienas šodienās* manuprāt apstiprina bērnībā saprastā tulkojuma citādību. Iztēlē viņa grāmatas apkopotos īsstāstiņus es lasu kā atmiņas gan par nopietnu, gan omulīgu ļaušanos personīgās, profesionālās un politiskās straumes spēlei ar konkrētas personas iespējām ieturēt savu virzienu. Ikreiz tā ir jau citāda straume, citāds ir autora laivojums un citāda izdzīvošanas formula.

Piedzimšanas vietu un laiku mēs neizvēlamies, katrai paaudzei tā bija „tāda pati kā tūkstošiem” (379. lpp.) un tomēr vienreizēja. Grāmatā omulīga ir varbūt izteiksme par pēckara bērnu iespējām un riskiem: ar kara laika granātu sprādziena troksni, piepešām šausmām, ka ugunskuram, kurā iemestas sprāgstvielas, bīstami pietuvojusies gotiņa, ka upei sagatavotā granāta var nejauši uzsprāgt rokās vai skrienot un aizķeroties aiz kāda nevilša kukuržņa. Un mazais ganu zēns joprojām notrīs baisās un joprojām arī 90 gadu vecumā pārdzīvo, kā zaudēta bērnišķīgā bezvainība. Intervijā laikrakstam *Neatkarīgā* (17.05.2024.) to apstiprina: „Un šodienas karš, kas notiek Ukrainā, mani steidzina, un man pat sapņos rādās, kā mēs devāmies bēgļu gaitās no mūsu dzimtajiem Birzgaļes pagasta Rimeņiem, kur mums bija 60 hektāri zemes, 22 slaucamas gotiņas un visi citi māļlopi”.

Vēstures skarbajām epizodēm saskatu ļoti būtisku turpinājumu, kurš zināms no grāmatas *Aplaipojumi un apsmaidījumi*. Tas iederas kopojuma kontekstā un dod jaunu pavērsieni



stāstā par Krodera ģimenes izvešanu, dzīvi baisos apstākļos, tikšanos Tālajos austrumos ar Gunāru Kroderu, kurš bija gatavs pārcelties uz dzīvi Latvijā, tomēr „Gunārs pēc pabūšanas Rīgā vēstulē pavēstīja, ka no dzīvokļa piedāvājuma atteicies. Viens teikums ar grūtsirdīgu humora pieskaņu pastāsta ļoti, ļoti daudz: „Norīskā es esmu Gunārs Kroders, Latvijā es būtu tikai Oļģerta Krodera brālis.”(360. lpp.)

Līdzīgus likteņa pavērsienus Ēriks saredz, tiekoties ar Rietumu trimdā dzīvojošajiem dzejniekiem, rakstniekiem. Īpaša mākslinieciski skaudri ieskicēts ir Ērika pirmās sievas Annas māsas likteņgaitas un nenotikušī atkalredze ar māti.

Ēriks Hānbergs bija okupācijas laika – PSRS – vadošās avīzes *Cīņa* žurnālists. Rakstīja par lauku tēmām, iepazīna stiprus vadītājus un aplamniekus atbildīgajā postenī. Tas bija līgano laipu laiks, kad vajadzēja asu redzi, gudru prātu, lai neieveltos ideoloģijas saliktajās cilpās. Apraksti par tā laika stiprajiem lauku vides dzīvības, turības un veiksmīgas saimniekošanas vadītājiem ir vērtīgs papildinājums jau iepriekš vairākās autora uzrakstītajās grāmatās. Šajā nopietnību stilistiski smagnējā atskatā papildus vaibstus iegūst daudzi nu jau leģendāri kolhozu un padomju saimniecību vadītāji, kuri mācēja ne vien saimniekot un viltīgi apiet PSKP nomenklatūras it bieži aplamās prasības, bet arī priecāties. Te vietā būtu kolhoza „Nākotne” priekšsēdētāja Artūra Čikstes paudums: „Ja es redzu, ka kaut kur guļ ķieģelis, mans pienākums ir pacelt to un iemūrēt sienā. Tas ir valstiski.”(124. lpp.)

Reizumis sev vaicāju, kā gan Ērikam izdevās iegūt saimnieciski viedo vīru ievērību un uzticēšanos. Atbildes visbiežāk jāmeklē personīgajā pieredzē. Septiņpadsmit gadu vecumā mani kā *Cīņas* sekretārēnu kopā ar superžurnālistu Hānbergu un vēl vairāku citu preses ļaužu komandu nosūtīja oktobra beigās, kad sniegs jau sāka planēt pār cukurbiešu laukiem, nokopt milzu platības un notīrīt (apdarināt) bietes. Rokas salā apsārta, drēbes darbam vējā un sniegā īsti piemērotas nebija, taču izturējām. Ērika sabiedrībā nejutos kā muļķa skuķēns, viņš mācēja būt cilvēks. Šo īpašību kā vadmotīvu saskatīju viņa atmiņu grāmatā *Mana Tērvetes ieelpa* (2018), atsevišķas epizodes atrodamas kopoto rakstu sējumā un smalkjūtīgi padziļina jau zināmos stāstus par ārstēšanos sanatorijā un tās radošo ietekmi jaunu darbu tapšanā.

Manas vakardienas šodienās ir viena īpaša 1949. gada epizode, kuru vēlos nocitēt plašāk: „Dažus manus vienaudzus paņēma no skolas sola. Kad pārrados mājās, ieraudzīju Āriņtantes istabas tukšas. (..) Es nezinu, kas mani mudināja aplūkot un iztaustīt sendienu kokamatnieka darbu, un pēkšņi – pirmajā brīdī nepamanāmā aizplauktiņā sataustīju brūnganu smalka finiera kārbīņu. Atvēru: cara laika zelta rubļu ripiņas. Tas bija savdabīgs uz Sibīriju aizvestās Āriņtantes atvadsveiciens (pašai nezinot) un atspaidis tajās grūtajās dienās. Man par atradumu tika radioaparāts, kurš mūsu, zēnu skolas kopmītnes istabā ieņēma goda vietu.”(149. lpp.)

Ērika labestība visus apbūra. Vecos laikos lietu vārdu – sirdsšķīstība - ak vai, cik omulīgi tā palīdzēja veidot attiecības ar literatūras toreizējiem korifejiem, cik bieži palīdzēja gan izsprukt no amizantām situācijām, gan nebrīnīties par skaisto Regīnas Ezeras un Aivara Kalves pirts deju „Pikantais iegansts”, gan atzīties paša pārpratumos un ļaužu izstrādātos jokos pret slaveno žurnālistu „Melīgā sensācija”. Spoža novele ir „Juku laikos izputēja” – par Pilādžkrasta māju laimīgo pāri, kuri, atmiņās kavējoties, sēž uz jaunības akmens applūdināta lauka vidū un kurus mūslaiku politikas taisītgrībētāji vēlējas padarīt par sev izdevīgu reklāmas upuri (79. lpp.). Manuprāt viens no aizkustinošākajiem ir stāsts par kādu vienkāršu vīru no Palsmanes, kurš dzīves laikā par godīgi, kārtīgi, bez ārišķīgas uzvedības veica traktorista darbu: „Pie mīlāsta galda neviens nevarēja atcerēties, ka nelaiķis kādu darbu būtu darījis pa roku galam. Viņš attaisnoja steigu tikai vienā gadījumā: ja nāk lietus virsū, tad siens jāizrauj no mākoņu

apakšas. (..) Viņš vienmēr galvoja par savu arumu." (111. lpp.)

Un tomēr smieklu šaltis Hānbergs savā nopietni nenopietnajā kopoto piedzīvojumu sējumā ir laistījis kā Vecgada vakara pēdējo šampanieti – tik dzirkstošas un anekdotiski omulīgas ir visas jautrības, kuras es nodēvētu par Kinkela pogām (339. lpp.). Notikums īsumā: nopietnas uzstāšanās laikā runātājam iztrūkst poga, aizripo un ilgi griežas kā spēļu vilciņš. Visiem cieņpilni un uzmanīgi jāklausa, taču pogas dancis ir tik amizants, ka uzmanība piekalta tikai tai, ar varu aizturot smieklu vētru.

Nodaļu nosaukumi lasītāju ievēd attiecīgā tēmas aplokā un jau piedāvā pasmaidīt. No tiem varētu izveidot jautru stāstījumu īsiņu stilā: Ērik, šuj jaunu uzvalku! Bikšu saraustīšana. Zem vagas ūdens tek vai netek? Bēzi – liriskie un praktiskie; Lauku sēta sirsnībā un gudrībā; Jauņības turpinājumi; Apsaubīt arī acīmredzamo; Omulībās.

Jāizceļ arī grāmatas mākslinieciskā redzējuma autordarbs – karikatūrists Agris Liepiņš ir uzgleznojis atpazīstamu un mākslinieciski perfekti pozitīvi omulīgu Hānberga vizuālo smējumu. „Kopot raksti vienā sējumā” – ievadam šādu virsrakstu ir devusi grāmatas redaktore Gundega Blumberga. Nonākt Gundegas kā redaktora rokās ir liels pārbaudījums. Daudzi autori, kā smeļies, paliek gribot. Taču: „Hānberga jauda ir tajā, ka viņš saredz darītāju, rosina darītāju un uzteic darītāju. Turklāt viņš saprot gan lielo bildi, gan pamana savdabības un netop ļurkans ne atziņās, ne valodā.” (5. lpp.)

Patiesību nenoslēpsi kā adatu siena kaudzē. Pirms gadiem septiņiem, analizējot Ē. Hānberga darbu *Aplaipojumi un apsmaidījumi* (2018), pasmaidīju par to, ka viņš jau pirms gadiem piecdesmit nojautis visīsākās rakstīšanas spēku, mūsdienās tā dēvēto sociālo tīklu fenomenu. Mazs, kodolīgs dzīves fragments ar jēgpilnu saturu, kura virsējo, atjautīgo, humorīgo slāni nolasīt spēs jebkuras paaudzes lasītājs, taču dziļi slēpto satīru zinās tikai sava laikmeta skartie un tie, kam patiesi interesē vēsture un tās paradoksi. Bet vispamatīgāk tie, kuri vienā laikā ir saslapinājuši kājas un matus garām traucošajā upē ar nosaukumu Latvijas vēsture.

Eva Mārtuža

KĀ GAISĀ PASVIESTS LĪGAVAS PUŠĶIS

Dace Rukšāne. *Lu-lū un Eņģelis*. Zvaigzne ABC, 2024., 300 lpp.

Daces Rukšānes *Lu-lū un Eņģelis* ir trešais darbs četru romānu sērijā par vēsturi un vēsta par 90. gadu trauksmaino dzīvi. Pirmais romāns *Krieva āda* vēsta par Hruščova periodu, otrs *Džikī* no 70. gadiem līdz 90. sākumam un jaunu, brīvāku laiku virmojumam ļaužu prātos un jūtās, bet jaunākais – par 90. gadiem un jaunās tūkstošgades sākumu. Sagaidāms, ka ceturtais romāns, pie kura rakstniece vēl strādā, būs par 21. gadsimta sākumu. Ar to būs tapusi tetraloģija, pārmetot laipu no 20. gadsimta uz mūsdienām.

Romāns *Lu-lū un Eņģelis* ir vēsturisks romāns. Darbība sākas ap 1994. gadu, kad „... viss Latvijā iegāzies tik pēkšņi, tik au-



maļām" (44. lpp.), un ietiecas jaunajā gadu tūkstoši līdz 2003. gadam. Šis darbs uzrunā lasītājus, kuri ir pieredzējuši 90. gadus, jo autore tekstā savijusi teju ikvienu ievēribas cienīgu 90. gadu parādību, sākot no *Picca TV*, *Donna Beiža* seriāla, Bankas Baltija kraha, ApertoLibro grāmatnīcas atvēršanas, kafējnīcas „Ozīriss” labākajiem laikiem, Dailes Ziga videonomas, naudas maiņas kantoriem ar džutas valūtas maisiem „uz svara” līdz jau stabilākiem laikiem ar skatu Eiropas virzienā, kad piedalījāties referendumā par iestāšanos Eiropas Savienībā. Ainas ir spilgtas un taustāmas – gluži kā baņķiera Ērika, Annas vīra, soma – „... tā ir gandrīz kā čemodāns, bieza un kantaina” – kā Privatizācijas aģentūras ģenerāldirektora Jāņa Nagļa televīzijā bieži redzētais dokumentu portfelis, un tādi toreiz bija daudziem biznesmeņiem. Teksts ir kā Rīgas kulta vietu ceļvedis, ar kura palīdzību lasītājs var atkal paviesoties „Bimini”, bāros „Deko”, „Sarkans”, „Ai, Karamba”, sajūtot uz mēles Karambas slaveno omlešu garšu. Tas viss bija, bet tagad vairs nav un ir pat piemirsies. Tāpēc kā auto atpakaļskata spogulī, varam ielūkoties 90. gadu trauksmainībā, kad labi bija nezināt, ko nākamā diena nesīs – jaunu un ļoti naidīgu nodarbošanos, finanšu iestādes vai nervu sabrukumu, uzspridzinātu auto vai Jaungada nakts petardes traumu.

Lu-lū un Eņģelis ir romāns par smaržām un sievietēm, tādējādi turpinot ēterisko un vienlaikus noturīgo saikni ar iepriekšējiem sērijas romāniem. Lea un Anna ir smaržas: Lea ir 1987. gadā Cacharel radītās *Loulou*, bet Anna – 1992. gada Mugler *Angel*, kuras meitām uzdāvina Meldra. Viņas pašas likteņa smarža ir *Jicky* romānā „Džiki”. Savukārt Meldras mātes Emilijas smaržas *CuirdeRusie* ir ietilpīgs tēls romānā *Krieva āda*. Annas un Leas likteņi, viņu sievišķīgais maigums, seksualitāte, brīvība un spēks darbā atraisās bez steigas – gluži kā smaržas atklāj savu buketi, kā sieviete, kurai jau nācies apdedzināties milas lietās, pieredzējušai, patstāvīgai sava ceļa gājējai. Dace Rukšāne izmanto ļoti smalku un vienlaikus spēcīgu pamatmaņu – ožu, kuras fizioloģiskais procesam tekstā savijas ar psihisko. Daudzi apgalvos, ka mīlestība nāk caur smaržu, jo mīļotā cilvēka āda smaržo neatvairāmi. Plašākā nozīmē, smaržas ne vienmēr ir patīkamas un pieņe-

mamas. Anna un Lea uzskata, ka mātes *Jicky* nav pievilcīgs aromāts. „Kaut kāds sūda *Jicky* – ož pēc vecām tantēm” (42. lpp.). Parfīmiem ir vēsture un mode, un šajā romānu sērijā smaržas piedzīvo jau trešo paaudzi, kur iepriekšējo romānu aromāti ir kļuvuši vecmodīgi un neiemieso jauno laika garu.

Romāns ir par sievietēm – mātēm un meitām. Sieviete cauri laikiem ir visu triju jau iznākušo triloģijas romānu galvenais tēls, atklājot aizliegtās mīlestības izpratni katrā laikmetā, veidojot precīzāku sievietes pamattiesību un vēsturiski iespējamo ģimenes modeļa nozīmi. Romāns *Lu-lū un Eņģelis* atspoguļo mātes un meitas attiecību metamorfozi, jo ir strauji mainījusies izpratne par tuvību starp mātēm un meitām, par atklātību runājot par fizioloģiskām norisēm, miesisko mīlestību un bērnu audzināšanas metodēm. Anna atzīst: „Man ar mammu ir labas attiecības, bet nevaru noliegt, ka viņas tuvumā jutos sasaistīta, cieši vērtēta, un visu laiku šķiet, ka ir kaut kas jāpierāda, jāatskaitās par to, ka veicas un, nedod Diešs, neveicas, vai attaisnoju uz manis liktās cerības. Nezinu, ko darīt ar to sajūtu, tā ļoti traucē būt atraisītai no mammas un reizē sajust ar viņu tuvību.” (52. lpp.) Arī abas māsas, Anna un Lea, ir atšķirīgas pieredzē un uzskatos, tā parādot, ka laiks 90. gados ir straujāks nekā iepriekšējās desmitgadēs. Annai ir 80. gadu alternatīvo jauniešu pieredze, Vecrīgas pagrabu tīrīšana, tusiņi un dažādu apreibinošu vielu lietošana, bet Anna vairāk līdzinās 90. gadu meitenēm, kuras ir mazāk apjukušas no jaunā laika, skeptiskākas.

Lu-lū un Eņģelis, iespējams, ir visautobiogrāfiskākais no trim iznākušajiem „smaržu” romāniem, jo te ieskicējas autores pieredze tēlotajam vēsturiskajam laikmetam. Piemēram, Dace Rukšāne savulaik esot strādājusi bārā „Sarkans” par bārmeni. Teksts ir sajūtās baudāms un ticams ne tikai tām lasītājām, kuras pārstāv autores paaudzi, bet arī jaunākām, kā stāsts par to, kā bija. Autobiogrāfisks ir Annas triju meitu audzināšanas stāsts, kā arī mīlestība uz literatūru un tālākā izveidošanās par rakstnieci, kad pārtikusī un bezrūpīgā dzīve ir apmetusi kūleni un Annai par visu jā rūpējas vienai. Varētu pat teikt, ka Dace Rukšāne ir savas varones Annas prototips, kas izceļ šo romānu kā īpašu jau iznākušo triloģijas darbu vidū.

Teksta struktūra ir veidota divu vēstītāju formātā – līdzīgi kā romānā *Krieva āda*, kur stāstītājas ir māte un meita, *Lu-lū un Eņģelis* atveido māsu Annas un Leas dzīves aptuveni vienmērīga garuma – 7-19 lappušu apjoma – nodaļās. Kad romāns ir pusē, nodaļu apjoms pieaug it kā no īsākas un seklākas elpas pārejot garākos un dziļākos vilcienos. Pēdējā nodaļā abu māsu dzīves savienojas vienā, un noslēdzošo teksta daļu izstāsta neredzamais, bet visu zinošais vēstītājs. Šāda romāna uzbūve padara tekstu viegli lasāmu un aizraujošu. Kā nelielu iebildi varētu minēt dažas mazāk ticamas epizodes, piemēram, to, ka Leas priekšnieks Voldemārs piedāvā viņai kļūt par mīļāko nevis uzreiz, kad

Lea jau ir labu laiku pie viņa nostrādājusi. Saturiski ir vēl dažas situācijas, kuras varētu uzskatīt kā 90. gadu trakumam pārāk labas un veiksmīgas. Tomēr romāns nav vēstures grāmata, kurā aprakstīts precīzi, kā bija; romāns ir izdomāta pasaule, kurā rādīts, kā varēja būt bijis.

Lu-lū un Eņģelis ir augstākās raudzes vēsturisks romāns dāmām un citiem lasītājiem. Tas uzrunā ar laikmeta atveidojumu, sievietēm, smaržām un sāpīgi skaisto dzīvi, atsaucot atmiņā tik nesenos, brīžiem paranoiskos 90. gadus, no kuriem esam ārā, bet tik un tā jūtamies kā gaisā pasviests līgavas pušķis.

Laimdota Ločmele

Gerda Roze. *Orbūtā III. (In Orbit III)*. Telpisks triptihs. 102×127 cm



BRĪVĀS LATVIJAS
LOCISNo dzejnieka un tautas darbinieka
Jāņa Petera (1939-2025) atvadoties

Jānis Peters mani šad tad dēvējis par draugu. Ar to lepojos. Kopš pirmās personiskās iepazīšanās dienas 1986. gadā likteņupes Daugavas glābšanas kampaņas laikā ar toreizējo Latvijas PSR Rakstnieku savienības priekšsēdi esam lieliski sapratušies un viens otru uzrunājuši uz tu, tai pašā laikā nepārvērdamies *tudraugos*. Esmu vienmēr apbrīnojis viņa oratora mākslu. Tās mums pietrūks visvairāk. Lielās runas, tās sauksdams par politesējām, Jānis iepriekš rūpīgi gatavoja un uzrakstīja. Taču katras Petera runas pievienotā vērtība bijusi katrai auditorijai un apstākļiem piemērota lasīšanas maniere, nomierinošais balss tembrs. To atceroties vai dzirdot ierakstos, atkal sajūtu viņa tēvišķo klātbūtni un gādību arī par sevi. Par tautu. Arī pavisam konkrētu gādību pret spalvas māsām un brāļiem. Ne tikai PSRS Rakstnieku savienības valdē balsojot par Maskavā līdz tam aizliegto Solžeņicina darbu publicēšanu, ne tikai pieprasot sistēmas represētā dzejnieka Knuta Skujenieka rehabilitāciju, ne tikai aizstāvēt Ojāru Vācieti. Diezgan izaicinošs toreizējā un, iespējams, arī tagadējā laika „pragmatikiem” skandējusi Petera pašcieņas pilnie mudinājums radošajiem darbiniekiem nodrošināt „tādu nieku” kā cienīgu materiālo atalgojumu.

Peters, šķiet, nevienam, izņemot ģimeni un dzīvesbiedri Baibu, kas sargājoši apņēmusi dzejnieku brīžos, kad viņš „nepiedereja tautai”, labprāt neveda savas privātās dzīves telpā. Varbūt vēl Ojāru Vācieti, Māri Čaklo, Imantu Ziedoni vai Raimondu Paulu? Nezinu. Domāju, nevienam nākotnes censonim neizdosies par viņu uzskreclēt daudz maz ticamu, dzeltenu vai iedzeltenu personisko dēku vai sīkskandālu romānu, kādi šad un tad tapuši par citiem aizsaulē mītošiem latvju dižgariem. Man Peteru gribētos salīdzināt ar viduslaiku franču bruņinieku „bez bailēm un vainas” Baijāru, kura godprātība un drosme latviešu strēlnieku cīņu laikā tika piedēvēta strēlnieku pulkvedim Briedim. Ar abiem pēdējiem Peters kā Jura Podnieka *Strēlnieku zvaigznāja* teksta autors kādā filosofiskā patērzēšanas reizē Maskavā, viesnīcā „Moskva”, kur abi



Foto: Edijs Pālens / LETA

1988. gadā nokļuvām kā PSKP XIX konferences delegāti, dzejnieks mani „iepazīstināja”, optimistiski un reizē ironiski piebilzdam, ka „strēlnieku laiki” atgriezās. Ne velti laikraksta *The New York Times* korespondents Bils Kellers tā paša gada 26. jūnijā starp sešām personībām, kam Gorbačovs reformu konferencē vajag pievērst īpašu uzmanību, minējis latvju rakstnieku vadoni, kurš „prasīs lielāku neatkarību nekrievu republikām”. Šo prasību loģiski turpināja Tautas frontes organizācijas komitejas priekšsēdētāja Petera ierosinājums bez kavēšanās sasaukt visu Baltijas tautu kustību asambleju, kas arī notika 1989. gada maijā Viļņā. Tieši Peters – ar LTF atbalstu Latvijā ievēlētais PSRS tautas deputāts – par strēlnieku „vēsturisko lomu” un „uzticību” pa reizei izglītoja PSRS prezidentu Mihailu Gorbačovu. Katrā ziņā, Latvijas pārstāvjus „visu laiku cilvēciskākais krievu cars”, kā dzejnieks šad tad atļāvās pasmaidīt, pēc tam sāka uzrunāt par „latviešu strēlniekiem”. Turklāt pēc Lietuvas neatkarības deklarēšanas 1990. gada martā, uzzinādams, ka jaunievēlēta Latvijas PSR Augstākā padome grasās sekot Lietuvas piemēram, viņš, iespējams, Petera klātesamības iespaidā, Tautas

frontes pārstāvjiem paziņoja, ka ar „latviešu strēlniekiem” atšķirībā no „lietuviešu muzikanta Landsbergā” tomēr runāšot. Var jau būt, ka patiesais iegants šādiem glaimiem bija vēlme „skaldīt un valdīt”. Bet arī Peteram kā pirmajam atjaunotās Latvijas pilnvarotajam pārstāvim Maskavā pēc 1991. gada janvāra barikādēm Rīgā nācās Gorbačovam paskaidrot, ka latviešu strēlnieki tāpat kā barikāžu aizstāvji karojuši un karos par brīvu Latviju. Gorbačova un Latvijas ceļi krasi šķīrās. Peters īpaši veicināja Latvijas tuvināšanos ar jaunu sabiedroto – Krievijas federācijas Augstākās padomes priekšsēdētāju Borisu Jeļcinu un citiem Krievijas demokrātiem.

Nav pārvērtējams tas, cik filigrāni, izmantojams savas iespējas kā Latvijas kompartijas Centrālās komitejas loceklis, kā Gorbačova reformistu aprindās cienīta personība, ietekmīgo PSRS pārbūves virzītāju Aleksandra Jakovļeva, Čingiza Aitmatova, Vitālija Korotiča, Sergeja Zaligina, Jurija Afanasjeva respektēta autoritāte paveica neaptverami daudz latviešu nacionālās pašapziņas celšanai. Vismaz mani un Tautas fronti kopumā viņš iedrošināja ne tikai neuzticēties Kremlim, bet deva vērtīgas ierosmes vienīgajai iespējai koloniālo sistēmu graut no iekšienes, no kompartijas dzīlēm. Pats sevi viņš bez plātīšanās salīdzināja ar loci, kam nākas caur rifiem, klin-

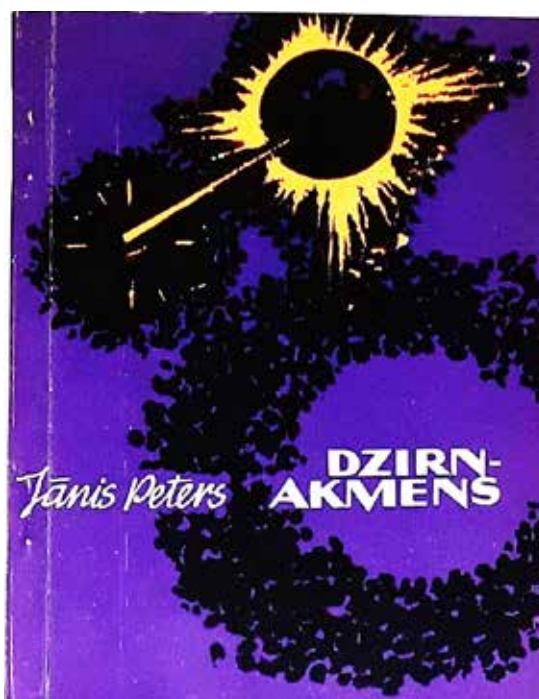
tīm un sēkļiem Latvijas kuģi izvadīt brīvās pasaules ūdeņos. No sākuma tā bija pret pārtautošanas straumi pagriezta Latvijas PSR Rakstnieku savienība, kas 1988. gada 1. un 2. jūnija paplašinātajā plēnumā faktiski uzņēmās par minoritāti savā zemē pārvērstās tautas pašorganizēšanos. Līdz Tautas frontes nodibināšanai. Līdz manai negaidītajai „ie-mešanai” tās vadība savā vietā.

Bez Petera maigā stila politikas smagi pārkrievotajai un sovjetizētajai Latvijai diezgan droši draudētu pašreizējās Baltkrievijas liktenis. Par to vien viņš jāatceras un jāgodina ar ne mazāku cieņu kā jebkurš Latvijas valsts prezidents.

Aizsaules tiesas priekšā brīvās Latvijas locis jau ir izturējis laika pārbaudi gan ar latvisko dzeju, gan dziesmu tekstiem, gan paliekošu veikumu brīvas un demokrātiskas valsts atgūšanā.

Dainis Īvāns

Dainis Īvāns (1955) ir latviešu žurnālists un politiķis. Latvijas Tautas frontes pirmais priekšsēdētājs (1988-1990).



JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Juris Žagarinš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
<juris.zagarins@gmail.com>
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktore:

Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Maija Meirāne, Atis Rozentāls,
Juris Šlesers, Vladis Spāre,
Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG mājas lapa:

<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

E-pasta adreses maiņas lūdzam pieteikt pie Jura Žagariņa (skat. augstāk).

Nota Bene!

Jauno Gaitu izdodam tikai e-formātā, kopš 2023. g. pavasara numura (*JG312*) vairs ne apdrukāta papīra formātā.

KĀ ATBALSTĪT JAUNO GAITU

Lai ziedotu naudu, čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

Atsevišķus *JG* drukātos numurus no *JG287* (ziema 2016) līdz *JG311* (ziema 2022) var pasūtīt no Jura Žagariņa <juris.zagarins@gmail.com>. Cena ar piegādi visās zemēs: USD 10 jeb tas pats attiecīgā valūtā.

ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ:

<jaunagaita.net>

nospiežot tur atrodamo pogu:



Ja Jūs dzīvojat Eirozonā, un šī poga Jums nedarbojas, tad lūdziet palīdzību no mūsu pārstāves Eirozonā:

Rakstiet

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna
S-170 78 Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@icloud.com>

Jaunā Gaita is no longer printed and mailed to subscribers. Our magazine is e-mailed in printable PDF format free of charge to anyone who requests it, and it will be available for downloading on our website <jaunagaita.net>. The contents will be available there in HTML format as well.

LITERATURE

Selections of poetry are from Dainis Deigelis, Nora Kalna, Velta Kaltiņa, Laima Martinskis, Anete Pulkstene, Elīna Rībena and Arnolds Ščuckis.

Short stories are by Lāsma Gaitniece, Evita Hofmane, Patrīcija Preisa and Līga Rimša.

SCIENCE

Ivars Kalviņš, president of the Latvian Academy of Science, warns of an approaching crossroads in political attitudes toward science in Latvia.

LANGUAGE

Publicist Ainārs Zelčs argues that what some call the Latgalian dialect of the Latvian language is in fact the original Latvian language.

HISTORY

Philologist/historian Jānis Zālītis looks into the life of writer Jānis Larri (1900-1977), who was sentenced to 15 years in the Gulag for criticizing Stalin under a pseudonym.

MEMOIR

Writer and journalist Maija Migla Streiča recounts with humor some instances of mistaken identity between her husband Ēriks Streičs and his twin brother, film director Jānis Streičs.

THEATER

Atis Rozentāls, theater critic and news editor for Latvia's daily newspaper *Diena*, writes about professional theater offerings for children.

VISUAL ART

Art historian Baiba Magdalena Eglīte writes about the artistic achievements of Ģertrūde Zeile, from the Latgale region of Latvia, and describes an exhibit of the art of New York based Gerda Roze at the Global Center for Latvian Art in Cēsis, Latvia.

JG art editor Linda Treija gives an account of the opening of an exhibit of the art of Egils Rozenbergs in the Mississippi Valley Textile Museum in Almonte, Canada, and of the recipient of this year's Anšlavs Eglītis and Veronika Janelsiņa award, Rita Grendze.

ESSAY

Writer/publicist Andrejs Zeibots looks deeply into the prose and poetry of Krista Anna Belševica, especially her most recent offering, *manifestācijas*.

BOOK REVIEW S

- Dagnija Dreika reviews *Ugunsvieta (Place of Fire)*, poetry by Brinda Ceriņa,
- Jūlija Dibovska: Nicolas Auzanneau's *Bibliuquiansie*, translated from the French by Jānis Joņevs as *Biblihigiānse*,
- Sanita Dāboliņa: Ēriks Vilsons. *Pēc otrā zvana (After the Second Bell)*, a novel,
- Agija Ābiķe: Edvīns Raups. *Laiks ir jau ievilcies (Time Has Already Steeped)*, a collection of poems,
- Ingus Barovskis: Zintis Sils. *Apvārsnis (Horizon)*, a collection of short stories,
- Eva Mārtuža: Ēriks Hānbergs. *Manas vakardienas šodienās (My Yesterdays These Days)* a memoir, and
- Laimdota Ločmele: Dace Rukšāne. *Lu-lū un Eņģelis (Lulu and the Angel)* a historical novel set in 1990's Latvia.

IN MEMORIAM

Dainis Īvāns, the first chairman of the Popular Front of Latvia (1988-1990) pays tribute to the life of poet/politician Jānis Peters (1939-2025).

